

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

Mezinárodní rozvojová pomoc a spolupráce

Vypracovala: Michaela Cimrová

Vedoucí: Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.

Akademický rok: 2006/2007

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 19. května 2006

.....

Poděkování:

Chtěla bych tímto poděkovat svému konzultantovi Doc. Ing. Karlu Půlpánovi CSc. za vedení práce a poskytnutí hodnotných rad a připomínek.

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je zmapování vývoje a úrovně mezinárodní rozvojové pomoci od počátku jejího vzniku v polovině 20. století do současnosti.

Práce je členěna do šesti hlavních kapitol. Po první kapitole, která vymezuje a charakterizuje zahraniční rozvojovou pomoc, následuje historická analýza shrnující vývoj základních směrů a institucí. Další část se věnuje vývoji finančních toků směřujících do rozvojových zemí a je zaměřena především na třicetileté období od konce 60. let do konce 90. let 20. století. Čtvrtá kapitola shrnuje nejvýznamnější mezinárodní organizace působící v oblasti rozvojové spolupráce. V páté části je uvedena problematika efektivnosti zahraniční pomoci, jakou roli hraje vláda a institucionální prostředí v rozvojových zemích pro efektivní výsledky pomoci. Na závěr nechybí zhodnocení vývoje a efektivnosti pomoci a zamyšlení nad rolí zahraniční rozvojové pomoci v dnešním době.

Abstract

The aim of this bachelor thesis is chart to the development and the level of international development assistance from beginning to the present.

The thesis is divided into the six main chapters. The first chapter which specifies and characterizes official development assistance is followed by the historical analysis summarizing development of main trends and institutions. The next part deals with development of financial flows moving to developing countries and is focused especially on period of thirty years since the end of 1960s to the end of 1990s. The forth chapter describes the most important international oraganizations which act in the area of development cooperation. The fifth part presents question of effectiveness of external assistance, what is the role of government and institutional environment for effcient resaults of assistance in developing countries. Finally, there is an assessment of development of aid and considering its role at the present time.

Obsah

ÚVOD.....	1
1. VYMEZENÍ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI.....	3
1.1. VÝZNAM ZAHRANIČNÍ POMOCI V DNEŠNÍ DOBĚ	3
1.2. CHARAKTERISTIKA ZAHRANIČNÍ POMOCI	3
1.2.1. <i>Oficiální rozvojová pomoc</i>	4
1.2.2. <i>Dlouhodobě udržitelný rozvoj</i>	5
1.2.3. <i>Základní témata rozvojové spolupráce</i>	6
1.3. HISTORICKÉ ASPEKTY VZNIKU A VÝVOJE ZRP.....	7
1.4. ZÁKLADNÍ ROZVOJOVÉ TEORIE A ZPŮSOBY FINANCOVÁNÍ.....	9
2. HISTORIE POSKYTOVÁNÍ ZAHRANIČNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI	12
2.1. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK ZRP	12
2.2. ZÁKLADNÍ SMĚRY VÝVOJE ZRP.....	13
2.2.1. <i>První období (1950-1965)</i>	13
2.2.2. <i>Druhé období (1965-1980)</i>	14
2.2.3. <i>Třetí období (80. léta 20. století)</i>	14
2.2.4. <i>Čtvrté období (90. léta 20. století)</i>	15
2.3. INSTITUCIONÁLNÍ VÝVOJ ZRP	16
2.3.1. <i>První období (1950-1965)</i>	16
2.3.2. <i>Druhé období (1965 - 1980)</i>	17
2.3.3. <i>Třetí období (80. léta 20. století)</i>	19
2.3.4. <i>Čtvrté období (90. léta 20. století)</i>	20
2.4. ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ.....	22
3. VÝVOJ FINANČNÍCH TOKŮ DO ROZVOJOVÝCH ZEMÍ - TŘICETILETÁ RETROSPEKTIVA	24
3.1. ROZSAH A FORMA POMOCI	24
3.2. ZMĚNY V SEKTORECH A ZPŮSOBECH POMOCI	26
3.3. GEOGRAFICKÉ ROZDĚLENÍ POMOCI.....	28
3.4. TRENDY BILATERÁLNÍCH DÁRCŮ	31
3.4.1. <i>Členské země DAC</i>	31
3.4.2. <i>Nečlenové DAC</i>	32
3.5. VÝVOJ MULTILATERÁLNÍ POMOCI.....	34
3.6. NÁSTIN VÝVOJE ODA NA POČÁTKU 21. STOLETÍ.....	36
4. NEJVÝZNAMNĚJŠÍ MEZINÁRODNÍ ORGANIZACE V OBLASTI ZRP	39
4.1. FINANCOVÁNÍ AKTIVIT VYBRANÝCH ORGÁNŮ SYSTÉMU OSN	40
4.1.1. <i>Rozvojový program OSN (UNDP)</i>	40

4.1.2. Konference OSN o obchodě a rozvoji.....	41
4.2. SPECIALIZOVANÉ AGENTURY OSN	42
4.2.1. Mezinárodní organizace práce (ILO).....	42
4.2.2. Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO).....	43
4.2.3. Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO).....	43
4.2.4. Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD).....	43
4.2.5. Světová zdravotnická organizace (WHO).....	43
4.3. MULTILATERÁLNÍ AGENTURY A MEZINÁRODNÍ FINANČNÍ INSTITUCE	44
4.3.1. Mezinárodní měnový fond	44
4.3.2. Skupina Světové banky	45
4.4. NEVLÁDNÍ ORGANIZACE	47
4.5. PŘÍMÁ BILATERÁLNÍ ROZVOJOVÁ POMOC	48
5. ROLE A EFEKTIVITA ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE	49
5.1. CÍLE ROZVOJE A ROZVOJOVÉ POMOCI	50
5.2. PŘÍSTUPY K ROZVOJI: ROLE STÁTU, TRHU A INSTITUCÍ	52
5.3. ZDROJE RŮSTU A SNIŽOVÁNÍ CHUDOBY	53
5.3.1. Faktory řídicí růst HDP a produktivitu.....	53
5.3.2. Faktory řídicí omezení chudoby.....	56
5.4. EFEKTIVITA POMOCI A POLITICKÉ PROSTŘEDÍ	59
5.5. EFEKTIVITA POMOCI A INSTITUCIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ	60
6. ZHODNOCENÍ VÝVOJE A EFEKTIVNOSTI ROZVOJOVÉ POMOCI.....	63
6.1. ZHODNOCENÍ VÝVOJE	63
6.2. ZHODNOCENÍ EFEKTIVITY	65
ZÁVĚR	67
ZDROJE A LITERATURA.....	70
SEZNAM GRAFŮ, TABULEK A PŘÍLOH	73
PŘÍLOHY	74

Seznam zkratek

ADB	Asijská rozvojová banka (Asian Development Bank)
AfDB	Africká rozvojová banka (African Development Bank)
CIDA	Cultural Industries Development Agency
CCEET	Centrum pro spolupráci s evropskými tranzitivními ekonomikami (Centre for Co-operation with European Economies in Transition)
DAC	Výbor pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee)
DfID	UK Department for International Development
EBRD	Evropská banka pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development)
ECOSOC	Ekonomickou a sociální radu (Economic and Social Council)
FAO	Organizace OSN pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization)
HIPC-DR	Dlužní úleva těžce zadluženým zemím (Heavily Indebted Poor Countries Debt Relieve)
IADB	Meziamerická rozvojová banka (Inter-American Development Bank)
IBRD	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development)
IDA	Mezinárodní rozvojová asociace (International Development Association)
IFAD	Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (International Fund for Agricultural Development)
IFC	Mezinárodní finanční korporace (International Finance Corporation)
ILO	Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization)
ITC	Mezinárodní obchodní centrum (International Trade Center)
MDG's	Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals)
MIGA	Multilaterální agentura pro garanci investic (Multilateral Investment Guarantee Agency)
NGOs	Nevládní organizace (Nongovernmental Organizations)
NIC	Nově industrializované země (New industrialized countries)
ODA	Oficiální rozvojová pomoc (Official Development Assistance)
OEFC	Fond pro zámořskou ekonomickou spolupráci (Overseas Economic Cooperation Fund)
OOF	Ostatní oficiální toky (Other Official Funds)
RZ	Rozvojové země
SAF	Nástroj pro strukturální korekce (Structural Adjustment Facility)
SIDA	Švédský mezinárodní rozvojový úřad (Swedish International Development

	Autority)
TFP	Celkový faktor produktivity (Total Factor Productivity)
UNCDF	Fond OSN pro kapitálový rozvoj (United Nations Capital Development)
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference on Trade and Development)
UNDP	Program OSN pro rozvoj (United Nations Development Programme)
UNEP	Program OSN pro životní prostředí (United Nations Environment Programme)
UNFPA	Populační fond OSN (United Nations Population Fund)
UNHCR	Úřad Vysokého komisaře Spojených národů pro utečence (UN High Commissioner for Refugees)
UNICEF	Dětský fond OSN (United Nations Children's Fund)
UNIDO	Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (United Nations Industrial Development Organization)
UNIFEM	Rozvojový fond OSN pro ženy (United Nations Development Fund for Woman)
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
UNRWA	Agentura OSN pro pomoc palestinským utečencům na Blízkém východě (United Nations Relief and Work Agency for Palestine Refugees in the Near East)
UNV	Program dobrovolníků OSN (United Nations Volunteers Programme)
USAID	Agentura pro mezinárodní rozvoj (Agency for International Development)
WCED	Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on Environment and Development)
WFP	Světový potravinový fond (World Food Programme)
WHO	Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)
ZRP	Zahraniční rozvojová pomoc

Úvod

Mezinárodní rozvojová spolupráce dnes hraje významnou roli v rozvoji chudých zemí světa. Již od svého počátku se zaměřuje na monitorování dlouhodobých sociálních a ekonomických podmínek, ve kterých obyvatelé rozvojových zemí žijí, a na hledání způsobů, jak je možné tyto podmínky zlepšit. Problematika stále větší propasti mezi vyspělým a rozvojovým světem důsledkem rozšiřující se globalizace se stává významnou součástí politik vlád rozvinutých zemí. Poskytováním rozvojové pomoci, ve formě půjček, grantů, odpuštění dluhů, technické či humanitární podpory, se kromě vlád jednotlivých zemí zabývají mnohé mezinárodní finanční instituce jako Mezinárodní měnový fond a Světová banka a další organizace. Nejvýznamnějšími dárci oficiální rozvojové pomoci jsou země OECD, především pak členové Výboru pro rozvojovou pomoc.

Cílem této práce je popsat, co vlastně rozvojová pomoc představuje, jak funguje a jak se v průběhu let měnila její role od vzniku v polovině 20. století až po současnost. Vývoj rozvojové spolupráce popisují jak z hlediska finančních toků, kdy se zaměřují hlavně na období od konce 60. let do konce 90. let, tak z hlediska institucionálního vývoje. Nesdílňnou součástí práce je efektivita pomoci. Avšak účinky jednotlivých rozvojových programů a projektů nebo do jaké míry pomoc ovlivňuje vývoj rozvojových zemí je komplikovanou záležitostí a výsledky jsou často těžko měřitelné. Nelze popřít, že na jedné straně přijímaná pomoc přispívá ke zlepšení sociálních, ekonomických, ekologických i kulturních aspektů života lidí v rozvojovém světě, na druhou stranu jsou záměry dárců často spjaty s vlastním politickým a ekonomickým prospěchem. Taková pomoc může vést k destrukci domácích trhů přijímajících zemí. Otázkou tedy je, zda je vlastně rozvojová spolupráce účinná a jaký má vliv na růst a snižování chudoby.

V poslední době se stále zvětšuje počet konferencí a summitů zabývajících se touto problematikou. Mnohé z nich, jako například Rozvojové cíle tisíciletí, Monterreyský konsensus či Pařížská deklarace a další, stanovují předepsané cíle pro objem poskytované pomoci. Přestože ne každé dárcovské zemi se je daří naplnit, objem finančních a kapitálových toků do rozvojových zemí roste, a to jak bilaterální, tak i multilaterální cestou. Stoupá také význam soukromých toků do těchto regionů. Je ale tento objem dostatečný? A přináší zvýšení pomoci příjemcům vůbec nějaký účinek? Na tyto otázky se pokusím v práci odpovědět.

Téma mezinárodní rozvojové pomoci je velmi obsáhlé a složité, avšak zajímavé a u

nás dosud ne příliš popsané. Přitom Česká republika sama byla nějakou dobu příjemcem pomoci, dnes je však již čistým dárcem. V této práci se ale zahraniční spoluprací ČR nezabývám, to by bylo téma na samostatnou práci. Spíše se snažím zaměřit na přiblížení vývoje oficiální pomoci během její více než padesátileté existence obecně, z mezinárodního hlediska. Co se výzkumů týče, existuje mnoho publikací, studií a zpráv vydávaných právě mezinárodními organizacemi (především OECD a Světovou bankou) které tuto problematiku podrobně popisují. A ačkoli je mnoho oblastí a zajímavých otázek spojených s rozvojovou pomocí, je nad rámec této práce je všechny detailně popsat.

1. Vymezení zahraniční rozvojové pomoci

1.1. Význam zahraniční pomoci v dnešní době

Mezi zeměmi současného světa existují obrovské, především ekonomické rozdíly. Hlavní pomyslnou dělicí čarou je hledisko vyspělosti a zaostalosti. Závažnost problému potvrzuje fakt, že pětina nejbohatších zemí spotřebovává téměř 83 % celosvětových příjmů, zatímco pětina nejchudších jen 1,5 %. Podíl celosvětové populace žijící v extrémní chudobě pomalu ale stabilně klesá, z 29 % v r. 1990 na 23 % v r. 1999.¹

Zahraněční rozvojová pomoc (dále jen ZRP) je jedním z prostředků, kterým lze předcházet této světové nestabilitě a asymetrii mezi vyspělým a rozvojovým světem a které přispívají k ochraně životního prostředí a podporují trvale udržitelný lidský rozvoj. Rostoucí populace, chudoba, negramotnost, zhoršování životního prostředí, AIDS a epidemie dalších závažných nemocí v chudých zemích zaostávají velké části světa prohlubují, a proto je potřeba ZRP stále naléhavější. Avšak to, zda je poskytování těchto prostředků efektivní či ne, je dnes velmi diskutabilní. Na jedné straně stojí názor, že rozvojová pomoc je účinný prostředek pro vytváření předpokladů trvale udržitelného rozvoje, na straně druhé je považována za jistou novodobou formu neokolonialismu.

Zde je třeba upozornit na rozdíl mezi termíny pomoc a spolupráce. Rozvojová pomoc představuje spíše jednostrannou podporu dárce, zatímco spolupráce zahrnuje dialog mezi příjemcem a dárce o potřebách a projektech rozvoje. Avšak tyto pojmy dnes v mnohých pramenech splývají. Důvodem je rozšíření snahy o rovnoprávnější pozici rozvojových zemí (dále jen RZ) a větší důraz na jejich vlastní aktivitu a participaci.

1.2. Charakteristika zahraniční pomoci

Zahraněční pomocí je ve zkratce nazývána bilaterální a multilaterální rozvojová pomoc. V dnešní době patří mezi nejvýznamnější prvky globálního systému.² Odbornou

---

¹ Human Development Report 2002, UNDP, <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/>

² Rozvojová pomoc pomáhá méně rozvinutým zemím k ekonomickému rozvoji. Podle nejvýznamnějších poskytovatelů pomoci (země OECD, Světová banka) jsou však v první řadě nejdůležitější vlastní aktivity

literaturou je obvykle definována jako „*jakýkoli tok kapitálu či veřejných financí ve formě půjček nebo grantů do jiných zemí, který splňuje následující kritéria:*

- *Tento kapitál nemá, z pohledu dárce, komerční určení.*
- *V případě půjček jde o kapitál, poskytovaný za zvýhodněných (koncesionálních) podmínek; to znamená, že úroková míra a doba splatnosti pro zapůjčený kapitál by měly být výhodnější než za běžných podmínek.“³*

Podle účelu se zahraniční pomoc rozděluje na **rozvojovou** a **humanitární**, která je poskytována v případě mimořádných událostí a je zpravidla krátkodobá. Podle typu dárce má dvě hlavní formy - **bilaterální** a **multilaterální**. První představuje dvoustrannou spolupráci, kdy dárce poskytuje příjemci pomoc přímo na základě bilaterálních programů. Druhá je zajišťována prostřednictvím mezinárodních organizací. Další členění závisí na typu financování. Jedná se o pomoc ve formě **grantu** nebo **půjčky**. Z jiného hlediska rozlišujeme zahraniční pomoc **vládní**, **nevládní** nebo **kombinovanou**. Při vládní pomoci jdou prostředky ze státního rozpočtu, nevládní zahrnuje nadace, charitativní organizace nebo dary právnických a fyzických osob.

1.2.1. Oficiální rozvojová pomoc

Koncepce zahraniční rozvojové pomoci ČR uvádí, že vládní ZRP se podle mezinárodně přijímané metodiky Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC) člení na:

- Oficiální rozvojovou pomoc (Official Development Assistance - ODA)
- Oficiální pomoc (Official Aid - OA)
- Ostatní oficiální toky (Other Official Flows - OOF)⁴

ODA je formulovaná Výborem pro rozvojovou spolupráci jako „*soubor těch transferů do rozvojových zemí a multilaterálních institucí, které jsou poskytovány oficiálními místy, jako jsou vlády států či místní vlády, nebo jejich výkonnými orgány. Každá transakce musí splňovat následující kritéria:*

- *je poskytována s cílem podpořit ekonomický rozvoj a blahobyt v rozvojových*

---

v podobě soukromých investic a vnitřních zdrojů. Vnější pomoc by měla zaujímat pouze doplňující roli.

³ Citováno z Halaxa, P., Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí, www.prg.aktualne.cz/kniha/kap.4.htm, 9.12.2005, str. 1

⁴ Ministersvto zahraničních věcí ČR, Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 - 2007

zemích,

- *je koncesionální (nemá komerční charakter) a obsahuje grantovou složku, která tvoří minimálně 25 %.*⁵

Základním cílem této pomoci je přispět ke zlepšení životního standardu v RZ vymýcením dlouhodobé chudoby a s ní spojených sociálních a ekonomických aspektů života. Účelem rozvojové spolupráce tedy není pouze zlepšit konkrétní aktuální situaci, ale také položit základ trvalému zlepšení. Měla by vést k ekonomickému rozvoji a politické stabilitě v dané RZ. K dosažení tohoto cíle je nutná dlouhodobá spolupráce, účinné rozvojové projekty a kooperace s místními institucemi a občany.⁶ OA, která splňuje stejné podmínky, zahrnuje rozvojové financování transformujících se zemí. OOF představují toky nezařazené do dvou výše uvedených kategorií.

Přesné členění a definice rozvojové pomoci se v mnohých pramenech liší. České zdroje pracují především s pojmem zahraniční rozvojová pomoc či spolupráce, mezinárodní literatura uvádí většinou, hlavně co se týče finančních toků, ODA.⁷ Proto v této práci používám oba pojmy, abych se vyhnula případným nesrovnalostem.

1.2.2. Dlouhodobě udržitelný rozvoj

Mezi cíle celosvětové rozvojové spolupráce patří dosažení trvale udržitelného rozvoje.⁸ Koncept udržitelnosti se objevil v souvislosti s rostoucími obavami o dopad současného způsobu života na životní prostředí. Začalo se poukazovat na problémy spojené s hospodářským růstem založeným na zesilování průmyslu a zemědělství (znečištění ovzduší, vody a půdy, vyčerpávání neobnovitelných zdrojů, ztenčování ozónové vrstvy).

Podle definice Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (WCED) z roku 1987 znamená udržitelný rozvoj: „*rozvoj, jenž uspokojuje naše dnešní potřeby takovým způsobem, který neohrožuje šance budoucích generací uspokojovat své potřeby*“.

---

⁵ Halaxa, P., Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí, www.prg.aktualne.cz/kniha/kap.4.htm, 9.12.2005, str. 2

⁶ Součástí ODA je kromě finanční podpory také technická pomoc, nezahrnuje však podporu pro vojenské účely.

⁷ Ta je totiž mapována mezinárodními institucemi, které vydávají převážnou část publikací o rozvojové pomoci.

⁸ Pojem trvale udržitelného rozvoje se začal užívat zhruba od roku 1972 (www.rovzojovka.cz, Padesát let pomoci, 2.4. 2004)

Koncept udržitelného rozvoje získal od té doby značný vliv, jeho podstata se však zčásti přesunula od primárního zaměření na problémy životního prostředí k důrazu vyváženosti sociální, ekonomické a environmentální složky rozvoje.⁹

1.2.3. Základní témata rozvojové spolupráce

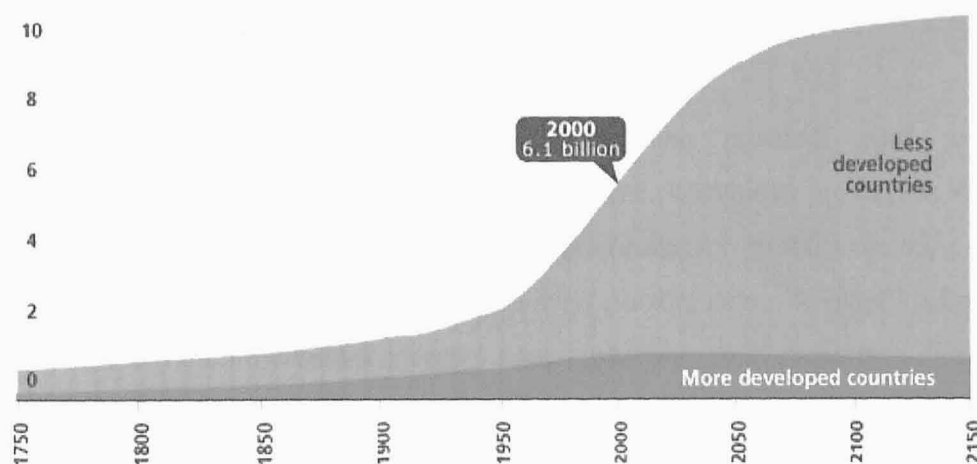
Mezi témata rozvojové spolupráce se řadí tři základní problémy:

➤ Populační růst

Celosvětová populace se za posledních více než sto padesát let zvýšila z jedné na šest a půl miliardy lidí. Intenzitu populačního růstu zvyšují a udržují především chudší a RZ. Vznikly tak obavy, že nastane celosvětový nedostatek potravin, vody a energie. Vývoj růstu populace a odhady na další tisíciletí jsou znázorněny v následujícím grafu.

Graf č. 1: Růst světové populace, 1750–2150 (v mld.)

Population (in billions)

Zdroj: OSN, *World Population Prospects, The 1998 Revision*; and estimates by the Population Reference Bureau.

➤ Ekonomická nerovnováha

Údaje Světové banky z roku 2003 hovoří jasně: z šesti miliardové populace vlastní 80 % celkového bohatství pouze jedna miliarda lidí, zatímco 1/4 lidí v RZ žije pod hranicí chudoby. Za méně než jeden dolar denně žije více než 1/5 světové populace,

⁹ Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísní, společnost při ČT, 2005

další dvě miliardy přežívají za méně než 2 dolary na den. Zhruba 1,1 miliardy lidí trpí podvýživou a stejný počet nemá přístup k pitné vodě. Tuto propast se stále nedaří zmenšit, a to vytváří velkou nerovnováhu v ekonomických a sociálních podmínkách. Tabulka č. 1 znázorňuje počet lidí žijících za méně než dolar na den podle regionů v průběhu 90. let.

Tab.č. 1: Počet lidí žijících za méně než 1 USD/den podle regionů - změny v 90. letech

Region	Podíl (v %)		Počet (v milionech)	
	1990	1999	1990	1999
Subsaharská Afrika	47,7	46,7	242	300
Východní Asie a Pacifik	27,6	14,2	452	260
Jižní Asie	44	36,9	495	490
Latinská Amerika a Karibik	16,8	15,1	74	77
Východní Evropa a Střední Asie	1,6	3,6	7	17
Střední východ a Severní Afrika	2,4	2,3	6	7
Celkem	29	22,7	1,276	1,151

Zdroj: UNDP, *Human Development Report 2002*, <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en>

Pozn.: 1 USD za den je 1,08 USD v r. 1993 podle parity kupní ceny

➤ Životní prostředí a energetické zdroje

Otázky spojené s znečišťováním životního prostředí patří mezi často diskutovaná témata v oblasti rozvojové spolupráce. Rozvojové projekty se velmi často zaměřují na ekologické katastrofy, záchranu ohrožených druhů vegetace či geologické průzkumy, z nichž se odvíjejí další globální kampaně (například projekty na zlepšení životních podmínek v rychle rostoucích městech či projekty na záchranu deštných pralesů v Brazílii).

1.3. Historické aspekty vzniku a vývoje ZRP

Obrovský rozdíl mezi hospodářskými úrovněmi různých částí světa se značně prohloubil v průběhu 19. století následkem industrializace. V první polovině století se odhaduje, že HDP na obyvatele byl v zemích dnes průmyslově vyspělých dvojnásobný ve srovnání s koloniemi. O sto let později už byl jedenáctkrát vyšší. Hospodářství RZ bylo většinou orientováno na výrobu jednoho či mála produktů, které pak tvořily většinu vývozu. Kolonie plnily funkci surovinových a potravinových doplňků

hospodářství industrializujících se zemí Evropy, a částečně i USA a Japonska. Kolonialismus přinesl porobeným národům protichůdné důsledky - na jedné straně odčerpání obrovských hodnot do „mateřských zemí“ a deformaci hospodářské struktury, na straně druhé zrychlení hospodářského růstu v některých regionech, prvky civilizačního pokroku a vznik takových společenských struktur a sociálních vrstev, bez nichž by nemohlo dojít k postupné emancipaci národů v koloniích a závislých zemích a posléze k získání národní nezávislosti.¹⁰

K rozpadu koloniální soustavy dochází po druhé světové válce, především v polovině 50. let a v 60. letech. Tato dekolonizace přinesla velký dopad na světovou ekonomiku. V současné době však nedochází ke sblížení rozvojových a vyspělých zemí, s výjimkou Nově industrializovaných zemí (NIC), ale právě naopak. Postavení RZ ve světové ekonomice je dosud ovlivněno tím, že u nich stále převažuje jednostranně orientovaná zemědělská výroba a produkce nerostných surovin. Mezi hlavní problémy industrializace v rozvojových ekonomikách patří málo investic, nedostatečně vyvinutá sociální infrastruktura (školství, zdravotnictví), špatná doprava a nízká úroveň zemědělství. Výroba je zde stále převážně naturální a založená na feudálních vztazích. Veliké rozdíly jsou vidět i mezi metropolemi a odlehlejšími oblastmi.

Na přelomu 80. a 90. let došlo k převratným změnám ve světové ekonomice. V poválečné etapě, charakteristické rozdělením na dvě světové ekonomické soustavy v čele s USA na straně kapitalistického světa a SSSR na straně socialistického, mohly RZ uplatnit jisté výhody. Možnost volby mezi těmito systémy sloužila jako jistý nátlak pro získání ústupků v jednání s příkloněnou stranou. To, kam se přikloní země třetího světa mělo velký význam.

Po rozpadu socialistické soustavy se začala formovat nová etapa, příznačná jednotným tržním hospodářstvím. Hlavní rozdíly už nejsou politické, ale spíše ekonomické a sociálně-ekonomické. Vývoj RZ do dob demokratických revolucí (první polovina 90. let) rostl. Zlepšil se ekonomický růst i zahraniční obchod. Pokračující proces diferenciací však přinesl značný rozdíl v regionech. Příkladem je mnohem úspěšnější Asie než Latinská Amerika či Afrika, kde známky zlepšení jsou nepatrné.¹¹

V dubnu r. 1994 byla v marocké Marrakéši podepsána dohoda *Uruguayského*

---

¹⁰ Kuna, Z., Rozvojové země ve světové ekonomice, 2004, str. 7

¹¹ Potíže vedoucí ke zhroutilí místních měn, které v r. 1997 postihly východní a jihovýchodní Asii, sice byly závažné, ale měly jen přechodný charakter.

kola GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu), která měla napomoci hospodářskému růstu RZ. Ty si přitom mohly prosadit některé výhodné podmínky. Co se týče pomoci Evropské unie, zde byla významná původní *Dohoda z Yaoundé* z roku 1963. Na ní poté navázala v r. 1975 *Dohoda z Lomé*, která se týkala hospodářské spolupráce EU s některými státy Afriky, Karibské a Pacifické oblasti. Podstatou této dohody bylo to, že dojde-li k poklesu výnosů z vývozu zemědělských surovin následkem poklesu cen na světovém trhu, EU tuto ztrátu vyrovná. Dohoda také zajišťovala dovozní výhody pro mnohé zemědělské produkty.

V dubnu roku 2003 vešla v platnost *Dohoda z Cotonu*, která nahrazovala Dohodu z Lomé (respektive její čtvrtou verzi). Smlouva stojí na třech vzájemně závislých pilířích - politickém dialogu, ekonomické a obchodní spolupráci a rozvojové pomoci. Vyzdvihuje také nutnost demokratizace v rozvojových zemích.

1.4. Základní rozvojové teorie a způsoby financování

Kromě různých pojetí definice rozvoje panují také velké rozdíly v hledání správné rozvojové strategie. Jedná se především o vyřešení několika závažných dilemat:

➤ Ekonomický růst versus boj proti chudobě

Ekonomický růst není zárukou dlouhodobého rozvoje a snížení chudoby. Nejde pouze o hromadění materiálních statků, ale také o rozšiřování možností volby a na rozložení ekonomického růstu mezi jednotlivými vrstvami společnosti. Obrovské rozdíly mezi příjmy bohatších a nejchudších obyvatel však růst ztěžují. Ekonomický růst je nutnou, nikoliv však postačující podmínkou v rozvoji. Tento přístup se odráží v teorii tzv. pro-poor growth, nebo-li růst pozitivně přispívající k omezení chudoby.

➤ Tržní mechanismy versus státní zásahy

Navzdory některým ekonomickým poučkám hovořícím ve prospěch trhu, historické zkušenosti ukazují, že státní zásahy jsou v určité fázi rozvoje nezbytné. Na jedné straně ekonomických teorií stojí neoklasický proud, navazující na myšlenky klasických ekonomů, především Adama Smithe, na straně druhé je to strukturalistický proud, zdůrazňující státní zásahy do ekonomiky, např. keynesiánství.

➤ Balancovaný versus výběrový růst

Většina obyvatel RZ je závislá hlavně na zemědělství, proto někteří ekonomové doporučují investovat primárně do rozvoje tohoto sektoru. Teorie komparativních výhod však zdůrazňuje jednu či pár komodit, a to díky fluktuacím světových cen zvyšuje závislost a zranitelnost RZ. Opakem je důraz na rozvoj průmyslu, diverzifikaci exportu a postupný přechod k výrobkům s vyšší přidanou hodnotou. Tyto dva přístupy se však v praxi kombinují, proto lze hovořit o balancovaném růstu.

➤ Proexportní růst versus substituce dovozů

Proexportní strategie je významným nástrojem rozvoje, protože RZ mohou využít prostředky z exportu k dalším rozvojovým účelům. Importy zase snižují ceny konečným spotřebitelům a vytváří tak tlak na restrukturalizaci ekonomiky. Příkladem úspěšného zapojení do mezinárodního obchodu jsou tzv. „asijské tygři“. Na druhou stranu někteří ekonomové varují před předčasnou liberalizací vzhledem k nevhodným podmínkám mezinárodního obchodu ke struktuře některých rozvojových ekonomik.¹²

Ekonomické teorie dlouhodobého růstu jako například teorie R. Solowa vycházejí většinou z produkční funkce, která závisí na výrobních faktorech - práci a kapitálu - a na jejich produktivitě. Protože v RZ je relativně velké množství lidských zdrojů, ale málo fyzického kapitálu, nabízí se zde větší výnosy z investovaného kapitálu. To by mělo podpořit jeho příliv, který by díky rostoucím výnosům z rozsahu vedl k akceleraci tempa růstu a postupnému zvyšování ekonomické úrovně. Ve skutečnosti se tato teorie konvergence málokdy naplnila, což mnozí ekonomové přičítají tzv. pasti chudoby, protože v RZ je velmi nízká míra úspor a investic a ani velký příliv kapitálu tuto past nepřekoná.

Někteří teoretikové vidí řešení v tzv. velkém skoku. Jedná se o obrovskou investici kapitálu, která by onu past chudoby pomohla překonat. Poukazují na to, že dosud poskytovaná rozvojová pomoc byla příliš malá a neefektivní na překonání marginální hranice. Neoklasičtí ekonomové upřednostňují spíše hospodářskou politiku založenou na zvýšení domácích úspor, investic do lidského kapitálu, investic do vědy a výzkumu, vytvoření příznivého podnikatelského prostředí či omezení rozpočtových deficitů, které vytlačují soukromé investice.

---

¹² Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísní, společnost při ČT, 2005

Hlavní otázkou zůstává, jak sehnat zdroje na financování těchto politik. Většina RZ nemá dostatečný objem vlastních zdrojů ani na základní rozvoj jako je infrastruktura, zdravotnictví, školství. Zde tudíž nastupují externí finanční zdroje:

- *Příjmy z exportu* - Účast na mezinárodním trhu přináší potřebné příjmy, avšak přílišný důraz na exportní odvětví může způsobit odklonění pozornosti od domácích potřeb. Problémem zapojení do mezinárodního obchodu RZ je nedostatečná výrobní a exportní kapacita a ochrannářské překážky.
- *Soukromý kapitál* - Nejstabilnější formou soukromého kapitálu jsou přímé zahraniční investice. Avšak RZ představují pro investory mnohdy velké riziko, jelikož zde chybí potřebná infrastruktura a institucionální prostředí vhodné k podnikání. Další formy mohou mít spekulativní povahu a při sebemenším náznaku krize může dojít k jejich úniku, což těžce dopadá na místní ekonomiku.
- *ZRP* - Představuje toky peněz, materiálu nebo know-how do RZ, které jsou financovány rozpočty vyspělých zemí či nevládními organizacemi.¹³

---

¹³ Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísni, společnost při ČT, 2005

2. Historie poskytování zahraniční rozvojové pomoci

Mezinárodní pomoc je poskytována od 2. světové války. Od té doby do konce 20. století uvolnily bohatší země chudším státům částku přesahující bilion amerických dolarů. Za tuto dobu téměř všechny země zaznamenaly hospodářský růst. Některé ze skupiny rozvojových zemí dosáhly relativně vysokého životního standardu. To je výsledkem mnoha faktorů a lze tedy těžko říci, do jaké míry ovlivnila tento vývoj právě rozvojová pomoc.

2.1. Faktory ovlivňující vznik ZRP

Prvním procesem od počátku ZRP bylo založení Organizace spojených národů (OSN) v r. 1945. V úvodní části Charty OSN je vyjádřeno úsilí jejích členů „*aby podporovali sociální rozvoj a vyšší životní úroveň lidí ve svobodném světě a aby zapojili mezinárodní aparát do podpory ekonomického a sociálního růstu pro všechny lidi*“.¹⁴ V r. 1943 byla založena první agentura na světě zabývající se ZRP - United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA), jejímž cílem bylo odstraňovat škody vzniklé v důsledku evropského konfliktu. V r. 1946 poskytla první půjčku nově vzniklá Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD). Vlivem narůstající rivality během Studené války došlo k rozvinutí bilaterální zahraniční pomoci. Díky realizaci Marshallova plánu v r. 1948 byla do Evropy během dalších čtyř let poskytnuta pomoc ve výši téměř třinácti miliard dolarů, z toho 90 % v grantové formě (tedy nenávratně). Tato pomoc, která byla nabídnuta i za železnou oponu, ale byla odmítnuta, začala být považována za jeden z prostředků posilujících západ před pronikáním a šířením komunismu.

Dalším motivem pro vytváření zahraničních bilaterálních programů se stala osvobozená hnutí probíhající v bývalých koloniích. Závazek poskytovat nově vzniklým nezávislým zemím zahraniční pomoc se tak zároveň stal prostředkem k pokračování dřívějších ekonomických vztahů. Mezi dárcovskými zeměmi však zpočátku byly rozdíly, například Francie byla mnohem štedřejší než Velká Británie, a to se odráželo v politických vztazích s bývalými koloniemi. Poskytování financí ve formě grantů však na druhou

---

¹⁴ Citováno z Halaxa, P., Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí, www.prg.aktualne.cz/kniha/kap.4.htm, 9.12.2005, str. 2

stranu vyžadovalo částečnou ztrátu suverenity dané země.¹⁵

Nová fáze poskytování multilaterální pomoci se objevuje v 60. letech. Nejvýznamnější dárce se dohodli na založení Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA), organizace v rámci Světové banky, jež se stala finančně nejvýznamnějším zdrojem pomoci prostřednictvím výhodných půjček RZ. Významným se stal také speciální fond OSN „Special Fund“, který zahájil svou činnost v r. 1959. Později byl zařazen k Rozšířenému programu technické spolupráce OSN, předchůdci Programu OSN pro rozvoj (UNDP). V této době se objevili další noví dárce, kteří neposkytovali pomoc na vojensko-strategickém nebo post-koloniálním základě, ale jejich prvotním motivem byla solidarita a úsilí o rozvoj. Patří mezi ně Kanada, Nizozemsko a skandinávské země. Tato pomoc je někdy nazývána „real aid“.

2.2. Základní směry vývoje ZRP

Rozvojovou pomoc lze od jejího počátku do konce 20. století rozdělit do několika základních etap. Podle analýzy typů pomoci jsou to čtyři následující období.¹⁶

2.2.1. První období (1950-1965)

První období poskytování rozvojové pomoci je charakterizováno rozvojem prostřednictvím kapitálu a růstu. Je spjata s myšlenkami ekonomické teorie keynesiánství, která dává ekonomický růst do souvislosti s velikostí kapitálových investic. Za nezbytnou součást obnovy a rozvoje se tedy považoval kapitál. Někteří ekonomové v 50. letech předpokládali, že zkušenost průmyslových zemí s umožněním rozvoje pomocí kapitálových investic může být použita v RZ. V nich pak vznikaly plány veřejných investic (tzv. public investment plans).

Úkolem pomoci bylo překonat nedostatek domácích zdrojů nárůstem produktivních investic. V r. 1966 byl rozpracován tzv. Rostowův model ekonomického rozvoje a byl vytvořen dvouschodkový model chápající pomoc v širších souvislostech, který definuje jednotlivé fáze rozvoje. V průběhu prvních dvou fází byla pomoc potřebná k překonání

---

¹⁵ Halaxa P., Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí, <http://prg.xf.cz/kniha/kap.4.htm>, 9.12.2005

¹⁶ <http://prg.xf.cz/kniha/kap.4.htm>, 9.12.2005

rozdílu mezi potřebnými kapitálovými investicemi a domácími úsporami a k financování nutného nárůstu importu.

2.2.2. Druhé období (1965-1980)

V těchto letech začaly vznikat pochybnosti, zda vztah mezi pomocí a úsporami je tolik prospěšný, jak se uvažovalo. Rozšířil se názor, že korelace mezi pomocí a růstem je velmi slabá, a proto se začalo o rozvoji přemýšlet komplexněji. Tyto úvahy byly vedeny ve dvou rovinách - v rovině mezinárodní ekonomiky a na mikroúrovni. Na mezinárodní úrovni se smýšlelo o návratu ke konceptu nezávislosti. Příkladem se staly některé východoasijské země, které jako otevřené ekonomiky zaznamenaly rychlý nárůst exportu a příliv zahraničních investic. Díky těmto výsledkům se zdálo být patrné, že obchodem lze získat více než prostřednictvím zvýhodněných finančních transferů.

Existoval však i odlišný pohled na tuto problematiku. Podle něho ze vzájemné závislosti plynou výhody jen jedním směrem, a to ve prospěch bohatých zemí. Mnoho RZ je závislých na dovozu primárních surovin a podmínky obchodování se v poválečné době mění v jejich neprospěch. Rostoucí protekcionismus bránil nárůstu poptávky po importu z RZ. Přínos ze zahraničních investic snižovaly nerovné podmínky již ve vyjednávání.

V tomto období tedy proti sobě stojí dva protichůdné názory. Na jedné straně stojí příznivci volného trhu, kteří považují v době dominujícího soukromého kapitálu pomoc za zbytečnou. Na straně druhé to jsou stoupenci vyřazení rozvojových zemí ze světové ekonomiky, kteří požadují, aby tyto země samy usilovaly o soběstačnost na základě vzájemné spolupráce mezi sebou.

2.2.3. Třetí období (80. léta 20. století)

Pro toto období byly typické programy strukturální adaptace, úloha nevládních organizací rostla. Stimulem pro poskytování rozsáhlých půjček do RZ se stala vysoká hodnota kapitálových rezerv, které byly nahromaděny v průběhu 70. let. Vyspělé ekonomiky začaly trpět stagflací. Následkem toho rostla cena půjček, a proto se rozvojové země zadlužovaly stále více. Grantová pomoc se začala zaměřovat na restrukturalizaci dluhů, banky zkracovaly dobu splatnosti poskytovaných půjček. Výsledkem procesu byla řada fiskálních omezení, která se projevila například v Mexiku v r. 1982 ekonomickou

krizí. Protože splátky byly často vyšší než hodnota nově získaných prostředků, staly se rozvojové země do poloviny desetiletí zdrojem prostředků pro Světovou banku i Mezinárodní měnový fond. Důsledkem situace, kdy byly rozvojové země v celosvětovém obchodě stále více znevýhodňovány, se zrodila myšlenka strukturální adaptace. Poukazovalo se na důležitost politických opatření s cílem snížit schodek obchodní bilance. V r. 1980 poskytla Světová banka první půjčku na strukturální adaptaci, avšak suverenita a možnosti rozhodování zůstaly příjemcům značně omezeny. Dárcovské země kladly stále více podmínek a jejich pomoc začala být vázána na podporu vlastního exportu. Významným mezníkem se stal summit o rozvoji konaný v mexickém Cancúnu v r. 1981. Účastnilo se ho 22 nejvyspělejších zemí, kvůli konání v období silného ekonomického poklesu však znamenal pro zastánce pomoci zklamání. Přesto, že objem pomoci nebyl masivní, oficiální rozvojová pomoc v průběhu tohoto desetiletí rostla. Podíl na tom mělo intenzivnější zapojení nevládních organizací na obou stranách.

80. léta znamenala zhoršení ekonomické situace v Latinské Americe, stagnaci, sucho a pokračující bídu v Africe. Postupem času se začalo přicházet na to, že růst poskytované pomoci znamená dočasné řešení krizí, ale z dlouhodobého hlediska nepřináší pro nejpotřebnější oblasti významné výhody. Také multilaterální pomoc, která nadřazovala cíle rozvoje nad zájmy jednotlivců, začala být stále více ovlivňována individuálními dárci. Skupina severských zemí prosazovala přísnější kritéria pro poskytování pomoci.

2.2.4. Čtvrté období (90. léta 20. století)

Během tohoto období se Latinská Amerika začala vzpamatovávat z krize předchozích let a ukázala, jak užitečné může být zahraniční pomoc neposkytovat. Chronická zadluženost byla překonávána větší domácí rozpočtovou disciplínou, státní majetek začal být privatizován a protekcionismus byl vystřídán liberalizací obchodu.

Nejvýznamnější událostí tohoto období se stal rozpad tzv. východního bloku a konec studené války. Strategické cíle poskytování pomoci ustoupily politickým a komerčním důvodům. Západní země se ocitly vůči bývalým socialistickým státům v podobné situaci, v jaké byly USA vůči poválečné západní Evropě, avšak jejich reakce byla mnohem střídmější než USA po válce. Bývalé socialistické země se staly významným příjemcem pomoci ze západních zemí, jednalo se převážně o pomoc vázanou a podmíněnou přijetím volného trhu. Avšak proces transformace byl mnohem složitější a

vyžadoval příslušné institucionální změny. Nejhorší situace nadále zůstává v zemích subsaharské Afriky, kde potřeba pomoci je velmi naléhavá. Přestože objem humanitární pomoci se mezi lety 1990 a 1995 zvýšil z jedné na tři miliardy dolarů ročně, zůstává její potřeba stále naléhavou.

2.3. Institucionální vývoj ZRP

2.3.1. První období (1950-1965)

Ačkoli v rámci Marshallova plánu byly západoevropské země v 50. letech samy příjemci pomoci, řada z nich začala realizovat projekty související s rozvojem zejména v bývalých koloniích. Jednou z prvních zemí, které začaly po druhé světové válce poskytovat ZRP, byla Velká Británie. Zde byl v r. 1945 přijat Zákon o rozvoji a blahobytu kolonií (Colonial Development and Welfare Act) ustanovující britskou rozvojovou pomoc. Následně se přidávaly další země, především ze západní Evropy, jako Francie, Nizozemí nebo Belgie. USA kromě pomoci na obnovu poválečné Evropy začaly poskytovat také asistenci zemím Latinské Ameriky.

V r. 1961 byl ustanoven v rámci zemí OECD Výbor pro rozvojovou pomoc (DAC), který měl v této oblasti představovat fórum pro konzultace mezi dárci.¹⁷ Zakládajícími zeměmi byly Belgie, Francie, Kanada, Itálie, Portugalsko, Německo a Velká Británie, ještě v tom samém roce se připojilo Japonsko a Nizozemsko.¹⁸ Základním posláním DAC byla stanovená konzultace metod poskytování národních zdrojů RZ při pomoci jejich ekonomickému růstu. Zpočátku se jednání soustředila na vytvoření metodiky potřebné pro srovnání dat o tocích, které dárci poskytovali RZ. V r. 1960 byla ustanovena Světovou bankou, jak už bylo zmíněno, Mezinárodní rozvojová asociace (IDA), poskytující úvěry chudým RZ. Valné shromáždění OSN označilo 60. léta za Desetiletí rozvoje (Development Decade)¹⁹ a přijalo dva hlavní cíle: dosáhnout v RZ 5% ročního růstu HDP a zvýšit tok poskytované pomoci a kapitálu do RZ v objemu 1 % společného národního důchodu vyspělých zemí.

---

¹⁷ Už o rok dříve byla založena Skupina pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Group), která byla o rok později přejmenována na Výbor pro rozvojovou pomoc.

¹⁸ Belgie začala desetiletým plánem na obnovu Konga.

¹⁹ Takto bylo označeno každé následující desetiletí, avšak význam tohoto opatření postupně slábl.

V r. 1961 jako jedna z prvních zemí ustanovila Francie tzv. Ministerstvo pro spolupráci (Ministry for Cooperation), čímž své zahraniční rozvojové politice poskytla solidní institucionální základ. Většina francouzské pomoci plynula v rámci strategických zájmů do jejích bývalých kolonií. V tomtéž roce byl v USA vydán Zákon o zahraniční pomoci (Foreign Assistance Act) a založena Agentura pro mezinárodní rozvoj (USAID). Prezident J.F. Kennedy vyhlásil v souladu se strategickými zájmy desetiletý program spolupráce se zeměmi Latinské Ameriky - Alliance for Progress.²⁰ Švédsko položilo institucionální základ své rozvojové politice založením Agentury pro mezinárodní rozvoj, z níž se v r. 1965 vytvořila instituce Švédský mezinárodní rozvojový úřad (SIDA). V Německu probíhala rozsáhlá opatření k ustanovení komplexního programu ZRP, jež zahrnoval schválení větších objemů financí směřujících do RZ, ustanovení banky Kreditanstalt für Wiederaufbau pro kapitálovou pomoc RZ a vytvoření Ministerstva pro ekonomickou spolupráci. Japonsko, poskytující většinu své asistence asijským zemím, jako zdroj rozvojových půjček ustanovilo Fond pro zámořskou ekonomickou spolupráci (OEFC). Během několika dalších let i většina ostatních vyspělých zemí vytvořila solidní institucionální rámec své rozvojové pomoci.

Rok 1964 přinesl v rámci naléhavé potřeby obchodu a rozvoje RZ první Konferenci o obchodu a rozvoji (UNCTAD), která se zabývala hledáním vhodných řešení světového obchodu, prospěšných celému světu. Konference doporučila, aby bylo poskytováno alespoň 1 % národního důchodu každé vyspělé země. Ve stejném roce vzniklo ve Velké Británii Ministerstvo pro zámořský rozvoj.²¹ Významným krokem se stalo vytvoření Komise OSN pro rozvojové plánování, jež se orientovala na plánování rozvoje.

2.3.2. Druhé období (1965 - 1980)

V r. 1966 vydal DAC publikaci „Směrnice pro koordinaci technické spolupráce“ (Guidelines for Coordination of Technical Assistance), v níž vybízí dárce k orientaci ve svých rozvojových projektech na zemědělství a produkci potravin. Tímto problémem se zabývalo také nejvyšší zasedání delegátů DAC ve Washingtonu, konané z iniciativy vlády USA. Rok poté DAC upozornilo na problém přelidněnosti RZ, a proto se některé rozvojové projekty v oblasti populační politiky začaly zaměřovat na omezení růstu

---

²⁰ Volně přeloženo jako Spolek pro pokrok.

²¹ Ministerstvo pro zámořský rozvoj bylo v roce 1970 nahrazeno Ústavem pro zámořský rozvoj.

populace. Valné shromáždění OSN ustanovilo za účelem podpory populační strategie v RZ Svěrenecký fond pro populační aktivity (Trust Fund for Population Activities), který byl v r. 1969 přejmenován na Populační fond OSN (UNFPA).

Výbor pro rozvojovou pomoc přijal v r. 1969 koncept Oficiální rozvojové pomoci (ODA)²², zahrnující oficiální transakce realizované s hlavním cílem podpory ekonomického a sociálního rozvoje v RZ s ohledem na finanční podmínky těchto transakcí. V rámci tohoto konceptu určil DAC (Zpráva Pearsonovy komise z r. 1969, Partneři v rozvoji) cíl pomoci 0,7% podíl na HNP (více o této zprávě v kapitole 2.4.). V r. 1970 se uskutečnilo jednání Ministerské rady OECD zaměřující se na spolupráci s RZ a činnost DAC, na kterém se projednávaly čtyři hlavní body:

- objem ZRP,
- širší a intenzivnější přístup k problémům rozvoje v rámci zemí OECD a koherentních politik na národní a mezinárodní úrovni,
- zavedení všeobecných tarifních preferencí,
- progresivní snížení vázanosti ZRP.

Zvýšená pozornost se počala klást na tzv. vázanost bilaterální pomoci, která z hlediska cílů příjemce oslabuje efektivitu pomoci (Podíl vázané a nevázané ODA členských zemí DAC viz Příloha č. 1). Avšak vázanost vnímala většina dárcovských zemí jako podmínku veřejné podpory rozvojových projektů směřujících do RZ. Už v r. 1969 jednalo Švédsko s ostatními členy DAC o odstranění vázanosti poskytované ZRP, tato problematika byla projednávána na jednání nejvyšších delegátů DAC v Tokiu. Většina členů DAC potvrdila připravenost dodržovat navrhované principy směřující k „nevázanosti“ pomoci. Na druhou stranu některé země (USA, Francie, Itálie, Kanada) nesouhlasily a vyslovily se, že návrh by měl brát v úvahu jejich specifické podmínky a složení jejich ZRP. Proto na tomto jednání dohoda přijata nebyla.²³

V r. 1971 vydalo Valné shromáždění OSN na doporučení Komise pro rozvojové plánování seznam 25 nejméně rozvinutých zemí, jimž bude v budoucnosti kladena větší pozornost. O dva roky později se ve Stockholmu konala konference OSN o životním prostředí, která dala podnět ke vzniku Programu OSN pro životní prostředí (UNEP), sídlícího v Nairobi, kde v tom samém roce zasedala Světová banka a Mezinárodní měnový

---

²² Koncept odděluje ODA od „Ostatních oficiálních toků“ (Other Official Funds - OOF).

²³ Problematika „untying“ pomoci se stala jedním z hlavních bodů projednávání na dalších setkáních členů DAC. V roce 1972 byla podepsána dohoda o poskytování příspěvků ZRP multilaterálním agenturám na základě principu nevázanosti.

fond (IMF). Na tomto zasedání prezident Světové banky, Robert McNamara, vyzval vyspělé i RZ k silnějšímu úsilí v boji proti chudobě a k podporování rozvojových projektů sloužících k zajišťování základních životních potřeb.

Během r. 1974 docházelo k četným jednáním o důsledcích ropných šoků na rozvojový svět. Byla vytvořena Mezinárodní energetická agentura s cílem zmírnit následky ropných šoků. V Bukurešti se konala Konference o světovém obyvatelstvu, která přijala tzv. Akční plán světové populace (World population plan of Action) pro vytvoření strategie a programů v RZ vedoucí k udržitelnému růstu populace. Stejný rok přinesl šesté zasedání Valného shromáždění OSN, na němž byla přijata Deklarace a akční program na vytvoření Nového mezinárodního hospodářského uspořádání (New International Economic Order).²⁴ V r. 1975 se zasedání DAC věnovalo výhradně otázkám integrace žen do procesu rozvoje.²⁵ V rámci Evropského společenství byla sepsána první Dohoda z Lomé, zavazující se k udělování výhod v oblasti přístupu na evropské trhy některým zemím Afriky, Karibské oblasti a Tichomoří.

Zasedání DAC v r. 1977 schválilo dokument Statement on Development Cooperation for Economic Growth and Meeting Basic Human Needs, kterým se země DAC zavázaly k podpoře úsilí o naplňování základních lidských potřeb jako nezbytnému předpokladu dalšího ekonomického a sociálního růstu RZ. V r. 1981 se DAC ve svých výročních periodikách „Aid reviews“ rozhodl více se zaměřit na roli žen a ustanovil tzv. Skupinu korespondentů pro otázky žen v rozvoji (Correspondents Group on Women in Development).

2.3.3. Třetí období (80. léta 20. století)

V r. 1982 oznámila vláda Mexika, že není schopna splácet své dluhy dle stanoveného splátkového kalendáře. Tato neschopnost dostát svým mezinárodním závazkům vyústila v tzv. Mexickou krizi.²⁶ Důsledkem této krize RZ byl větší tlak mezinárodních institucí v oblasti rozvojové pomoci na strukturální změny v RZ - snížení

---

²⁴ Jednalo se o koncept představený zeměmi „třetího světa“, který požadoval příznivější podmínky zahraničního obchodu a liberálnější podmínky financování rozvoje.

²⁵ Rok 1975 byl vyhlášen jako Mezinárodní rok žen, období 1976 - 1985 jako Desetiletí pro ženy (UN Decade for Women).

²⁶ Krize začala v srpnu roku 1982, kdy mexický ministr financí oznámil, že Mexiko není schopno dostát svým závazkům dluhové služby ve výši 80 mld. USD. Situace se zhoršovala, do října restrukturalizovalo nebo bylo v procesu restrukturalizace 27 zemí - šestnáct z Latinské Ameriky. Celková výši těchto závazků byla 239 mld. USD.

obchodních bariér, snížení daní, privatizaci státních podniků a další. Přestože finančních krizí podobného charakteru bylo později ještě několik, tato z nich měla na změnu chování dárců v rámci ZRP největší vliv. Skandinávské země se v tomto roce zasloužily za vytvoření operační skupiny v oblasti koncesionálních toků, která se zabývala problémy ovlivňujícími množství, kvalitu a efektivnost koncesionálních toků do RZ.

V r. 1983 představily země OECD na zasedání UNCTAD koncept vzájemné závislosti, poukazující na provázanost rozvojových zemí s vyspělými ekonomikami na mezinárodních trzích. Tento koncept měl při jednání mezi dárci a příjemci nahradit původní Nové mezinárodní hospodářské uspořádání. Na výročním zasedání DAC se projednávala nutnost zvýšit pomoc nejméně rozvinutým zemím, především Subsaharské Africe. Členové DAC se shodli na potřebě politických reforem a strukturálních změn ZRP (zlepšení koordinace ZRP). Následující rok přijal DAC zásadní principy pro zlepšování rozvojových programů a politik. Hlavní zodpovědnost za koordinaci pomoci přičetl jednotlivým vládám RZ a zdůraznil, že je třeba, aby tyto vlády s pomocí Světové banky, UNDP a IMF vytvářely své vlastní rozvojové programy a strategie sloužící jako základ koordinace ZRP.

S cílem podpory projektů makroekonomických a strukturálních reforem vytvořil IMF v r. 1986 Ústav strukturálních změn (SAF), který se zaměřoval na reformy ovlivňující hospodářský růst v zemích s nízkým národním produktem. Světová banka založila tříletý Speciální program pro Afriku zaměřený na odpuštění dluhů a financování dovozu do zemí Subsaharské Afriky. Pro podporu investic do RZ byla vytvořena Multilaterální agentura pro garanci investic (MIGA).

2.3.4. Čtvrté období (90. léta 20. století)

V březnu r. 1990 bylo v rámci OECD ustanoveno Centrum pro spolupráci s evropskými tranzitivními ekonomikami (CCEET). Zaměřovalo se na zprostředkování pomoci a poradenských služeb zemím střední a východní Evropy a bývalému Sovětskému svazu. V tomto roce byl zahájen tříletý projekt Global Environment Facility²⁷, kontrolovaný Světovou bankou, UNDP a UNEP, jehož úkolem bylo poskytovat granty na financování projektů RZ v oblastech klimatických změn (omezení skleníkových plynů, ochrana mezinárodních vod, uchovávání biologické diverzity a problémy ozónové vrstvy).

---

²⁷ Volně přeloženo jako Projekt pro globální životní prostředí.

Zasedání DAC v r. 1991 se soustředilo na problematiku vázané pomoci, výsledkem bylo přijetí dohody o poskytování vázané pomoci v následujícím roce, která se týkala tzv. predátorských praktik v odvětvích jako například doprava, energetika či telekomunikace. Na počátku 90. let řada západních zemí vyzvala především africké RZ k učinění potřebných politických změn ve smyslu demokratizace a ekonomických reforem. DAC v prosinci r. 1991 zdůraznil, že klíčovými faktory pro posílení efektivity rozvojových programů je dodržování lidských práv, demokratická vláda, spolehlivé vládní instituce a omezení výdajů na zbrojení. Rok 1992 přinesl vydání publikace *Manuál rozvojové pomoci* s podtitulem *DAC principy efektivní pomoci* shrnující hlavní zásady poskytování ZRP. Jednalo se hlavně o zásady v oblasti koordinace pomoci, hodnocení projektů, technické spolupráce, programové pomoci, otázek žen v rámci rozvoje, zhodnocení dopadů na životní prostředí, vázané pomoci, populačních otázek, podpory soukromého sektoru, role vědy a technologie či hodnocení pomoci.

V dalších letech došlo k rapidnímu snížení poskytované ODA, multilaterální agentury byly podrobeny kritice za neefektivnost rozvojových projektů a neprůhlednost jejich finančních operací. V průběhu 90. let došlo k rozšíření nevládních rozvojových organizací, které jsou považovány v rámci poskytování pomoci a dosahování cílů za efektivnější, hlavně kvůli lepšímu kontaktu s prostředím v RZ a menší zatíženosti byrokratických aparátů. Stále větší důraz byl kladen na celkové změny a pro-tržní reformy v RZ. Například v r. 1996 byla přijata Iniciativa na pomoc těžce zadluženým zemím (HIPC-DR). Jednalo se v zásadě o odepsání dluhů těžce zadlužených zemí za podmínek stanovených Světovou bankou a IMF.²⁸

Na nejvyšším zasedání DAC v r. 1999 se vedla diskuze k návrhu DAC o nevázanosti ODA v nejméně rozvinutých zemích. Ačkoli dohody opět nebylo dosaženo, členské země prohlásily, že budou pokračovat ve sledování dřívějších opatření k „odvázání“ pomoci prostřednictvím vlastních rozvojových projektů. Nejvyšší zasedání DAC v r. 2000 se zaměřilo na partnerství, nevázanou pomoc a rovnoprávnost pohlaví. Účastníci přijali politické prohlášení „Partnership for Poverty Reduction: From Commitment to Implementation“ identifikující konkrétní způsoby uskutečnění strategického partnerství.

---

²⁸ V roce 1998 na ní navázala iniciativa HIPCS II, která v případě podrobení se tříletému programu ekonomické transformace znamenala pro tyto země částečné odepsání dluhů.

2.4. Rozvojové cíle tisíciletí

Přestože za posledních 30 let bylo v mnohých oblastech dosaženo pozitivního vývoje, stále na světě žije velké množství lidí v chudobě, bez základních potřeb a v podmínkách, které jim neumožňují vést důstojný život.

*„Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals - MDG's) jsou programem snížení chudoby, který byl sestaven ze závazků přijatých na mezinárodních konferencích a summitech během devadesátých let. Na Summitu tisíciletí v září 2000 v New Yorku 147 hlav států a vlád přijalo - a všech 191 členských států se do roku 2015 zavázalo splnit - Miléniovou deklaraci, která vytyčuje konkrétní cíle v oblasti rozvoje a odstraňování chudoby. Jejich dosažení představuje základní krok k podpoře lidské důstojnosti a rovnoprávnosti, k dosažení míru, demokracie a ekologické udržitelnosti.“*²⁹

Tyto cíle se skládají z osmi základních cílů, osmnácti dílčích úkolů a více než čtyřiceti ukazatelů. Jejich úkolem je podnítit boj s nedostatečnými příjmy, hladem, zhoršováním životního prostředí, diskriminací žen a nedostatečnou zdravotní péčí, nezávadnou vodou a vzděláním. Kromě toho mají vést ke snížení dluhu, zvýšení rozvojové pomoci, k přínosům z obchodu a přenosu technologií pro RZ. Prvních sedm cílů se zabývá zlepšením situace v nejchudších zemích. Základní MDG's jsou (podrobnější znázornění viz. Příloha č. 5):

- Odstranit extrémní chudobu³⁰ a hlad;
- Zpřístupnit základní vzdělání pro všechny;
- Prosazovat rovnost pohlaví a posílit postavení žen;
- Omezit dětskou úmrtnost;
- Zlepšit zdraví matek;
- Bojovat s HIV/AIDS, malárií a jiným nemocem;
- Zajistit trvalou udržitelnost životního prostředí;
- Vytvořit globální partnerství pro rozvoj.

K dosažení prvních sedmi cílů je třeba odstranit strukturální překážky, díky nimž se RZ nemohou dostat z chudoby. Úkolem vyspělých zemí je odstranění tarifů, dotací a patentů, které brání transferu životně důležitých technologií. Bez politických změn,

---

²⁹ Citováno z článku Rozvojové cíle tisíciletí, www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=rs&id=8, 27.12.2005

³⁰ Cílem je snížit extrémní chudobu do r. 2015 na polovinu.

investic a výrazných rozvojových programů a projektů se však RZ neobejdou. Naplňování cílů (a závazků stanovených již v minulém století) se podle jednotlivých regionů světa značně liší. Na jedné straně dochází k pokroku v Číně a jihovýchodní Asii, na straně druhé k propadu v Africe, střední Asii či na Blízkém východě. Ve východní Asii se míra růstu v období od r. 1990 do r. 1999 snížila z 28 % na 15 % a počet chudých klesl ze 418 na 267 miliónů. Míra chudoby v subsaharské Africe zůstávala během těchto let poměrně stabilně okolo 48 %, ale absolutní počet chudých se mezi lety 1990 a 1998 zvýšil z 220 na 300 miliónů lidí.³¹

Z těchto čísel je patrné, že úspěšnost v dosahování stanovených cílů je nejednoznačná. Přestože se podařilo snížit rozdíl v přístupu ke vzdělání mezi muži a ženami, faktem zůstává, že během 90. let bylo dosaženo potřebného pokroku pouze z jedné desetiny. Pokud nedojde k čtyřnásobnému urychlení současného vývoje, zůstanou závazky v rámci MDG's do r. 2015 opět nenaplněny.

---

³¹ www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=rs&id=8, 27.12.2005

3. Vývoj finančních toků do rozvojových zemí - třicetiletá retrospektiva

Rok 1999 přinesl třicetileté výročí Zprávy Pearsonovy komise, která poprvé doporučila plán ODA jako 0,7 % hrubého národního důchodu dárců.³² Tento plán byl přijat OSN v r.1970 a stal se základním zkušebním kamenem rozvojové politiky. Zůstal významným cílem, ačkoli do konce 20. století se ho podařilo splnit pouze čtyřem dárcům. Komise předpokládala, že hospodářský růst a exportní expanze v RZ by měly pomoc z velké části do konce 20. století eliminovat.

3.1. Rozsah a forma pomoci

Toky mezinárodní pomoci se od konce 40. let do poloviny 50. let minulého století zaměřovaly na obnovu po 2. světové válce. Toto těžiště se dodnes odráží v názvech některých hlavních mezinárodních finančních organizacích, vytvořených během tohoto období (např. Mezinárodní banka pro rekonstrukci a rozvoj, Německá banka pro rekonstrukci).

Do druhé poloviny 50. let pomáhal Evropě vrátit se k prosperitě Marshallův plán. Dekolonizace byla plná výkyvů a pozornost se obrátila směrem k vyhlídkám nových nezávislých RZ. Teoretické myšlení se více zaměřovalo na tvorbu rozvojových modelů a strategií. Byly vytvořeny nové instituce jako například IDA v rámci Světové banky a Meziamerická rozvojová banka, jejichž účelem bylo zajišťovat financování a asistenci rozvojovému plánování. Pearsonova komise zamýšlela, že zvýšení ročního růstu v RZ na 6 %, by jim umožnilo postupně zvýšit míru tvorby domácího kapitálu. Pokud by byl posílen zároveň jejich export, mohly by tyto země být schopny se podílet do konce 20. století na mezinárodní ekonomice jako samostatné subjekty, a tím financovat svůj další růst bez vnější pomoci. Komisaři si však dobře uvědomovali, že dosažení tohoto cíleného růstu bude vyžadovat vytrvalé úsilí a adekvátní politiky v RZ. Navíc podotýkali, že toto naplnění není jednosměrnou cestou a že přijímající země jsou oprávněny se ptát, jakým způsobem a jaké závazky jsou dárci připraveni plnit. Komise věřila, že externí zdroje, sčítající okolo 1 % HNP dárcovských zemí, mohou ve

---

³² Partners in Development, Report of the Commission on International Development, L.B. Pearson (předseda komise), New York, 1969

vhodném politickém prostředí pomoci příjemcům dosáhnout ročního růstu 6 %. To splňuje plánovaný objem, který Světová rada církví (World Council of Churches) poprvé navrhovala delegaci OSN v roce 1958.³³ Jednoprocentní plán zahrnoval jak oficiální, tak soukromé toky. Komise předložila čtyři důvody k návrhu specifického plánu ODA, které jsou shrnuty následovně:

- ODA je koncipovaná spíše jako rozvojová pomoc, než aby byla vedlejším produktem komerčních rozhodnutí.
- Množství a podmínky ODA jsou kontrolovány vládou.
- Zvýšená koncesionářská pomoc by mohla předejít objevujícím se dluhovým problémům.
- ODA je nezbytnou součástí rozvojového plánování, protože může být garantována její kontinuita a může se zaměřit na klíčové sektory podporující růst.³⁴

Plán 0,7% podílu oficiální pomoci na HNP měl být dosažen v r. 1975, případně nejpozději do r. 1980. Podle následujícího rozhodnutí OSN by měl 1% plán celkových toků být splněn do r. 1972 či nejpozději v r. 1975 a nový plán ODA do poloviny desetiletí. Oba cíle byly následně přehodnoceny v rozhodnutích OSN a stanovena pozdější konečná data.

Plánované cíle, se kterými OSN v r. 1970 souhlasila, se zdály být ambiciózní, ale tehdy dosažitelné. Celkové toky se v r. 1968 pozastavily na hranici 0,78 % z HNP dárcovských zemí, takže se zdálo být reálné, že by mohly dosáhnout 1 % v dalších čtyřech letech. Nicméně celková ODA poklesla pod 0,40 % podílu na HNP poprvé v r. 1969 a bylo zřejmé, že přinejmenším do r. 1975 je třeba tento pád zastavit a obnovit na 0,7 %. Avšak ve skutečnosti tyto trendy pokračovaly. Naopak soukromé toky pokračovaly v expanzi, poprvé se vznikem jednotného evropského trhu a později vlivem prudkého vzrůstu cen ropy koncem r. 1973. Státy produkující ropu umísťovaly velké množství svých enormních výdělků v západních bankách. Vysoká inflace a nedostatečná návratnost z kapitálu v zemích OECD podpořila banky k hledání investičních příležitostí v RZ. Těm půjčovaly často pomocí instrumentu sdružených bankovních půjček. Jednoprocentní plán byl v období od r. 1975 až 1982 převyššen

---

³³ Schůze Ústředního výboru Světové rady církví se konala v srpnu roku 1958 v Dánsku. Podpořila deklaraci, že kdyby přispívající země mohly alespoň 1% jejich národního důchodu vykázat na grantovou pomoc a koncesionářské úvěry, pak by se mezinárodní obraz stal mnohem více příznivějším.

³⁴ Development Cooperation, 1999 Report, OECD, 2000

sedmkrát. Tento nárůst soukromých toků zmařil vytváření dlouhodobých rozvojových výsledků. Následkem poklesu cen komodit se snížily vývozní zisky z investic. Zhodnocení bankovních investic se stalo méně podstatné s tím, že vlády, kterým půjčovaly, nemohly nikdy „zbankrotovat“. Ve stejné době tyto vlády zvýšily jejich tehdejší výdaje na takové množství, které nebyly schopny dlouhodobě splácet. Část příspěvků také odvedla korupce.

Země produkující ropu vlivem nárůstu inflace v členských státech OECD zvedly ceny opět v r. 1979. Úroková míra rostla, obzvláště v USA, a zvedala hodnotu dolaru. Do té doby se v rozvojovém světě nahromadily ohromné dluhy, většinou v dolarech. Mexiko v r. 1982 prohlásilo, že nebude schopno splácet dluhy vyvolané řetězovou reakcí, která vedla k prudkému snížení soukromých toků do RZ po zbytek 80. let. Během tohoto období ODA setrvala na pouhé polovině plánované úrovně. Ale její speciální vymezení, které Pearsonova komise určila tak neúprosně, se opět vrátilo do popředí, jakmile došlo v 80. letech k poklesu soukromých financí. V tomto období ODA zajišťovala solidní základ prostředků směřujících do RZ.

Na počátku 90. let konec Studené války přinesl naděje na „mírové dividendy“ následkem omezení vojenských výdajů, které mohly být použity na financování rozvojové pomoci stejně jako zdoání sociálních problémů v industrializovaných zemích. Avšak recese ve státech OECD v letech 1992 a 1993 a obnova úsilí získat vyrovnaný rozpočet více než převážila efekty snížení vojenských výdajů. Celkové toky do RZ se v 90. letech vrátilo na jejich dlouhodobý průměr 0,8 % společného HNP průmyslových zemí. Značně se ale změnilo jejich složení. ODA poklesla na 0,22 % v r. 1997, v r. 1998 došlo k nepatrnému zvýšení na 0,24 %. Finanční liberalizace a politické reformy v RZ poskytly půdu přímým zahraničním investicím stát se poprvé největší složkou celkových toků.³⁵

3.2. Změny v sektorech a způsobech pomoci

Rozvojová pomoc v 60. letech se zaměřovala především na vybudování průmyslových kapacit a fyzické infrastruktury v RZ. Vzhledem k rapidně rostoucí populaci bylo třeba zajišťovat základní služby. Průmyslová diverzifikace a lepší dopravní síť se staly potřebnými pro nové národy, aby byla omezena jejich závislost na

---

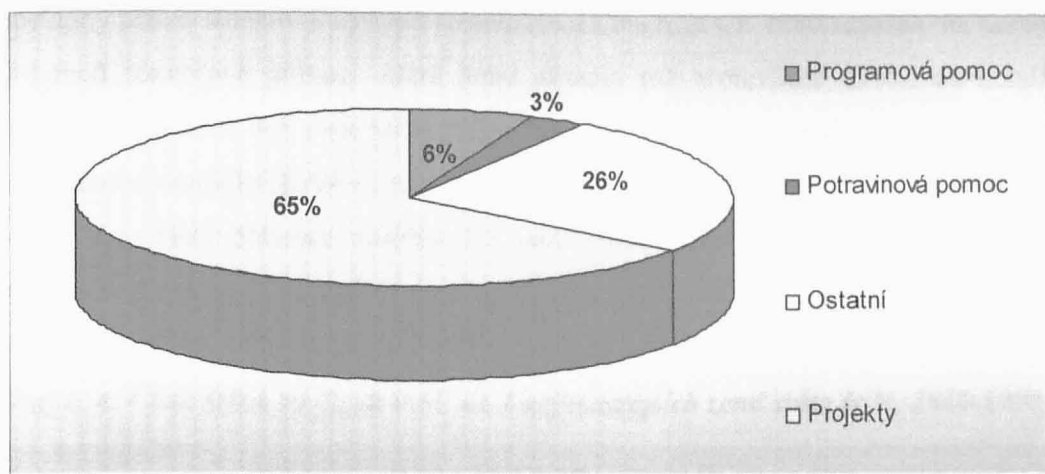
³⁵ Narozdíl od bankovních úvěrů a emisí obligací netvoří tyto toky dluh.

bývalých koloniálních velmocích a aby se dokázaly prosadit v mezinárodním obchodu. Postupný růst soukromých toků v posledních třiceti letech 20. století redukoval potřebu pomoci v zemědělském a průmyslovém sektoru. Proto se ODA začala zaměřovat na sektory, v kterých nebyl rozvinut mezinárodní trh, jednalo se hlavně o vybudování sociální infrastruktury potřebné k dalšímu dlouhodobému rozvoji. Podíl projektů v sociálních odvětvích na celkové pomoci rostl. Důležitým cílem úvěrů ODA zůstávala dopravní a energetická infrastruktura. Také humanitární pomoc rostla, především v souvislosti s hladomorem v Africe a uprchlickou situací. Viditelnější publicita těchto pohrom podněcovala veřejné svědomí. Ve skutečnosti se tato pomoc zvětšovala s každou novou tragickou situací v rozvojovém světě jako například enormní sucho na Sahaře na počátku 70. let, hladomor v Etiopii v roce 1985 či bída v Somálsku, Rwandě a Jugoslávii od r. 1991. Tehdejší pomoc na tyto katastrofy se pohybovala mezi 6-7 % bilaterální pomoci, v r. 1994 dosáhla dokonce 9 %.

Mezi další nesektorovou pomocí oddlužení podstatně vzrostlo, vrcholem bylo odpuštění sedmimiliardového úvěru Egyptu vládou USA, původně zamýšleného na vojenské účely. Další pomoc v hotovosti či komoditách - zahrnující rozpočet a podporu platební bilance a potravinovou pomoc - klesala s tím, jak dárci postupně přesunovaly těžiště rozvojových programů na klíčové sektory. Trendem byl odklon pozornosti od technického vybavení (fyzický kapitál) k jednotlivým procesům a institucím (sociální kapitál). Mnoho z nich je zahrnuto v kategorii představující „jinou sociální infrastrukturu“ a také v nových kategoriích jako školení lidských práv, monitorování voleb, pomoc související se zajištěním míru a demokratické vlády, které se rozšířily v několika posledních letech.

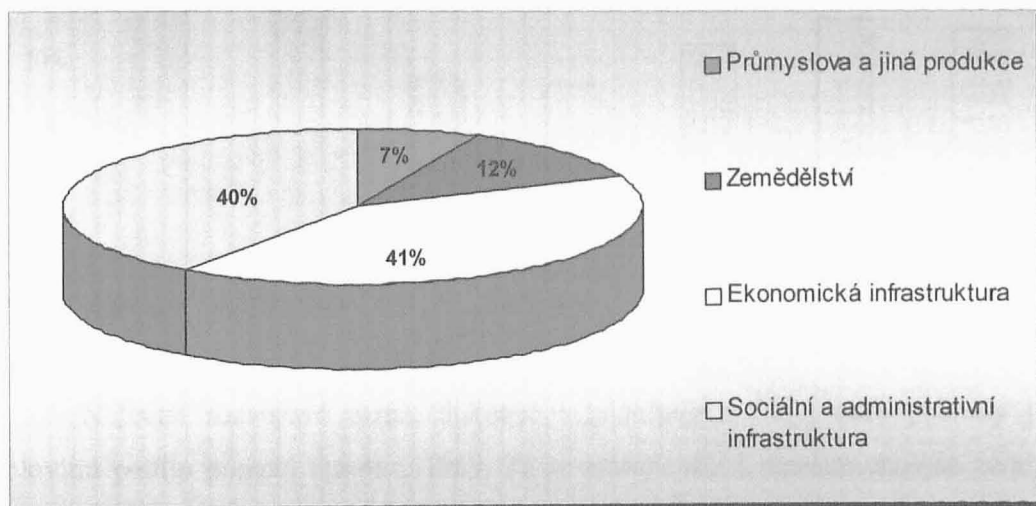
Technická kooperace představovala v 60. letech 50 % bilaterální pomoci, od té doby se však zpravidla pohybovala mezi 25 a 30 %. Tato zjevná stabilita ukrývá strukturální změny - nižší stipendia na univerzitách v členských zemích DAC a odborníky vysílané dlouhodobě do rozvojových oblastí - vyvážené posílením krátkodobých vzdělávacích aktivit a širším užitím místní kvalifikované pracovní síly. Hlavní tendence technické kooperace, projektů a programů pomoci a humanitární pomoci stále sčítají veliký podíl celkových bilaterálních prostředků. Nepochybně se naskýtá diskuze o zahrnování dotací uvnitř dárcovských zemí studentům a uprchlíkům z rozvojových států, kde není zcela jasné, jaký rozsah těchto výdajů pomůže okamžitým příjemcům pomoci. Ale v každém případě tyto dvě položky sčítají dohromady méně než 3 % celkové ODA.

Graf č. 2: Rozdělení pomoci podle typu v roce 1998

Zdroj: World Bank Policy Research Report, *Assessing Aid: What works, what doesn't and why*, 1998, graf. 3.1.

Graf č. 3: Sektorové rozdělení pomoci v roce 1998

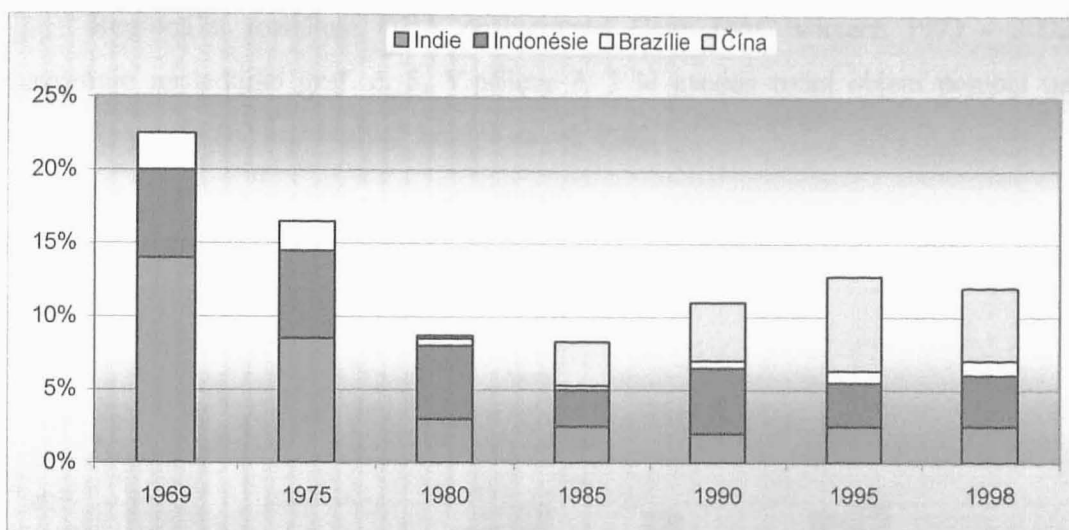
Zdroj: World Bank Policy Research Report, *Assessing Aid: What works, what doesn't and why*, 1998, graf. 3.1

3.3. Geografické rozdělení pomoci

Postupný nárůst soukromých toků ovlivnil geografické rozdělení pomoci. Největším rozvojovým zemím - Číně, Indii, Indonésii a Brazílii - vzrostl přístup na mezinárodní kapitálový trh a k financování rozvoje infrastruktury. Jen Indie, Indonésie a Brazílie dohromady pobraly v r. 1969 asi 23 % čisté bilaterální pomoci členů DAC, do

r. 1998 však poklesla na 7 %. Čína je speciálním případem. Do konce 70. let její komunistická vláda odmítala přijímat jakoukoli pomoc. Poté však začal v zemi postupný posun směrem k tržnímu socialismu a Čína byla v r. 1980 zapsána na seznam příjemců rozvojové pomoci, která hrála zásadní roli v otevírání čínské ekonomiky zahraničním trhům. Její čisté ODA příjmy ze zemí DAC převyšovaly před koncem 80. let miliardu amerických dolarů ročně a od počátku 90. let pravidelně přesahovaly příjmy Indie. V r. 1995 dokonce dosáhly 2,5 mld. USD, což bylo 6 % tehdejší celkové bilaterální pomoci.

Graf č. 4: Čistá ODA od členů DAC do 4 nejlidnatějších zemí světa (v %, 1969-1998)

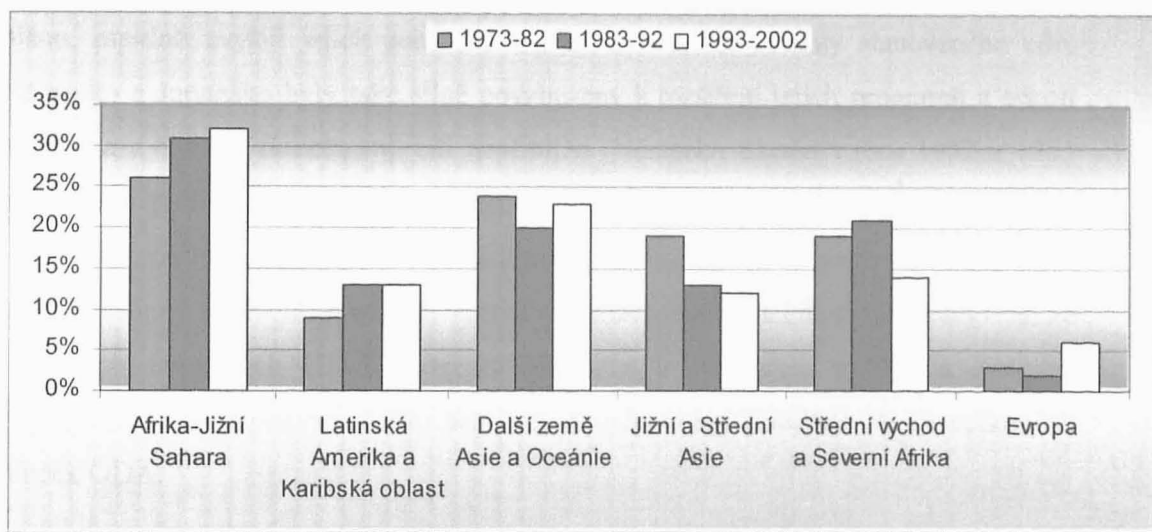
Zdroj: Databáze OECD

Největší rozvojové země, dokonce i po připojení Číny, stále pobíraly jen polovinu podílu pomoci oproti r. 1969. Ta se přesunovala k menším chudým zemím, především do Afriky. Soukromé investice v Africe byly vzácné díky politické nestabilitě a korupci, omezené velikosti potenciálních trhů a nedostatku kvalifikované, profesionální a technické pracovní síle. Investoři považovaly tento kontinent za vysoce rizikový a zavázaly se pouze vysoce lukrativním projektům, často v ropném a těžebním průmyslu. Pomoc v Africe hraje paletu rolí. Kontrastně k všeobecnému vnímání humanitární pomoci zpravidla absorbuje méně než 10 % z celkového objemu. Většina jde na zdravotní, vzdělávací, vodní a zemědělské projekty. V 90. letech se rozšiřovala tendence klást důraz na pomoc zemím plnit institucionální a politické reformy. Africký podíl v rámci celkové pomoci vrcholil na počátku 90. let, poté začal pomalu klesat.

Podpora Severní Afriky a Středního východu se zvýšila po „Šestidenní válce“³⁶ v r. 1973. Hlavními příjemci byly Izrael, který dostával téměř veškerou pomoc od USA, a Egypt, jehož největším dárce byly také USA, a v neposlední řadě i Francie, Německo a Japonsko. Stálý pokles pomoci v jižní Asii zobrazuje omezení přidělů do Indie, Bangladěše a Pákistánu. Ve zbylých zemích Asie, kde došlo ke zvýšení tempa růstu, byl zaznamenán také pokles. Situace v Oceánii byla následující: dominantní postavení zde měly Francie, která poskytovala asistenci Nové Kaledonii a Francouzské Polynésii, a Austrálie, která se zaměřovala na Papua-Novou Guineu. Celková pomoc Latinské Americe byla zhruba stabilní, ale zatímco v roce 1969 zde byly největšími příjemci Brazílie a Kolumbie, po třiceti letech to jsou Bolívie a Peru.

Regionální rozdělení ODA poskytované členy DAC v letech 1973 - 2002 znázorňuje následující graf. č. 5. V příloze č. 3 je uveden roční objem pomoci na obyvatele v nejméně rozvinutých zemích za rok 2002.

Graf č. 5: Podíl čisté ODA poskytované členy DAC podle regionů (1973-2002)

Zdroj: Internetová databáze DAC, *Destination of Official Development Assistance and Official Aid*, tab.2a

³⁶ Šestidenní válka (resp. Třetí arabsko-izraelská válka) byla vojenským střetnutím mezi Izraelem a koalici Egypta, Sýrie a Jordánska v červnu 1967. Propukla 5. června úderem izraelského letectva proti leteckým základnám Egypta a skončila 10. června, kdy Izrael ukončil bojové akce. Arabská koalice v ní utrpěla zdrcující porážku - Egypt ztratil Gazu a celý Sinaj, Jordánsko Východní Jeruzalém a celý Západní břeh Jordánu a Sýrie Golanské výšiny.

3.4. Trendy bilaterálních dárců

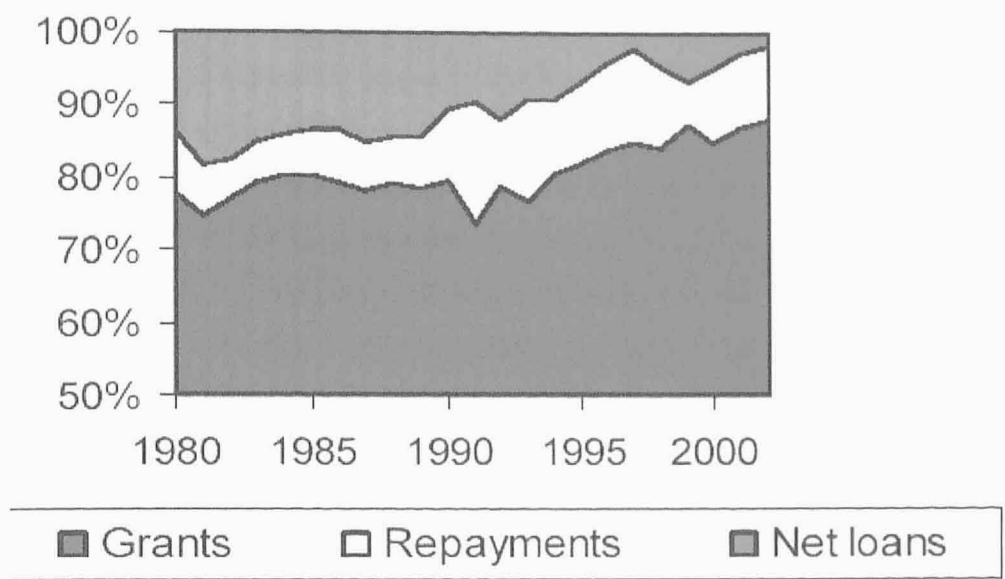
3.4.1. Členské země DAC

Všichni členové DAC kromě Švýcarska a USA alespoň jednou v průběhu let dosáhli 0,7% cíle. Ale stupeň závazku se dosti lišil, pohyboval se směrem dolů v rozsahu od pevně v rozpočtu dohodnutých přidělů přes prosté plánované termíny k obecným přidělovým sdělením. Díky pokračujícímu poklesu ODA na počátku 70. let je vidět, že plán nesplnil očekávané výsledky. To byl zřejmě případ USA, které neakceptovaly plán a jejichž ODA se snížila z více než polovičního podílu pomoci DAC v 60. letech na jednu čtvrtinu v r. 1986 a jednu osminu v r. 1997. ODA z Francie, druhého největšího dárce na počátku 70. let, klesala tehdy také, v dalším desetiletí ale zaznamenala postupné oživení. Na druhou stranu skutečnost, že ODA od počátku 70. do počátku 90. let držela krok s rostoucím HNP, znamená pro plánovaný cíl mnoho. Čtyři přední dárci - Dánsko, Nizozemsko, Norsko a Švédsko - se rychle zavázali k danému plánu, rapidně zvýšili jejich pomoc a v polovině 70. let dosáhly stanoveného cíle. Německo a Japonsko byly také silně povzbuzeny k rozšíření jejich programů a ačkoli ani jeden z nich se skutečnému cíli nepřiblížil (Německo dávalo v roce 1982 a 1983 následující podíl: 0,48 % HNP, Japonsko v r. 1984 jen 0,34 %), jejich větší úsilí vyrovnalo pokles zaznamenaný u dalších předních dárců. Rychlý pokles ODA od roku 1992 byl téměř výhradně způsoben snížením pomoci ze zemí tehdejší G7, především ze čtyř výše zmíněných (USA, Francie, Německa a Japonska), z Itálie a Kanady. Zajímavým rysem pomoci těchto zemí je, že odpovídají přibližně 90 % celkových půjček ODA.³⁷

---

³⁷ Tyto půjčky jsou založeny na dlouhodobé splatnosti, s nízkou úrokovou mírou. V mnoha případech existuje také před první splátkou pětileté či desetileté „období milosti“. Přesto roční splácení dluhů na počátku 90. let bylo významné. Zatímco docházelo k uskutečňování nových rozvojových úvěrů, čistý tok půjček ODA ostře poklesl a s tím i s čistá ODA.

Graf č. 6: Struktura hrubé ODA - podíl grantů, splátek a čistých půjček (1980 - 2002)

Zdroj: *Financing ICTs for Development Efforts of DAC Members, DAC*

3.4.2. Nečlenové DAC

Členské země DAC na konci 90. let poskytovaly 95 % z celkové ODA a proto je snadno zapomenutelné, že tomu tak vždycky nebylo. V polovině 70. let asi 30 % pomoci bylo zajišťováno arabskými a komunistickými zeměmi. Arabská pomoc byla vedlejším produktem ostrého růstu ropných cen.³⁸ Většina mimořádných příjmů byla využita ne jako pomoc, ale, jak už bylo zmíněno, prostřednictvím mezinárodních bankovních úvěrů. Nicméně arabská pomoc měla značný vliv. Znamenala brzký příklad spolupráce nově oživených RZ a arabští dárci se zasloužili o vytvoření Mezinárodního fondu pro rozvoj zemědělství (IFAD). Arabská pomoc pokračuje dnes v omezeném měřítku, hlavně ze Saudské Arábie a Kuvajtu.

Komunistická pomoc přišla hlavně z SSSR a východní Evropy, ačkoli Čína po rozdělení s Moskvou na počátku 60. let připravila konkurenční program. Tyto programy se soustředily na těžbu, těžký průmysl hlavně v satelitních zemích jako Kuba, Mongolsko, Vietnam, ale také v Afghánistánu, Indii a některých socialistických zemích Afriky (Angole, Etiopii, Guiney a Mozambiku). Objem komunistické pomoci ale nelze vyčíslit přesně. Velká část byla poskytována prostřednictvím vybavení, jehož hodnotu

³⁸ Development Cooperation Report, 1980, OECD, str. 17

tito dárci neuváděli a které bylo později spláceno zbožím.

V 90. letech se objevili noví dárci OECD. Řecko, které rapidně rozšířilo jeho program, se koncentrovalo na Balkán a Střední východ.³⁹ Turecko mělo solidní technickou pomoc a stipendijní programy směřované do Střední Asie. Korea obnovila svůj program pro východní Evropu po zažitém finančním rozruchu v r. 1998. Česká republika, Maďarsko a Polsko začínají s novými programy pomoci, do značné míry vytvořenými podle zkušeností a směrnic DAC.

Přijetí speciální role pomoci Pearsonovou komisí se zdá v dnešní době platné. Důraz na potřebu vhodných politik, skutečného partnerství a rozumných cílů je stejně důležitý dnes jako před třiceti lety. Stanovisko, že pomoc by měla podněcovat vznik soběstačného a tržně založeného rozvojového financování do konce století, jak už dnes víme, bylo příliš optimistické. Existující cíle a celkové toky stále představují jisté mety a jejich významnost je pravděpodobně dnes méně jasná. Ale jednoprocenní plán pro celkové toky závisí na soukromých tocích, které v podstatě odráží obchodní rozhodnutí veřejných činitelů, týkající se vnější regulace. Zatímco důvěryhodnost pomoci byla podkopána poklesem ODA během 90. let z jedné poloviny na jednu třetinu 0,7% úrovně. Někteří členové DAC založili provizorní cíle pod touto úrovní, odsunující na neurčito jakýkoli pokus dosáhnout aktuálního plánu. Argumentem může být to, že potřeba rozvojových financí se neuvěřitelně snížila ve větších a dynamičtějších rozvojových ekonomikách, nebo že taková pomoc, jakou dostávají, by nebyla účinná k zajištění významného přírůstku rozvojovým zdrojům, a pomoc těmto ekonomikám musí být vyčíslena v míře jejího příspěvku k objemu rozvojové a budovací odolnosti vůči možným krizím. Na druhou stranu pro zhruba 1,3 miliard lidí v rozvojovém světě, kteří žijí v absolutní chudobě, dokonce 0,7% podíl na kombinovaném HNP dárců reprezentuje pouze něco málo přes 100 dolarů každý rok.⁴⁰ Navíc prakticky každá země, která dosáhla v posledních třiceti letech minulého století solidního růstu důchodu na obyvatele, byla zpočátku velkým příjemcem ODA. To může být argumentováno tím, že kdyby více dárců splnilo plán ODA, spouště chudoby a humanitární pohotovosti, která dnes setrvává v mnoha částech rozvojového světa, by bylo možno se z velké části vyhnout. Pokračující závažnost pomoci bude nepochybně hlavním středem diskusí zaměřených na financování rozvoje plánovaného další roky.

³⁹ K DAC se Řecko připojilo koncem r. 1999.

⁴⁰ Development Cooperation, 1999 Report, OECD, 2000, str. 57

3.5. Vývoj multilaterální pomoci

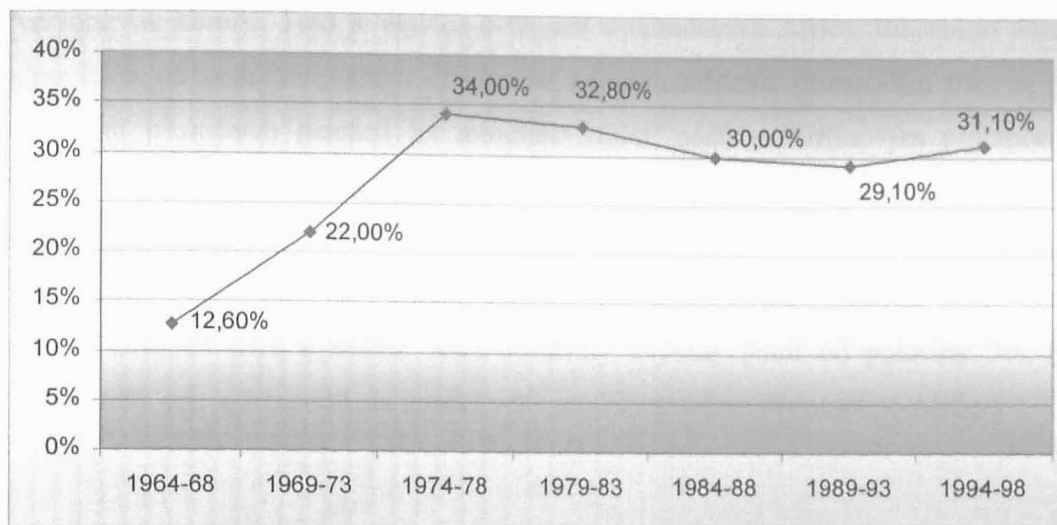
Když Pearsonova komise v r. 1969 představila svoji studii a doporučení, celková struktura multilaterálního systému už byla velkou měrou vytvořena. Dvacet let po 2. světové válce již existovalo mnoho multilaterálních agentur. Jednotlivé rozvojové instituce OSN, Světová banka a její koncesionářská větev – IDA, Meziamerická rozvojová banka a některé rozvojové instituce Evropského hospodářského společenství už v té době budovaly individuální mandáty a způsoby fungování.⁴¹ Tyto nové instituce odpovídaly spoustu identifikovaným požadavkům: potřebě technické pomoci dodatečnými kapitálovými toky, poptávce po sektorově a geograficky speciálním zaměření, prostředkům zajišťujícím pomoc z koncesionářského hlediska, stejně jako touze RZ po vlastnictví a řídicích strukturách, což by jim mohlo být zajištěno s větší účastí při rozhodování v určitých institucích. Přesto se Pearsonově komisi zdál být multilaterální systém bez financí a málo využívaný. A proto zpráva komise vytyčila bod zvratu - důraz na významné role multilaterálních institucí v rámci celosvětového rozvoje.

Pearsonova komise poznamenala, že příspěvek členů DAC v předcházejících letech k multilaterální rozvojové pomoci představoval asi 10% celkové rozvojové pomoci, a že kdyby bilaterální dárci chtěli zlepšit efektivnost pomoci, měli by zesílit multilaterální soustavu. To bylo iniciováno tím, že multilaterální příspěvky rostou rychleji než celková pomoc a že granty a kapitál pro multilaterální rozvojovou pomoc zvyšují toky ODA minimálně o 20 %. Ve skutečnosti multilaterální příspěvky jako podíl na celkových čistých tocích ODA dosáhly 31 % za rok 1975 a od té doby kolísaly mezi 26 - 36 %.

---

⁴¹ V dalších letech nastoupily další důležité organizace jako například Asijská rozvojová banka, Africká rozvojová banka, instituce v rámci OPEC, Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj, Evropská banka pro rekonstrukci a rozvoj, některé instituce a programy EU, střednědobé koncesionářské finance pro chudší rozvojové země od Mezinárodního měnového fondu.

Graf č. 6: Multilaterální ODA - podíl na celkové ODA (1964-1998)

Zdroj: Databáze OECD, 2000

Během 90. let byl podíl celkové pomoci, kterou dárci poskytli multilaterálním agenturám, v průměru přes 30 %. Z celkového objemu v posledních třiceti letech 20. století připadalo 77 % na země tehdejší G7. V průběhu těchto let došlo k zásadním změnám ohledně podílu na nákladech na podporu multilaterálního systému. V letech 1994-98 Japonsko (16 %) a Německo (15%) přispěly multilaterálním zdrojům více než USA (14 %). Podíl čtrnácti menších členů DAC, kteří nebyli členy tehdejší G7, vzrostl na 26 % a Nizozemsko s 5 % předčilo sedmého největšího multilaterálního dárce – Kanadu. Mezi jednotlivými členy DAC a jejich podíly, které poskytují multilaterálním institucím ve srovnání s bilaterálními programy, také existují značné rozdíly. Zdá se, že vznikly z jedinečné minulosti a charakteristik každého z nich. Osm největších dárců klade různý důraz na podíl, který věnují bilaterální v protikladu k multilaterální pomoci. Itálie a Velká Británie poskytovaly na konci 20. století více než 40 % své pomoci multilaterálně. Kanada, Německo a Nizozemsko upřednostňují spíše bilaterální programy, ale poskytují také multilaterální pomoc pohybující se okolo nebo nad průměrem objemu od DAC. Japonsko, USA a Francie s velkou sítí bilaterálních programů, v kterých je důležitá geografická koncentrace, rozhodly, že jejich zájmy nejlépe slouží, pokud vynakládají větší podíl než je průměr DAC bilaterální cestou. Mezi menšími dárci jsou rozdíly větší: Irsko (50 %) a Dánsko (44 %) nejvíce využívaly multilaterální cestu, zatímco Nový Zéland v daleko menší míře (21 %).

Regionální rozdělení multilaterální pomoci ukazuje některé významné rozdíly od bilaterálního. V počtu regionů a na agregátní úrovni se zdá, že multilaterální pomoc

byla schopna poskytnout druh kompenzační rovnováhy a alokaci pomoci, obhajované Pearsonovou komisí. Toto je nejvíce evidentní v subsaharské Africe. Bilaterální dárci odpověděli na urgentní potřebu Afriky po koncesionářském financování tím, že ji v průběhu posledních patnácti let minulého století udělaly čtvrtinovým příjemcem bilaterální pomoci. Avšak dárci a příjemci společně zvýšili subsaharsko-africký podíl multilaterální pomoci na více než 40 % v průměru ve stejném období. Odpovídající pokles podílu multilaterálního financování se přihodil v Latinské Americe a Karibské oblasti. Zatímco jižní a střední Asie dostávaly zvýšený podíl od poloviny 70. do poloviny 80. let, jejich podíl ale upadal v 90. let, kdy se zájem přesunul do Afriky.

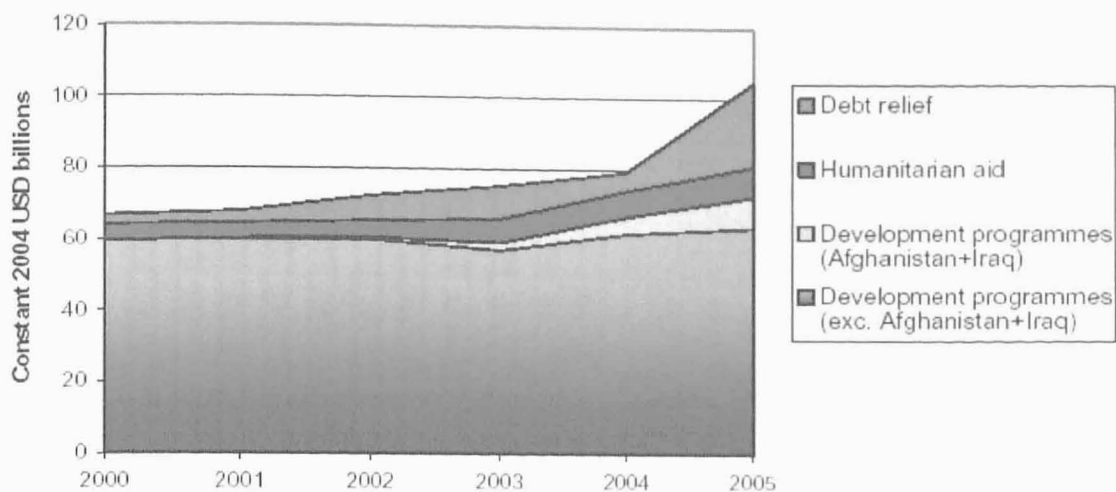
3.6. Nástin vývoje ODA na počátku 21. století

V březnu r. 2002 se konala v mexickém Monterrey mezinárodní konference o financování rozvoje, která přinesla nové trendy v rámci pomoci. Jejím prvotním cílem bylo dohodnout se na potřebném financování a nástrojích k naplnění MDGs. Nakonec byl přijat závěrečný konsensus a dohodnuty závazky dárcovských zemí k navýšení objemu pomoci do r. 2006.⁴² Jak již bylo zmíněno, po poklesu ODA mezi lety 1992 a 1997 se stabilizovala asi okolo 0,22 % HNP členských zemí DAC v období od r. 1997 až 2001. Poté, i když na velmi mírném tempem, reálná ODA začala opět růst a v r. 2002 vzrostla o 7 %, v r. 2003 o dalších 5 %, čímž se dostala na úroveň 0,25 % HNP členů DAC a překonala tím dosud vrcholný rok 1992. V r. 2004 vzrostla ODA poskytovaná RZ na 78,6 mld. USD. Největším dárce, co se týče objemu pomoci, zůstaly USA, následovány Japonskem, Francií, UK a Německem. Jedinými zeměmi, které dosáhly 0,7% cíle, zůstaly Dánsko, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko a Švédsko.⁴³ V r. 2005 vzrostla celková ODA o 32 % na 106,8 mld. USD, tj. 0,33 % společného HNP DAC. V Grafu č. 7 vidíme, že vzrostly všechny hlavní složky ODA - rozvojové programy o 8,6 % mezi r. 2004 a 2005 (nepočítáme-li Irák a Afghánistán, pak je to o 2,9 %), granty na odpuštění dluhů (téměř trojnásobně), humanitární pomoc o 15,8 %. V příloze č. 4 je uveden podíl odpuštění dluhů na celkové ODA členů DAC v roce 2002.

⁴² Dárci přislíbily, že do r. 2006 dosáhne DAC ODA 0,29 % nebo 87 mld. USD (v cenách r. 2003).

⁴³ Official Development Assistance increases further - but 2006 targets still a challenge, OECD report

Graf č. 7: Složky čisté DAC ODA (2000-2005, v mld. USD r. 2004)

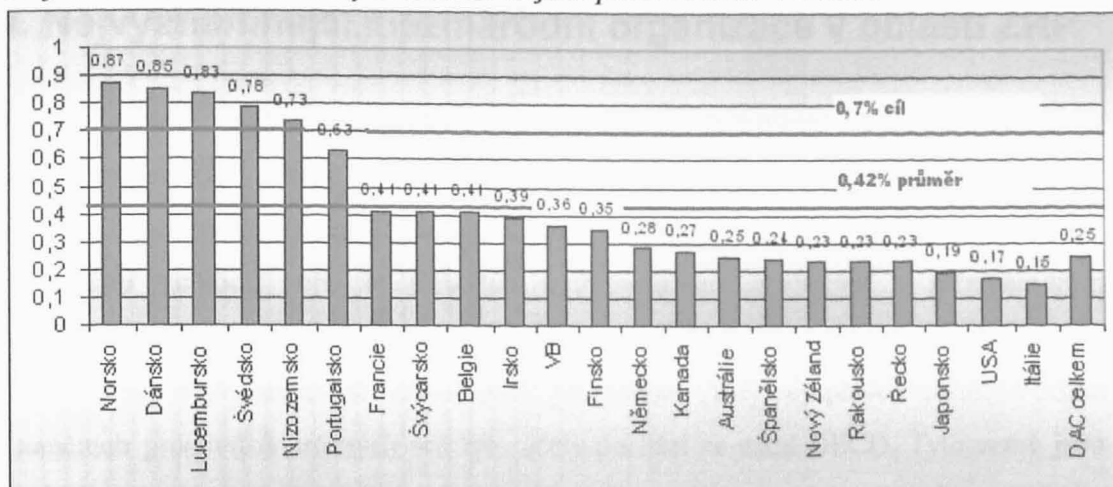

Zdroj: Databáze OECD, 2006

Největšími příjemci pomoci v r. 2005 byly tyto země: Irák (21,4 mld. USD), Nigérie (6 mld. USD), Indonésie (2,2 mld. USD), Afghánistán (2,2 mld. USD), Čína (1,7 mld. USD) a Súdán (1,5 mld. USD). Výjimečný objem odpuštěných dluhů vyzdvihl podíl bilaterální pomoci DAC na 76,9 %, nejvyšší úroveň od r. 1973. Přestože bilaterální ODA do subsaharské Afriky vzrostla na 22,5 mld. USD, nepočítáme-li Nigérii, čistá DAC ODA do zbylých zemí tohoto regionu klesla o 1,2 % v reálné hodnotě. Celková ODA ze všech zdrojů do subsaharské Afriky sčítala 31,4 mld. USD.⁴⁴ Následující grafy představují podíl ODA/HNP jednotlivých členských států DAC v r. 2004.

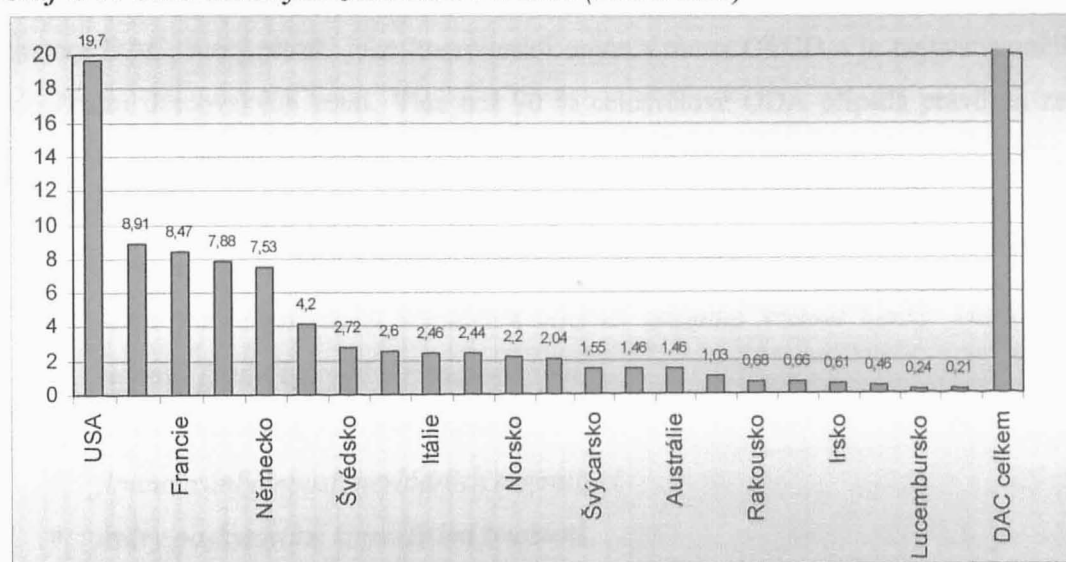
⁴⁴ OECD, Aid Statistics, Final ODA for 2005

Graf č. 8: Čistá ODA členských zemí DAC jako podíl na HNP v r. 2004

Zdroj: Databáze OECD, 2004

Graf č. 9: ODA členských zemí DAC v r. 2004 (v mld. USD)

Zdroj: Databáze OECD, 2004, www.oecd.org

Poznámky: Celková ODA členů DAC představuje pro tento rok 79,51 mld. USD.

4. Nejvýznamnější mezinárodní organizace v oblasti ZRP

Finanční podpora rozvojovým zemím je poskytována z různých zdrojů a představuje složitý proces. Prvotním zdrojem veškerých prostředků, určených na pomoc jsou vlády jednotlivých zemí. Dárcovské země nakládají s těmito prostředky buď samy (bilaterální pomoc), nebo je poskytují multilaterálním agenturám a mezinárodním finančním institucím (multilaterální pomoc).

Mezi nejvýznamnější dárcy patří především vlády vyspělých států. Většina finančních prostředků určených pro tyto účely pochází ze zemí OECD. Tyto země jsou celosvětově nejvýznamnějším poskytovatelem bilaterální pomoci, ale také největším zdrojem financí pro multilaterální organizace. Příklad vývoje jednotlivých finančních toků z EU do RZ znázorňuje Graf č. 10. V dnešní době je většina členských zemí OECD také členem DAC, který slouží jako koordinační orgán v rámci OECD a je nejvýznamnějším sdružením dárcovských zemí. Více než 90 % celosvětové ODA připadá právě na země DAC.

Finanční prostředky směřují do rozvojových ekonomik hlavně z těchto zdrojů:

- *„financování aktivit vybraných orgánů systému OSN,*
- *účast v mezinárodních finančních institucích (skupina Světové banky, Mezinárodní měnový fond, regionální rozvojové banky),*
- *přímá bilaterální rozvojová pomoc,*
- *financování činnosti nevládních organizací,*
- *úvěry poskytované komerčními bankami,*
- *přímé investice, a to jak soukromé tak státní. „⁴⁵*

Mezi rozvojovou pomoc se zařazují první čtyři výše uvedené zdroje. Proto se v následujícím textu zaměřím pouze na finanční prostředky z těchto čtyřech zdrojů.

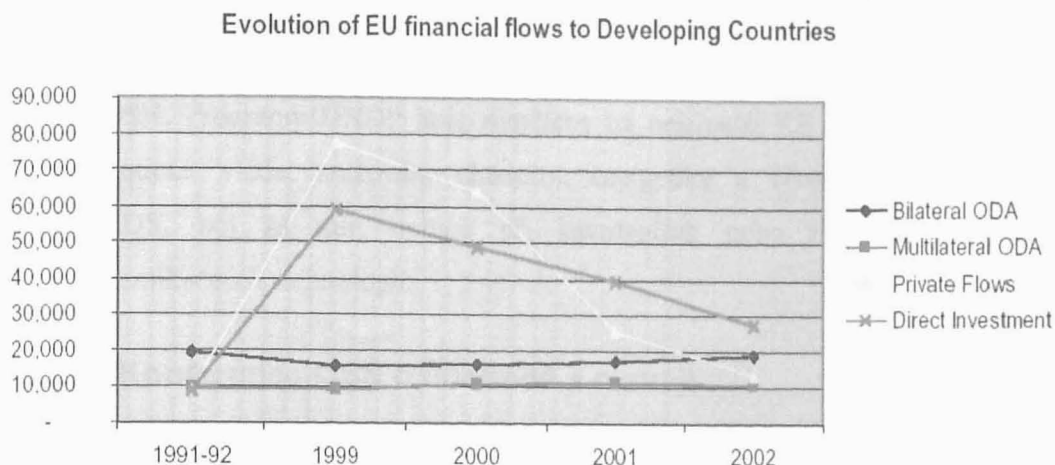
Kromě zmíněné finanční pomoci, dostávají RZ také prostředky ze zemí mimo OECD, mezi které patří za prvé země bývalé RVHP (Rada vzájemné hospodářské pomoci). Ty ještě v r. 1988 poskytovaly desetinu mezinárodní pomoci. Kvůli probíhajícímu procesu transformace je však jejich dnešní význam nepatrný. Často jsou samy příjemci zahraniční pomoci. Za druhé jsou to některé RZ, z nichž nejvýznamnější jsou bohaté ropné státy. Některé z nich mají vypracované určité programy, ale jejich

---

⁴⁵ Citováno z Halaxa, P., *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*, str. 8

aktivity jsou dnes na poli rozvojové pomoci spíše minulostí.

Graf č. 10: Oficiální a soukromé toky z EU do RZ (v mil. USD r. 2002)

Zdroj: EU Donor Atlas, 2004

4.1. Financování aktivit vybraných orgánů systému OSN

Organizace spojených národů hraje velkou roli ve vývoji dnešního světa. Základní úlohou je zajišťování a udržování míru, kromě toho má velký význam pro ZRP. Vystupování OSN na poli mezinárodního rozvoje je tak pronikavé, že vyvolává podstatnou kritiku. Některá veřejná vnímání mohou být v podstatě negativní, na druhou stranu nelze zapřít, že OSN značně přispívá rozvoji, přestože prostředky by měly být používány mnohem efektivněji. Ekonomické a sociální politiky jednotlivých agentur v rámci OSN se liší.

Jeden z hlavních orgánů, Valné shromáždění, má právo zakládat stále organizace. Proto v roce 1965 vytvořilo Rozvojový program OSN, v roce 1964 Konferenci OSN pro obchod a rozvoj, Dětský fond OSN a další. Většina z těchto programů se vypracovala na samostatné organizace pracující pro rozvoj.

4.1.1. Rozvojový program OSN (UNDP)

UNDP představuje hlavní orgán OSN pro koordinaci ZRP. Má globální dosah a ročně spravuje finanční zdroje v hodnotě 2,3 mld. USD. To z něj vytváří největšího poskytovatele grantů v rámci systému OSN. Jeho hlavním úkolem je poskytovat

strategické poradenství a podporovat budování institucionální a lidské kapacity na podporu vyváženého hospodářského růstu. UNDP spolupracuje s partnery veřejného i soukromého sektoru a dále spravuje několik speciálních fondů a programů jako například Rozvojový fond OSN pro ženy (UNIFEM), Program dobrovolníků OSN (UNV) a Fond OSN pro kapitálový rozvoj (UNCDF). Rozpočet UNDP vytvářejí dobrovolné příspěvky členských zemí OSN. Programy UNDP jsou zaměřeny na nejhudší RZ s prioritními cíly jako je demokratická vláda, snižování chudoby, energetika a životní prostředí, boj proti HIV/AIDS, boj za mír, pomoc při katastrofách nebo zlepšení informačních a telekomunikačních technologií.

4.1.2. Konference OSN o obchodě a rozvoji

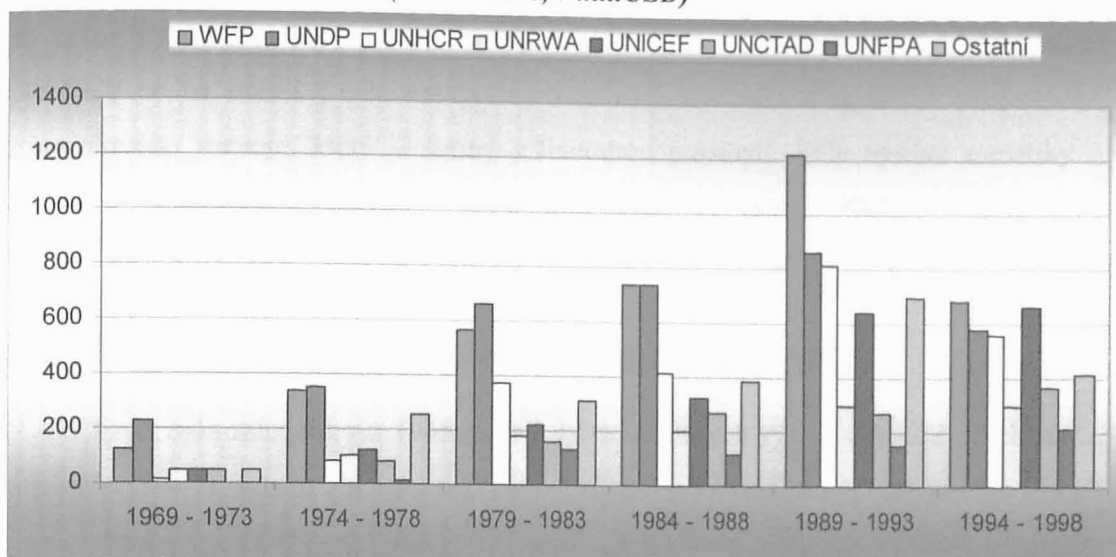
První zasedání Konference OSN o obchodě a rozvoji se konalo v r. 1964 v Ženevě. Náplní její činnosti je snaha urychlovat obchodní a hospodářský rozvoj zejména v RZ. *UNCTAD je v rámci systému Spojených národů klíčovým činitelem v úsilí o integrovaný přístup k rozvoji a souvisejícím otázkám obchodu, financí, technologií, investic a udržitelného rozvoje. Hlavním cílem konference je maximalizovat obchod, investice a rozvojové příležitosti rozvojových zemí a pomoci jim čelit výzvám, které vyplývají z globalizace, a umožnit jim, aby se zapojily do světové ekonomiky jako rovnocenní partneři ostatních zemí.*⁴⁶ Dosáhnout těchto cílů se snaží pomocí výzkumu, analýz, technické spolupráce a úzkých kontaktů se soukromým sektorem a občanskou společností. Konference UNCTAD má 190 členských zemí a schází se pravidelně jednou za čtyři roky. Poslední konference se uskutečnila v únoru roku 2004 v brazilském Sao Paolu. Prostřednictvím organizací UNCTAD a WTO byla v r. 1964 založeno Mezinárodní obchodní centrum (ITC), zabývající se podporou obchodních aktivit v RZ.

Mezi další nejvýznamnější agentury systému OSN působící v oblasti ZRP patří Úřad Vysokého komisaře Spojených národů pro utečence (UNHCR), Dětský fond OSN (UNICEF), Program OSN pro životní prostředí (UNEP), Světový potravinový fond (WFP), Populační fond OSN (UNFPA) nebo Agentura OSN pro pomoc palestinským utečencům na Blízkém východě (UNRWA). Následující graf zobrazuje příspěvky některých těchto agentur systému OSN ve zhruba posledních třiceti letech 20. století.

---

⁴⁶ Citováno z internetového portálu Informační centrum OSN v Praze, <http://www.osn.cz/system-osn/programy-a-dalsi-organy-osn/?i=95>, 15.5.2006

Graf č. 11: Koncesionální toky některých agentur systému OSN (1969 - 1998, v mil.USD)

Zdroj: *The DAC Journal: Development Cooperation Report 1999, OECD, 2000, str.64 (graf vytvořený na základě tab.III-3)*

Poznámky: WFP- Světový potravinový fond, UNDP - Rozvojový program OSN, UNHCR - Úřad Vysokého komisaře Spojených národů pro utečence, UNRWA - Agentura OSN pro pomoc palestinským utečencům na Blízkém východě, UNICEF - Dětský fond OSN, UNCTAD - Konference OSN o obchodě a rozvoji, UNFPA - Populační fond OSN.

4.2. Specializované agentury OSN

Tyto agentury spolupracují s OSN prostřednictvím konzultačního mechanismu Hospodářské a sociální rady OSN (ECOSOC), která poskytuje mezinárodní fórum pro usměrňování všech ekonomických a sociálních politik zemí OSN. Příspěvky těmto agenturám se v určitém poměru počítají do ODA. V následujícím textu uvádím pouze nejvýznamnější z nich, jejichž hlavní náplní je rozvojová pomoc.

4.2.1. Mezinárodní organizace práce (ILO)

Mezinárodní organizace práce byla založena v r. 1919, v r. 1946 se stala první mezinárodní organizací začleněnou do systému OSN. Usiluje o prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných pracovních práv. Poskytuje pomoc chudým zemím prostřednictvím poradenství a odborného výcviku řídicích pracovníků, organizuje programy technické spolupráce na pomoc vládám zvýšit efektivnost nových strategií. V posledních letech se zabývá také problémy spojenými s globalizací, upozorňuje na nepřiměřeně dlouhou pracovní dobu a zneužívání dětské a ženské práce v RZ.

4.2.2. Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO)

UNIDO vznikla v r. 1966, specializovanou agenturou OSN se stala v r. 1985. Náplní její práce je pomáhat RZ zvyšovat produktivitu práce a celkovou konkurenceschopnost. Zaměřuje se na oblast posilování průmyslové kapacity zemí a dosažení udržitelného průmyslového rozvoje, který je šetrný k životnímu prostředí. Dále vydává statistiky a zprávy o průmyslovém rozvoji. V posledních letech se věnuje otázkám udržitelných ekonomických zdrojů a dopadům průmyslových aktivit na životní prostředí.

4.2.3. Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)

FAO byla založena v r. 1945 s cílem zvyšovat úroveň výživy obyvatel všech zemí, zlepšovat životní úroveň obyvatel na venkově a rozvoj vodních a půdních zdrojů. Slouží jako mezinárodní fórum pro diskuze o otázkách zemědělství a výživy. Některé programy FAO připravují země na potravinové krize a poskytují pomoc v nouzových situacích. Projekty, na kterých se FAO podílí, jsou financovány příspěvky dárcovských organizací a vlád, a to ve výši více než 300 mil. USD ročně. Stejně jako Světová banka a IMF podporuje export zemědělských produktů, často však za účelem makroekonomických výsledků a posílení globálního trhu, což jde mnohdy na úkor potřeb lidí v RZ.

4.2.4. Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD)

Fond vznikl v r. 1977 na základě usnesení Světové konference o výživě z roku 1974, jež reagovala na hladomor v oblasti afrického Sahelu. IFAD má za úkol bojovat proti hladu a chudobě na venkově a v regionech s nízkým příjmem a nedostatkem potravin. Poskytuje zvýhodněné úvěry a granty, mobilizuje další zdroje na financování programů zaměřených na vylepšování životních podmínek venkovského obyvatelstva a zvýšení efektivity zemědělství. Roční investice fondu na projekty a granty se pohybují ve výši 450 mil. USD.

4.2.5. Světová zdravotnická organizace (WHO)

Od svého vzniku v r. 1948 se WHO zabývá mezinárodní technickou pomocí v oblasti zdravotnictví, kromě toho i širšími rozvojovými cíli. Realizuje programy v oblasti boje proti infekčním chorobám a epidemiím, usiluje o zajištění základní zdravotní péče a celkové zlepšení kvality života.

4.3. Multilaterální agentury a mezinárodní finanční instituce

Mezinárodní finanční instituce patří mezi hlavní poskytovatele rozvojových financí, v první řadě se jedná o poskytování půjček. Mimo Breton-woodských institucí, IMF a Světové banky, které představují díky svému velkému vlivu klíčové aktéry na tomto poli, to jsou další multilaterální agentury zabývající se hospodářskou pomocí. Jde především o čtyři hlavní regionální banky: Asijskou rozvojovou banku (ADB), Africkou rozvojovou banku (AfDB), Meziamerickou rozvojovou banku (IADB) a Evropskou banku pro obnovu a rozvoj (EBRD). Mezinárodní finanční instituce a rozvojové agentury hrají také významnou roli v posilování spolupráce RZ - především v rámci tzv. „South-South Cooperation“. Některé z těchto agentur jsou například Islámská rozvojová banka, Středoamerická banka pro hospodářskou integraci, Arabský měnový fond, Arabská banka pro hospodářský rozvoj v Africe.

4.3.1. Mezinárodní měnový fond

IMF dohlíží na monetární stabilitu a iniciuje volný obchod. Poskytuje krátkodobé finanční injekce na pomoc vládám k usměrňování nerovností v jejich makroekonomických a peněžních ukazatelích a v obnově makroekonomického managementu. K jeho cílům patří:

- usnadňování mezinárodní měnové spolupráce,
- podpora stability směnných kurzů a řádného provádění peněžní výměny,
- pomoc při vytváření mnohostranného systému plateb a odstraňování omezení devizové výměny,
- prostřednictvím krátkodobé finanční pomoci umožňuje členům napravit nevyvážený stav jejich platební bilance.

Hlavní úloha IMF spočívá v poskytování dočasných úvěrů členským státům s nepříznivým stavem platební bilance, dále prostřednictvím Strukturálního regulačního mechanismu nabízí zvýhodněnou pomoc státům s nízkými příjmy.⁴⁷

---

⁴⁷ Internetový portál Informačního centra OSN v Praze, www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=697, 16.5.2006

4.3.2. Skupina Světové banky

Světová banka je zastřešující organizací čtyř institucí - Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (IBRD), Mezinárodní finanční korporace (IFC), Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) a Multilaterální agentury pro garanci investic (MIGA).

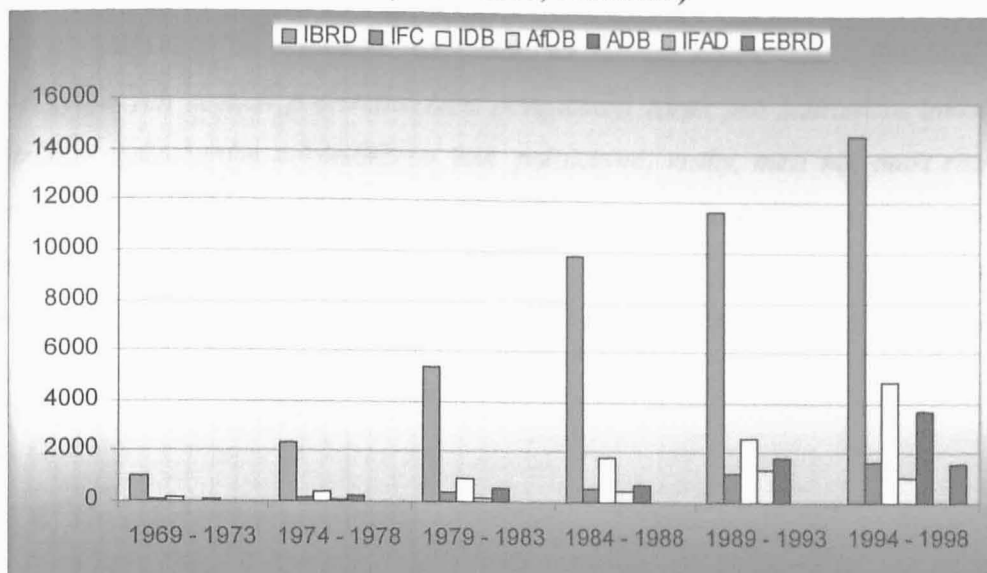
4.3.2.1. Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD)

IBRD zahájila činnost v r. 1946. Její úlohou bylo pomáhat při obnově zemí zdevastovaných po druhé světové válce a podporovat mezinárodní pohyb kapitálu na výrobní účely. Za fiskální období 1999 schválila 141 půjček 42 zemím. Řízené půjčky, které zahrnují oblasti budování institucí, správy, ekonomické politiky a sociální ochrany, dosáhly výše 15,3 mld. USD. Více než polovina z nich směřovala na odstraňování chudoby a sociální sektor. 25 % půjček IBRD poskytla na lidský rozvoj, zahrnující vzdělání, zdravotnictví, výživu a sociální ochranu. Z grafu č. 8 je vidět, že nekoncesionální toky IBRD za období 1969 - 1998 byly značně vyšší než toky některých dalších multilaterálních organizací.

4.3.2.2. Mezinárodní finanční korporace (IFC)

IFC představuje největší multilaterální zdroj kapitálu a půjček na financování projektů v soukromém sektoru RZ. Jejím hlavním úkolem je podporovat ekonomický rozvoj stimulením růstu produktivních firem a dobře fungujících kapitálových trhů v členských státech. Proto poskytuje poradenství soukromým společnostem v RZ a pomáhá tím vládám vytvářet podmínky podněcující toky domácích i zahraničních úspor a investic. Během fiskálního období 1999 IFC schválila 255 projektů v celkové hodnotě 5,3 mld. USD.

**Graf č. 12: Nekoncesionální toky některých multilaterálních organizací
(1969 - 1998, v mil.USD)**

Zdroj: *The DAC Journal: Development Cooperation Report 1999, OECD, 2000, str.64*
(graf vytvořený na základě tab.III-3)

Poznámky: IBRD - Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, IFC - Mezinárodní finanční korporace, IDB - Islámská rozvojová banka, AfDB - Africká rozvojová banka, ADB - Asijská rozvojová banka, IFAD - Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj, EBRD - Evropská banka pro obnovu a rozvoj.

4.3.2.3. Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA)

IDA byla založena v r. 1960 jako součást Světové banky s cílem poskytovat za velmi přijatelných podmínek finanční prostředky nejchudším zemím světa, které nejsou schopny splácet úroky z půjček poskytnutých IBRD. Své první půjčky uskutečnila IDA v r. 1961 a směřovaly do Čile, Hondurasu, Indie a Súdánu. IDA poskytuje půjčky především zemím s nižším příjmem než 895 USD, na dobu 35 až 40 let bez úroků s desetiletou periodou splácení, dlužníci platí pouze malý poplatek na pokrytí administrativních nákladů. Velkou část zdrojů získává IDA z příspěvků vlád členských zemí, největší z nich jsou USA, Japonsko, Německo, Velká Británie, Francie, Kanada a Itálie. V průměru půjčuje ročně 5 až 6 mld. USD zejména na rozvojové projekty týkající se základních lidských potřeb, dále financuje projekty na ochranu životního prostředí, zlepšení podmínek soukromého podnikání, budování infrastruktur a podporuje hospodářské reformy zemí, které procházejí obdobím liberalizace. Od svého vzniku poskytla IDA finanční prostředky ve výši 135 mld. USD, ve fiskálním roce 2003 to byly půjčky v hodnotě 6,6 mld. USD.

4.3.2.4. Mezinárodní agentura pro garanci investic (MIGA)

MIGA byla vytvořena v r. 1988 za účelem podněcovat *zahraniční investice v rozvojových zemích prostřednictvím poskytování záruk pro zahraniční investory proti ztrátám způsobeným nekomerčním (tzn. politickými) riziky, mezi něž patří rozhodnutí o měně, vyvlastňování nebo válka či občanské nepokoje. Poskytuje také technickou pomoc zemím při šíření informací o investičních příležitostech.*⁴⁸ Výsledkem práce agentury jsou investice v hodnotě přes 33 mld. USD v 69 rozvojových a tranzitivních zemích od počátku jejího vzniku.

4.4. Nevládní organizace

Tyto soukromé organizace (označovány jako NGO's - Nongovernmental Organizations) provádějí aktivity ke zmírnění utrpení, obhajují zájmy chudých, poskytují základní sociální služby a přispívají na ochranu životního prostředí. Jejich principem je dobrovolná činnost a altruismus, z velké části jsou odkázány na služby dobrovolníků a dobročinné dary. V oblasti rozvojové spolupráce plní významnou funkci. V roce 1989 celkové granty od soukromých dobrovolných agentur představovaly 5 % (4 mld. USD) celkových toků DAC.⁴⁹ NGO's mají odlišné výhody, mezi které patří vysoce motivovaní zaměstnanci a nízké provozní náklady, nezávislost na vládních politikách nebo udržování silné orientace na zájmy lidí, kterým slouží.

Počet a význam nevládních organizací v posledních letech značně vzrostl, podle Světové banky je v současnosti jejich prostřednictvím poskytováno téměř 15 % celkové rozvojové pomoci. Zajímavým srovnáním je odhad OECD, kdy tokům na rozvojovou pomoc z r. 1990 od NGO's bylo přičítáno 8 % (4,5 mld. USD) z celkové ODA, zatímco toky od IDA tvořily 6,8 % (3,8 mld. USD). Důvodem tohoto nárůstu je fakt, že jsou schopny pružněji reagovat na potřeby jednotlivých zemí a vyplňují mezery v oblastech, kde státní a mezinárodní organizace selhávají. Jejich důvěryhodnost také posiluje princip neziskovosti, na kterém většinou jejich činnost stojí. V současné době existuje velké

---

⁴⁸ Citováno z internetového portálu Informačního centra OSN v Praze, www.osn.cz/system-osn/specializovane-agentury/?sub=170, 16.6.2006

⁴⁹ Development Co-operation: Efforts and Policies of the Members of the Development Assistance Committee, 1991 Report, str. 194

množství nevládních organizací, jejich výčet je nad rámec této práce.⁵⁰

4.5. Přímá bilaterální rozvojová pomoc

Objem ODA v termínech čistých transferů do RZ je poskytován v rámci bilaterální pomoci především prostřednictvím DAC. Hlavním úkolem DAC byla od počátku jeho činnosti podpora zvyšování objemu disponibilních zdrojů pro rozvojové země a zefektivnění pomoci. V současnosti se stále více Výbor zaměřuje na konzistenci a propojenost politiky rozvojové pomoci dárců a na jejich přístupy k finanční, obchodní a strukturální politice a k politice životního prostředí a na jejich dopad na rozvojové země. V kompetenci DAC je možnost poskytovat doporučení přímo vládám členských zemí. Významnou činností DAC je podávat zprávy o poskytování pomoci, tzv. Aid Reviews, v kterých kriticky posuzuje rozvojové programy.

V současnosti má DAC 22 členů z celého světa.⁵¹ Koordinace cílů jednotlivých členských zemí probíhá na ročních zasedáních delegátů v Paříži. Navíc konkrétní otázky jsou konzultovány na zasedání výkonných orgánů DAC, která probíhají minimálně třináctkrát v roce. Členstvím v DAC se příslušná země řadí mezi nejvyspělejší státy světa, stává se čistým dárce a přijímá odpovědnost za mezinárodní rozvoj. Následující grafy č. 9 a 10 znázorňují ODA poskytovanou jednotlivými členy DAC v roce 2004. Více o bilaterální pomoci a jejích tocích je uvedeno v kapitole 3.4.

---

⁵⁰ Mezi nejvýznamnější evropské síť nevládních organizací patří ActionAid Alliance, Eurodad, mimo EU to jsou švédská SIDA, britská DfID, kanadská CIDA. V České republice působí ADRA, Člověk v tísni, Archa, Asociace pro rozvojovou spolupráci, EDUCON, Development Worldwide, Ekumenická akademie Praha, Sdružení Česká katolická charita a další.

⁵¹ 15 starých členských zemí EU, dále Norsko a Švýcarsko, z mimoevropských pak USA, Kanada, Japonsko, Austrálie a Nový Zéland. Členem DAC je navíc i Evropská komise, která je brána jako samostatný dárce. Zbývající země OECD (včetně ČR) nejsou formálně členy DAC, mohou se ovšem všech jeho zasedání účastnit (www.rozvojovka.cz)

5. Role a efektivita rozvojové spolupráce

Efektivita a objem pomoci jsou dvě odlišné věci. Podle odhadů je třeba k naplnění rozvojových cílů tisíciletí zvýšit celosvětovou ODA na dvojnásobek. Zároveň je také důležité dbát na co nejefektivnější vynakládání finančních prostředků. Výbor OECD/DAC v posledních letech určil několik cest vedoucích k zefektivnění ZRP:

- *Nevázání pomoci (untying)* - Doporučení o nevázanosti pomoci pro nejméně vyspělé země přijal Výbor v r. 2001. Pobízí dárcce k dodržování praktik podmiňujících realizaci rozvojových projektů nákupem zboží a služeb pouze od tuzemských firem.
- *Sladění pomoci s národními rozvojovými strategiemi* - Pomoc, jež zapadá do potřeb partnerských zemí vyjádřených v rozvojových strategiích, je podle zkušeností mnohem efektivnější než ta, která je vnucována zvenčí.
- *Harmonizace donorských praktik* - V Římské deklaraci z r. 2003 se hlavní dárci ZRP zavázali k sladění a zjednodušení svých aktivit, aby nezatěžovaly omezené kapacity RZ.
- *Selektivita pomoci* - Rozvojová pomoc by měla být podle Monterreyského konsensu⁵² poskytována zemím demokratickým a vytvářejícím příznivé prostředí (good governance) pro efektivní uplatnění této pomoci.
- *Řízení pomoci založené na výsledcích* - Dárci by se měli zavázat k posuzování úspěšnosti rozvojových projektů pomocí skutečných a měřitelných výsledků.⁵³

Dalším krokem ke zlepšení efektivnosti a koordinace pomoci byla tzv. Pařížská deklarace o efektivnosti pomoci, přijatá na konferenci v Paříži v r. 2005. Deklarace shrnuje hlavní kroky ke zkvalitnění ZRP na straně dárců i partnerských zemí a její součástí je soubor 12 konkrétních indikátorů pokroku, které mají být průběžně monitorovány.⁵⁴

V posledních letech bylo provedeno mnoho významných studií zabývajících se ZRP. Jednou z nich je publikace Světové banky z r. 1998 *Assesing aid: What works, what*

⁵² Monterreyský konsensus byl přijat na mezinárodní konferenci konané v r. 2002 v mexickém Monterrey, jejímž hlavním tématem bylo financování rozvoje. Základním principem konsensu je vzájemná odpovědnost, kdy RZ nesoucí primární odpovědnost musí dát do pořádku své politické, hospodářské a institucionální prostředí. Vyspělé země je mají podporovat zvýšenou a efektivní rozvojovou pomocí a usnadnit jim přístupy na své trhy.

⁵³ www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=rs&id=4, 27.12.2005

⁵⁴ Další fórum na vysoké úrovni se uskuteční v roce 2008 v Ghaně.

doesn't and why. Následující text je zpracován převážně na základě této výzkumné zprávy. Tato studie uvádí tři základní důvody, proč je třeba se zamyslet nad poskytováním ZRP. První důvod představují současné změny globálního ekonomického a politického prostředí, druhý změnu v konceptu rozvoje. Třetí představuje existenci nových empirických výzkumů, které mohou přispět k hledání odpovědi na otázku efektivity pomoci. Studie dále přináší následující závěry:

- Finanční pomoc funguje jen ve vhodném politickém prostředí.
- Zlepšení ekonomických institucí a politik v rozvojovém světě jsou klíčové faktory ke snížení chudoby obyvatel.
- Efektivní pomoc doplňuje soukromé investice.
- Význam rozvojových projektů spočívá v posílení schopnosti přijímající země efektivně zabezpečit fungování veřejného sektoru.
- Aktivní občanská společnost zlepšuje fungování veřejného sektoru.
- Pomoc může stimulovat reformy i ve velmi nepříznivém prostředí, to však vyžaduje trpělivost a zaměření se na dobré nápady, nikoliv na peníze.

5.1. Cíle rozvoje a rozvojové pomoci

Zahraniční pomoc je poválečný fenomén. Od počátku měla dva úkoly. Prvním bylo podporovat dlouhodobý růst a omezit chudobu v RZ. Zásadní motivací dárců byla kombinace altruismu a egoistických představ, že v dlouhém období bude jejich ekonomická a politická stabilita získávat, když budou chudé země růst. Druhým úkolem bylo prosazovat krátkodobé politické a strategické zájmy dárců. Pomoc byla upřednostňována zemím, které byly politickými spojenci hlavních západních velmocí. A tak strategické a rozvojové úkoly byly často v rozporu. Příkladem může být Bolívie a Kongo⁵⁵. Oba státy dostávaly pomoc od USA, zčásti kvůli strategickým důvodům, avšak jejich výsledky byly obrovsky rozdílné. Bolívie využívala zdroje relativně dobře pro reformy v polovině 80. let a v posledním desetiletí 20. století se stabilizovala a položila základy úspěchu. Naproti tomu v Kongu jen těžko nalezneme nějaké dobré výsledky od té doby, co se stalo jedním z hlavních příjemců pomoci.

Během 70. a 80. let zahraniční pomoc od zemí OECD stabilně rostla. V roce 1991 ODA dosáhla 69 mld. USD (v cenách r. 1995). Nicméně, jak už bylo zmíněno, v 90. letech

---

⁵⁵ Demokratická republika Kongo, v minulosti název Republika Zair.

absolutní a relativní významnost pomoci klesla, a to zejména v důsledku tří událostí: fiskálních problémů v zemích OECD, koncem Studené války a dramatickým růstem soukromého kapitálu do RZ. Ačkoli poskytovaná pomoc představuje pouhý zlomek rozpočtu, stala se jedním z prvních důvodů pro omezení vládních výdajů vyspělých zemí. Všichni největší dárci mezi r. 1991 a 1997 omezili relativní pomoc k jejich HNP. Pokles byl speciálně prudký u USA, v r. 1997 pouhých 0,08 % HNP. Švédsko a další severské země byly tradičně velkorysé, poskytovaly skoro 1 % HNP. Mezi dalšími velkými zeměmi byla Francie jedinou zemí dávající více než 0,45 %. Dohromady přispěly země OECD v r. 1997 0,22 % společného HNP.

Ve stejné době se prudce zvýšil přísun soukromých kapitálových toků do RZ. V 70. a 80. letech finance od bilaterálních dárců a multilaterálních institucí představovaly polovinu všech financí jdoucích z vyspělého do rozvojového světa. V r. 1996 už tvořily pouze jednu čtvrtinu, zatímco soukromé toky byly v tomto roce vyčísleny na více než 250 mld. USD. Soukromé kapitálové toky byly silně koncentrovány v několika málo zemích a některé byly nestálé. Nápor v 70. letech ustupoval po začátku dluhové krize v r. 1982. Další velký zájem se objevil v polovině 90. let, ale s finanční krizí postihující východní Asii v r. 1997 zahraniční investice prudce klesly. Tok soukromých peněz do RZ se snížil mezi lety 1996 a 1997 na 80 miliard USD. V r. 1996 dostalo 26 zemí 95 % těchto soukromých investic, zbytek šel do zbylých 140 RZ. Pokroky v 90. letech ostře změnilo klima rozvojové spolupráce. Konec Studené války otevřel nové možnosti: pomoc, která přestala být poskytována především ze strategických důvodů, mohla být konečně zaměřena na primární úkoly, jako je dlouhodobý růst a snížení chudoby.⁵⁶

Poválečná pomoc se zaměřovala na rekonstrukci válkou postižených ekonomik Evropy a Japonska. Pro příklad, pět z prvních šesti půjček Světové banky směřovalo do západní Evropy a první čtyři výhradně na rekonstrukci. Spíše než na širší pojetí rozvoje se pomoc prioritně zaměřovala na zvýšení produkce a příjmů. Později, s rychlým pokrokem poválečného zotavování, byla pomoc dále orientována na rozvojový svět. Nejdříve bylo cílem zvýšit agregátní národní příjmy, avšak díky rychlému růstu populace se objevil názor, že agregátní příjem nemusí nutně dávat jasný obraz změn životního standardu. Tím se pozornost zaměřila na důchod per capita. Později se přišlo na to, že i průměrný příjem na obyvatele je omezený cíl, jelikož s rozdělením příjmů je spjato více problémů. V 60. a 70. letech se hlavním záměrem stal růst, rozdělení příjmů a základní potřeby chudých

---

⁵⁶ A World Bank Policy Research Report, *Assesing Aid: What works, what doesn't and why*, Oxford University Press, New York, 1998

obyvatel. Prioritním cílem mezinárodních finančních institucí a jednotlivých vlád bylo snížení chudoby. Tento cíl se postupně s hlubším porozuměním tohoto problému rozšiřoval. V posledních letech objekty rozvoje zahrnují odstranění chudoby ve všech směrech - příjmové chudoby, negramotnosti, chorobnosti, příjmové nejistoty a bezmocnosti.

5.2. Přístupy k rozvoji: Role státu, trhu a institucí

V 50. a 60. letech 20. století se na poli rozvoje hodně vkládala důvěra do vlád jednotlivých zemí a to jak pro jejich úmysly, tak pro schopnost zajistit ekonomický pokrok. Teoretikové se zaměřili na selhání trhu, což byl jev hlavně rozšířený v RZ a který se zdál být důvodem státních intervencí. Soukromý sektor se jevil jako málo rozvinutý, nekoordinovaný a příliš zaměřený na soukromé zájmy než aby představoval hnací sílu růstu. Tato přílišná důvěra ve vládu se odrážela často v posílení role centrálního plánování a relativně uzavřené obchodní politiky (model import-substitution⁵⁷). Tento přístup ovšem v některých oblastech rozvoje přinesl úspěchy. Vedoucí ekonomiky Latinské Ameriky, kde soukromý sektor nebyl zcela vytlačen státním, několik desetiletí rapidně rostly. Dokonce někteří „asijské tygři“ zaznamenali růst průmyslu a produktivity díky dobré ekonomické správě navzdory vysokým obchodním bariérám. Nicméně postupem času začaly být zřejmé náklady státních kontrol. Kroky vlád se počaly jevit více jako zájmové než benevolentní. I kdyby byly efektivní v roli sociálního plánování, nebyly by schopny vytvořit podnikatelský dynamismus nezbytný pro trvalý rozvoj. S ochrannými bariérami se firmy v mnohých zemích stávají méně efektivní s tím, jak se snaží získat vládní výhody spíše než aby se zaměřily na zvýšení produktivity.

Reakcí na vzniklou situaci bylo přiřazení prvotního důrazu na trh se v 80. a 90. letech. V tomto smyslu docházelo k přeorientování se na efektivnost produkce a tržní signály (a tedy snížení obchodních bariér). Toto období přineslo značné zlepšení jak v rámci makroekonomické stability, tak i v otevřenosti k rozvojovému světu. Na druhou stranu, poté co země začaly dosahovat těchto nutných pokroků, bylo jasné, že tyto dva faktory jsou pro růst nedostačující. Především tendence k ekonomice volného trhu opomíjely institucionální základ nutný pro efektivní soukromé trhy.

---

⁵⁷ Tato teorie stojí na předpokladu, že ekonomika dané země by se měla zaměřit na substituci dovážených komodit místě vyrobenými.

Už mnohá desetiletí se vede politická debata o tom, zda ponechat trhu volnou ruku či a do jaké míry uplatňovat státní zásahy. Je zřejmé, že tahounem růstu ekonomiky je soukromý sektor, ten však ke svému rozvoji potřebuje dobré institucionální zázemí. Tyto státní instituce, pokud vhodně poskytují dané služby, slouží k vybudování solidního investičního klimatu. Pro příklad není třeba chodit daleko, tranzitivní ekonomiky vzniklé po rozpadu Sovětského svazu jsou toho ukázkou. V těchto zemích chybělo fungující institucionální prostředí, což spolu s přehnaně optimistickými očekáváními vedlo k neuspokojivým výsledkům a poukázalo na důležitost státního aparátu v zajišťování prostředí pro ekonomický růst. Praxe ukázala, že země, které kombinovaly tržně orientované politické reformy spolu se zdokonalením institucí a větším otevřením se světu, prokázaly v 90. letech růst příjmů per capita.⁵⁸

5.3. Zdroje růstu a snižování chudoby

Rozvoj stojí na dvou pilířích, které přispívají k trvalému růstu a omezení chudoby. Prvním je vybudování dobrého investičního klimatu, tj. prostředí, kde soukromý sektor bude efektivně investovat a vyrábět tak, aby vytvářel práci a růst produkce. Investiční klima se zahrnuje mnoho faktorů ovlivňujících rozhodování soukromého sektoru - makroekonomickou stabilitu, vládu a instituce a infrastrukturu. Druhým pilířem je kvalifikace a investování do chudých lidí tak, aby se mohli zapojit do růstu. Je zřejmé, že trvalý růst je nezbytný pro snižování chudoby, tím pádem i samotné budování investičního klimatu je tímto nástrojem. Na vládě je, aby zajistila pro chudé nejen vzdělání a zdravotní pomoc, ale také infrastrukturu a finanční služby. Ať už díky větším schopnostem či díky participaci v rozhodování, lidé se stávají kvalifikovanějšími, čím víc je jim dána možnost budovat si svůj život. K tomu, aby se to uskutečnilo, přispívají právě programy vlád, mezinárodních organizací nebo nevládní organizace.

5.3.1. Faktory řídicí růst HDP a produktivitu

Ke zvýšení příjmů, je třeba, aby země vylepšily alespoň jeden z následujících faktorů - faktor akumulace a celkový faktor produktivity (total factor productivity - TFP).

---

⁵⁸ The Role and Effectiveness of Development Assistance, Lessons from World Bank Experience

Tím prvním se míní, že země mohou akumulovat více výrobních faktorů jako například fyzický kapitál (prostřednictvím investic) a lidský kapitál (vyšší úroveň vzdělání a zdravotnictví). TFP představuje efektivnost, s kterou tyto faktory vyrábí výstup. Reprezentuje jak kvalitu institucionálního prostředí a politik tak i technologie a znalosti.

Je zřejmé, že růst soukromého sektoru je podstatný pro dlouhodobý růst. Zatímco stát, který má v ekonomice hlavní roli, může být úspěšný ve financování nebo ovlivňování faktoru akumulace ve středně dlouhém období, mnohem méně je úspěšný v podněcování růstu produktivity. V takovéto ekonomice, přestože může zajistit velké množství investic, je však kvalita těchto investic často nízká. Navíc většina světově chudých zaměstnanců pracuje v soukromém sektoru, hlavně v malých firmách jako jsou malé farmy. Proto je důležité, aby se rozvojová strategie zaměřila na budování vhodného klimatu pro soukromé investice, produktivitu a tvorbu zaměstnanosti v malých i velkých firmách.

5.3.1.1. Makroekonomické faktory - makroekonomická stabilita a otevřenost

Nestabilita rozpočtu a vysoká inflace oslabují soukromý sektor tím, že snižují předvídatelnost a odrazují od investic. Tato situace vedla k zpomalení míry růstu ve většině rozvojové světa po 60. a začátku 70. let, kdy makroekonomická nestabilita vedla ke snížení důvěry ve vládu a její schopnost zajistit stabilní podnebí pro produktivitu, práci a růst. Přestože sama o sobě nestačí k nastartování růstu a rozvoje, je předpokladem pro udržitelný pokrok. Druhým makroekonomickým prvkem je **mezinárodní obchod a investice**. Zde zůstává otázkou stupeň liberalizace obchodu vhodný pro rozvojové ekonomiky. Tato debata je ovlivněna postřehem, že otevřenost domácích trhů nebyla předpokladem rapidního růstu východoasijských tygrů ani v historii většiny Evropy či Severní Ameriky. Je jasné, že nejnovější období rychlého růstu byly také období zapojení se do světové ekonomiky. Například v 90. letech RZ s rychlým růstem exportu měly v průměru o 1 % vyšší růst HDP než ty s pomalým růstem exportu.⁵⁹ Domácí soukromý sektor a investiční klima jsou klíčové prvky rozvoje, ale také zapojení se do mezinárodního obchodu hraje významnou roli. Příkladem je Čína, jejíž vysoký růst byl částečně způsoben zvýšeným přístupem ke světovým trhům a kapitálu. Tam, kde jsou dobré místní podmínky pro podnikání a růst, přináší otevřenost ekonomiky růst produktivity domácích firem a pro konečné spotřebitele nižší náklady.

⁵⁹ The Role and Effectiveness of Development Assistance, Lessons from World Bank Experience

5.3.1.2. *Strukturální faktory - vláda, vzdělání, další prvky investičního klimatu*

Mnoho dřívějších výzkumů ukazuje, že množství **investic do fyzického kapitálu** je klíčová záležitost pro míru růstu. Avšak pozdější studie a zkušenosti zemí, které dosáhly vysoké míry investic ale pomalého růstu produktivity, přesunuly pozornost od výše ke kvalitě a výnosnosti investic. V tomto hledisku je lepším zohledňujícím faktorem TFP, jenž zahrnuje kvalitu zlepšení. Dalším prvkem jsou **investice do lidského kapitálu** prostřednictvím vzdělávání a zdraví. Je všeobecně známo, že vzdělaná a zdravá pracovní síla přispívá k růstu, na druhou stranu ne všechny analýzy toto potvrzují. To je způsobeno hlavně obtížností měření, kdy lze spíše měřit kvantitu než kvalitu vzdělání. Navzdory tomu však nedávné studie silně připouští, že dodatečné vzdělání urychluje rozvoj země - pomáhá lidem se dostat z chudoby, zvyšuje jejich příjmy a rozšiřuje jejich možnosti. Dále je důležitá **souhra institucí, vlády a právního řádu**. Stabilní a efektivní státní instituce, respektování vlastnických práv, rovné zacházení, byrokracie, odstranění korupce - to vše je záležitostí rozvoje. Investice a produktivita závisí na schopnosti předvídat, což je ovlivněno důvěryhodností vlády, že nebude jednat svévolně a oportunisticky. Dobrá vláda také snižuje náklady výrobců. Souznění kontroly a regulace finančních institucí snižuje náklady kapitálu do podnikání přispívá k makroekonomické stabilitě. Kvalita institucí a vlády jsou často považovány za základní veličiny řídící všechny další faktory posilující růst. Současné výzkumy upozorňují dále na **rovnoprávnost mužů a žen** jako další element v rozvoji. Nízké investice do vzdělání žen byly bariérou růstu například v jižní Asii, subsaharské Africe, Středním východě a severní Africe, narozdíl od východní Asie, kde se propast mezi pohlavími snížila rychleji. Navíc větší participace žen ve veřejném životě a rovnoprávnost je spojena s „čistším“ podnikáním a řízením podporujícím růst. Rasové, etnické či regionální nerovnosti rozvoj zpomalují.

Dalším faktorem je **konkurence**. Otevřenost vůči importu je pravděpodobně nejefektivnější zdroj konkurence. Sem patří také volnost vstupu a výstupu firem z trhu. Velkou roli dále hraje fyzická **infrastruktura** - doprava a komunikace spojují lidi a trhy na národní i mezinárodní úrovni. Lepší infrastruktura snižuje výrobní náklady a zlepšuje dosah zboží a služeb spotřebitelům. Například zavedení telefonních služeb na venkově na Srí Bance zvýšilo podíl úrody farmářů prodané v hlavním městě z 50 až 60 % na 80 až 90 %. V Peru domácnosti s přístupem k moderní infrastruktuře (voda, kanalizace, elektřina či

telekomunikace) měly o 45 % vyšší příjem než domácnosti bez tohoto přístupu.⁶⁰ To jak bude vláda schopná poskytovat infrastrukturu nebo umožní toto zajišťování soukromému sektoru je klíčovou otázkou rozvojové spolupráce stejně jako otázky priorit a sekvence infrastrukturních investic. V mnohých zemích či regionech stěžuje rozvoj **geografická poloha**. Pokud je země neúrodná, hornatá a obklopená chudými národy, přináší to další komplikace pro domácí trhy začlenit se do mezinárodního obchodu či přijímat technologii ze zahraničí. Pro překonání těchto bariér je důležité zmíněné budování efektivních infrastrukturních spojení jak národním tak i mezinárodním měřítku.

5.3.2. Faktory řídicí omezení chudoby

Světová banka a její partneři v ZRP se zavázaly ke snižování chudoby, zahrnující také Miléniové cíle (viz. kap. 2.4.). Které faktory jsou pro to podstatné? Ekonomický růst je velmi důležitý pro dlouhodobý pokrok ve snižování chudoby. Zemím, které rostly nejvíce, se nejvíce podařilo přispět k omezení chudoby. Naopak ve stagnujících ekonomikách roste chudoba nejrychleji. Například mezi lety 1992-98 klesl podíl chudé populace v rychle rostoucích RZ jako Uganda, Indie, Vietnam nebo Čína v průměru z 5 na 8 % ročně. Naproti tomu spotřeba na obyvatele v Nigérii v letech 1992-96 klesla o 16 % a podíl chudých se zvýšil o polovinu z 43 % na 66 % populace.

Někteří ekonomové však vyjadřují obavy, že růst nelze spojovat výsledky v omezení chudoby v RZ. Důkazem může být to, že rozdělení příjmů se v průměru nezměnilo v období růstu dané země a že celkový růst znamenal nárůst příjmů chudých v průměru proporcionálně. V Číně se nerovnost zvýšila spolu s reformami, to však bylo nevyhnutelným prvkem. Navzdory zhoršujícímu se rozdělení příjmů chudoba klesla prudce díky enormnímu růstu ekonomiky. Jiný případ ukazuje Uganda, kde se rozdělení příjmů s reformami a růstem zlepšilo alespoň mírně. Ve většině případů však země s lepším rozdělením spatří růst v podobě rychlejšího omezení chudoby. Při stejném růstu HDP se v zemi s velmi rovným rozdělením příjmů (Gini koeficient⁶¹ roven 0,3) sníží chudoba dvakrát rychleji než v zemi s vysoce nerovným rozdělením (Gini koeficient je 0,6). Navíc existují důkazy, že i další nerovnosti jako například v půdě či ve vzdělání může omezovat růst. Rozdíl může být také v tom, jak různé skupiny chudých pocítí reformy. Velké zvýšení

⁶⁰ The Role and Effectiveness of Development Assistance, Lessons from World Bank Experience

⁶¹ Gini koeficient poměřuje skutečnou Lorenzovu křivku s křivkou ideální. Může mít hodnoty mezi 0 (absolutně rovnostářské rozdělení důchodů) a 1 (absolutně nerovnostářské).

příjmů jedné může vyvážit menší či dokonce pokles příjmů jiné.

Chudoba není jen o příjmu, kromě růstu existují také další determinanty snížení chudoby. Sociální indikátory - vzdělání a zdraví - se ve 20. století zlepšily rychleji, než se dalo očekávat. Většina zemí nečekala jen na efekty zvýšení příjmů, ale udělala zásadní pokrok přímým zaměřením se na tyto cíle a pomocí nových znalostí a technologií. Zlepšení sociálních indikátorů, jako například pokles úmrtnosti novorozenců, jsou pozoruhodné už v historii. Délka života v RZ vzrostla během pouhých 40 let o 20 let. Pokroky v gramotnosti jsou také významné: zatímco v roce 1970 skoro dva ze čtyř dospělých byli negramotní, v současné době je to pouze jeden ze čtyř. Tyto pokroky ve vzdělání a zdraví zvýšili do jisté míry bohatství rodin a jedinců. Zatímco makroekonomické analýzy důsledků vzdělání na růst jsou nejednoznačné, z mikroekonomického hlediska jsou ohromující. Každý dodatečný rok vzdělání zvyšuje průměrnou mzdu individuálního pracovníka alespoň o 5 až 10 %.⁶²

Vzdělávání žen další efektivní způsob lidského rozvoje.⁶³ Příkladem úspěchu je Bangladéš, jenž vcelku v krátké době⁶⁴, přestože jeho růst nebyl příliš velký a trpěl slabým vedením, dosáhl značného zlepšení v některých oborech zdravotnictví (novorozenci, neproduktivita) a zvýšení přístupu ke vzdělání. Také Mexiko dosáhlo pokroku v zdravotnictví a vzdělání díky tzv. Pokroku, tj. programu, který zahájilo samo bez podpory dárců, a protože tento program znamenal úspěch, byl následně napodobován v mnohých dalších zemích.⁶⁵

Výsledky a zkušenosti jednotlivých rozvojových regionů jsou velmi odlišné. Některé země zaznamenali rapidní růst, jiné žádný ani v posledních letech. Korejská republika měla v r. 1960 nižší nominální HDP per capita (155 USD) než Ghana (180 USD), avšak kvůli korejskému růstu byl jeho průměrný nominální důchod na přelomu století už 35krát vyšší než Ghany. Podobných příkladů existuje více.

Co se týče úspěšných případů, není nutné zmiňovat známé „asijské tygry“. Vedle toho jsou však další ekonomiky jako například Botswana, která vykázala za několik desetiletí zásadní růst a snížení chudoby. Také další země dnes vyspělé jako Irsko a Portugalsko dosáhly tohoto statusu díky růstu během několika posledních desetiletí

⁶² The Role and Effectiveness of Development Assistance, Lessons from World Bank Experience

⁶³ Vzdělanější matky mívají zdravější potomky, jsou více produktivní v práci, což zvyšuje příjem rodiny a tím roste míra přežití dětí.

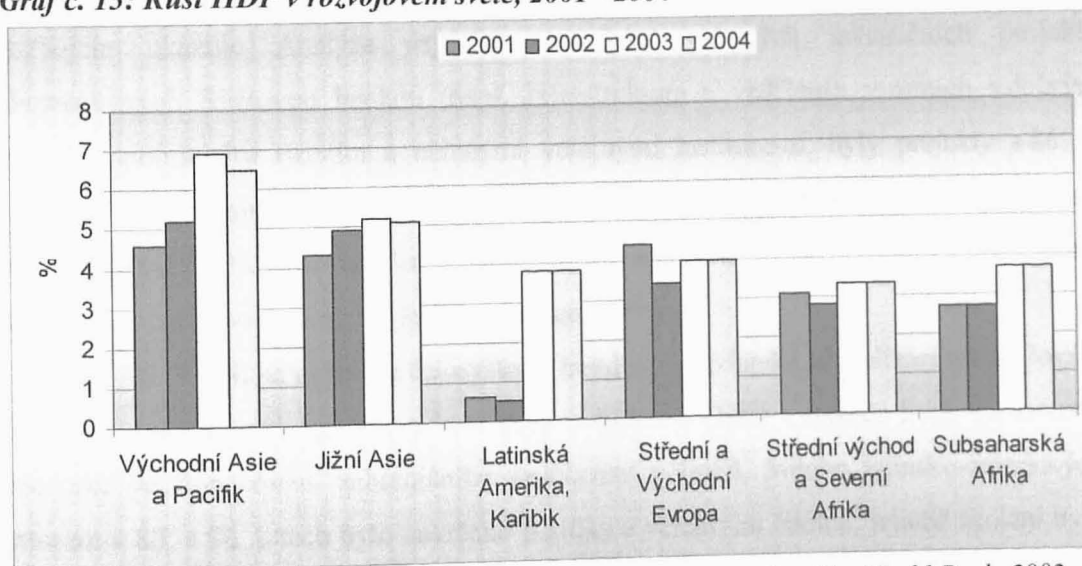
⁶⁴ Od vyhlášení nezávislosti v r. 1971

⁶⁵ Program byl zahájen v r. 1996 a zaměřoval se na okamžité finanční transfery do chudých venkovských oblastí a na investice do vzdělávání dětí. V r. 2001 představoval 2,3 % vládních sociálních výdajů a 0,2 % HDP.

mnohem rychlejšímu než jiné země OECD. Politické reformy a budování institucí tento růst ovlivnily hodně. Jedním z faktorů byla větší integrace na mezinárodních trzích, ve většině případech šlo ale spíše o posílení širšího investičního podnebí – makrostabilitu, větší otevřenost, lepší řízení, instituce a infrastrukturu. 80. a 90. léta 20. století byla obdobím významných politických reforem v RZ. Průměrná míra inflace se v RZ mezi r. 1982 a 1997 snížila na polovinu zhruba z 15 na 7%.⁶⁶

Ne však všechny země byly takto úspěšné. Ve skutečnosti počet zemí, které v posledních desetiletích 20. století rostly pomalu či stagnovaly, je větší. I přes lepší situaci v 90. letech příjmy na obyvatele v subsaharské Africe v období 1965-1999 nevzrostly. Ekonomický pokles tohoto regionu zapříčinilo z velké části trvalé snižování cen jejich exportních komodit. Dále to byly nedostatky místních vlád, slabé instituce a špatně orientované politiky a investice, nepřispěly ani časté chyby dárcovských zemí. V posledních letech však i v této části světa dochází k nepatrným pokrokům v některých z výše zmíněných faktorech.⁶⁷ Růst HDP v rozvojových regionech světa na počátku nového tisíciletí znázorňuje následující graf č. 13, v němž vidíme, že obrovský skok zaznamenala Latinská Amerika a Karibik, také míra růstu v regionu východní Asie a Pacifik byla významná.

Graf č. 13: Růst HDP v rozvojovém světě, 2001 - 2004

Zdroj: *Global Development Finance: Financing the poorest countries*, The World Bank, 2002, str. 21

⁶⁶ Na konci 90. let pouze v 5 % RZ byla inflace nad 10 %.

⁶⁷ Průměrná inflace klesla z 12 % v r. 1990 na 4 % v r. 2000. V r. 1990 mělo 15 zemí negativní míru růstu (růst větší než 3 % u 17 zemí), v r. 2000 to bylo už jen 8 zemí (růst větší než 3 % u 22 zemí).

5.4. Efektivita pomoci a politické prostředí

V novém rozvojovém myšlení se naskýtá otázka, co je důležité pro dlouhodobý růst. Jak již bylo zmíněno jde o stabilní makroekonomické prostředí, režim volného obchodu a ochranu vlastnických práv stejně jako účinný vládní aparát, jež může zajišťovat vzdělání, zdraví a další veřejné služby. Pokud mají RZ tento druh „zdravého“ managementu, má finanční pomoc velký efekt na růst a snížení chudoby. Finanční pomoc bude mít konečný efekt pro účinnost investic a rozvoj lidského kapitálu jen ve vhodně fungujícím podnebí. To dokazují tři zdroje - transversální studie, výzkum úspěchu a selhání investičních projektů, financovaných Světovou bankou, a případové studie efektivnosti pomoci. Několik transversálních studií zjistilo velký efekt pomoci na růst. Tento obraz se mění s tím, jakou politicko-ekonomickou správu daná země má. Obecně má pomoc velký účinek v dobře řízeném prostředí: „1% podíl pomoci z HNP znamená udržitelné zvýšení růstu o 0,5% bod z HDP. V zemi s příznivým managementem 1% podíl pomoci z HNP snižuje chudobu asi o 1 %“⁶⁸. Pomoc pracuje ruku v ruce se soukromým kapitálem. Konkrétně 1 % HNP na pomoc doléhá na další 1,9 % HNP v soukromých investicích.⁶⁹ Jinak řečeno, příspěvky do dobře řízené země zvyšují důvěru soukromého sektoru a podporují důležité veřejné služby, v opačném případě, ve špatně řízené zemi, vytlačují soukromé investice. Více důkazu o vztahu mezi pomocí, managementem a rozvojem ukazuje Analýza úspěchu a selhání veřejných investičních projektů financovaných Světovou bankou (např. infrastruktura a vzdělání): v zemích s dobrým makroekonomickým řízením a účinnými veřejnými institucemi, byly projekty z 86 % úspěšné, s vyšší mírou návratnosti. V zemích se slabými politikami a institucemi je tato míra přibližně 48 %. Mezi zeměmi s podobnou úrovní moci, ale jinými politickými režimy, směřují peníze hlavně do těch s lepším managementem.

V 90. letech se objevuje celosvětový trend k hospodářské liberalizaci a rozšiřování myšlenek rozvojových agentur o kvalitních politikách. Dárci a nadace hrají významnou roli také ve financování zahraničního vzdělávání politiků. Mnoho latinsko-amerických reforem v 80. a 90. letech bylo navrženo politiky a veřejnými činiteli, jejichž školení bylo částečně financovala právě ODA. Výsledky těchto úsilí se mnohdy projeví až po dlouhé době. Je těžké měřit přesně efekty rozšiřování znalostí, vzdělání veřejných činitelů a

⁶⁸ Citováno z: A World Bank Policy Research Report, Assessing Aid: What works, what doesn't and why, Oxford University Press, New York, 1998, str. 14 (volný překlad)

⁶⁹ The Role and Effectiveness of Development Assistance, Lessons from World Bank Experience

podněcování debaty občanů. Nicméně případové studie ukazují, že tyto kroky jsou pro úspěšné reformní programy často důležité. Přímým způsobem, jak zajišťovat politické reformy pomocí ODA, je vytvářet finanční podmínky k přijímání jistých politik - přístup dlouhodobě sledovaný IMF a Světovou bankou. Výsledky nejsou vůbec jednotné. V mnoha případech nebyla politická opatření splněna, jakkoli byly vypláceny půjčky. Politické reformy málokdy uspěly, pokud vláda nebyla skutečně přesvědčena, že reformy je třeba opravdu uskutečnit, a neuvažovala o nich sama.

Nedávná studie ukázala, že úspěch (či selhání) dodatečných půjček může být předpovězen základními institucionálními a politickými rysy, jako například, zda byl vůdce zvolen demokraticky a jak dlouho je vláda u moci. Nově volená reformní vláda má větší pravděpodobnost úspěchu než dlouhodobě vládoucí autoritářská vláda. Nové vlády mají obvykle vysokou míru úspěšnosti reforem a jsou vhodnými kandidáty pro podporu. Toto často zahrnuje vlády, které vznikly v situacích po určitém konfliktu. Studie dále zjistila, že proměnné, kontrolované Světovou bankou, jako například množství podmínek či zdroje věnované přípravě a dohledu, neměly žádný výrazný účinek na pravděpodobnost úspěchu reforem. Závěry jsou následující: Trvalé výsledky reforem jsou nepravděpodobné, pokud chybí domácí tendence ke změně. Jakmile domácí voliči podporují reformy, dodatečné úvěry a zahraniční pomoc, mohou upevnit politické výsledky třemi způsoby:

1. Podmíněné úvěry jsou prostředky, kterými se vláda požadující reformy může veřejně zavázat k politickým opatřením.
2. Tato podmíněnost vysílá signál soukromému sektoru, že reformní program je důvěryhodný a to by mělo vyvolat okamžitou odezvu investorů.
3. Pomoc zrychluje růst v dobrém politickém prostředí.⁷⁰

5.5. Efektivita pomoci a institucionální prostředí

Složení a efektivita veřejných výdajů ovlivňuje růst a omezení chudoby. Ačkoli většina ZRP financuje specifické investiční projekty, evidentně platí, že co je vidět, nemusí být nutně dostáváno. V mnohých případech je rozvojové financování nahraditelné. Přestože většina pomoci se zaměřuje na financování investičních nákladů, odhady ukazují, že čistý účinek jednodolarové pomoci přinese nárůst veřejných investic pouze o 29 centů.

---

⁷⁰ A World Bank Policy Research Report, *Assesing Aid: What works, what doesn't and why*, Oxford University Press, New York, 1998

Podobně dolarová pomoc použitá na financování vzdělávacího projektu inklinuje ke zvýšení vládních výdajů ve všech sektorech ve stejném rozsahu jako dolar vládních příjmů z jakéhokoli zdroje. Nahraditelnost zdrojů pomoci znamená to, že vláda může používat zvýšené zdroje, jak si vybere - ke zvýšení výdajů, financování snížení daní nebo omezení deficitu státního rozpočtu. Efektivnost financí záleží na kvalitě všech veřejných investic a výdajů, nejenom na sektorových projektech financovaných ODA. Rozvojové agentury se často zaměřují na zdokonalení míry úspěchu individuálních projektů jako měřítko jejich efektivnosti. Na první pohled se zdá, že středem pozornosti je kvalita. Ale to může vést ke zkresleným podnětům, závislejícím na kritériích posuzování úspěchu. Navíc pokud agentury budou posuzovány hlavně mírou úspěšnosti projektů, manažeři se vyhnou riskantním, inovačním projektům ve prospěch zdánlivě fungujících věcí. návratnost financí záleží na celkové účinnosti veřejných výdajů. Jak ale posuzovat složení a účinnost veřejných výdajů? Vláda potřebuje vybírat výdaje opatrně, s ohledem na dopad vedlejších výdajů na růst a snížení chudoby. Příliš mnoho rozpočtů RZ se věnuje aktivitám, které nemají rostoucí potenciál a žádný efekt na omezení chudoby: zbytečné a neefektivní podniky, dotace na pohonné hmoty, elektřinu a jiné, výdaje, které zvýhodňují hlavně bohaté. Vlády by proto měly být posuzovány podle toho, ne jak moc utrácejí, ale kolik toho dosáhnou.

Studie ZRP dlouho poukazují na problém souhry mezi dárci a na břemeno, které tímto ukládají RZ. Dárci by ale měli být více ochotni snížit financování zemím s málo kvalitním veřejným sektorem. V těchto případech by se podpora měla méně soustředit na finanční toky, ale více na aktivity, které mohou v dlouhém období položit základy institucionálním a politickým reformám. Nelze odepřít, že rozdílné země vyžadují rozdílné nástroje pomoci.

ZRP může být dobrá pro zlepšení institucí a politik na sektorové úrovni v mnoha situacích:

- Analytické práce agentur jako třeba Světové banky ukázaly nárůst pravděpodobnosti úspěchu veřejných projektů.
- Ve výběru financovaných projektů, zabývajících se zajištěním vody na venkově, byla míra úspěchu 68 % u projektů s vysokou účastí příjemce, ale pouze 12 % pro projekty s nízkou účastí. Navíc snaha dárců prosazovat spoluúčasť příjemců na těchto projektech pomohla převzít tento přístup i do zajišťování služeb.
- Srovnání úspěchů projektů v RZ ukazuje důležitost institucionálního prostředí pro státní investice. Více civilní svobody (svoboda tisku, shromažďování, atd.) obecně

vede k větším úspěchům. Efektivní poskytování služeb vyžaduje, aby byli vyslyšeni občané.

- Okolo 40 % projektů Světové banky mělo velký efekt na institucionální rozvoj – pomohly změnit způsob, jakým veřejný sektor získává.

Je patrné, že klíčovou rolí, jak zajistit ZRP, není přesun peněz, ale podpora vytváření efektivního investičního klimatu a veřejného sektoru. Rozvojové agentury mohou poskytovat nápady, jak zlepšit služby a finance, prostřednictvím inovačních přístupů, z nichž se lze dozvědět, co funguje a co ne. Především vývoj projektů z pohledu dárců by měl být řízen podle toho, zda mají pozitivní dopad na instituce a sektorové politiky.

6. Zhodnocení vývoje a efektivity rozvojové pomoci

6.1. Zhodnocení vývoje

Zahraniční rozvojová pomoc je jedním z prostředků, jak předcházet prohlubující se nerovnováze mezi vyspělou a zaostávající částí světa. Od svého počátku v polovině 20. století se stala významnou součástí politického a ekonomického myšlení. Především za vznikem mnohých mezinárodních organizací a jejich specializovaných agentur stojí právě obrovské ekonomické a sociální rozdíly mezi zeměmi současného světa v důsledku globalizace, rostoucí populace, chudoby nebo zhoršování životního prostředí. Rozvojová pomoc směřuje do přijímajících zemí či multilaterálních organizací ve formě finančních transferů s cílem podpořit ekonomický rozvoj a blahobyt v RZ. Jejím účelem je přispět k trvalému zlepšení, podpořit růst dané země a omezit chudobu.

Prvním programem rozvojové pomoci byl vlastně již Marshallův plán na obnovu poválečné Evropy. Možná právě díky jeho úspěchu se začalo hodně přemýšlet o poskytování rozvojové pomoci. Dalším motivem k vytváření bilaterálních programů se stala osvobozenecská hnutí v dnes již bývalých koloniálních zemích, kdy závazky poskytovat pomoc nově vzniklým nezávislým státům se staly prostředkem k pokračování ekonomických vztahů. S postupem času vznikaly nové mezinárodní organizace (IDA, UNDP, UNCTAD a další) zabývající se multilaterální pomocí. Jejich pozice začala silnit s tím, jak se bilaterální pomoc zdála být málo efektivní. Avšak dnes jsou mnohé z nich, především IMF a Světová banka, vystaveny značné kritice za jejich netransparentnost a nepružnost v přidělování financí RZ.

V první fázi svého vývoje byla pomoc zaměřena podle myšlenek keynesiánské teorie na zvýšení kapitálových investic, jejichž nedostatkem RZ trpěly. Později, hlavně v 70. letech, se začalo o rozvoji přemýšlet komplexněji. Objevily se pochybnosti o účinku pomoci na růst a více se přemýšlelo o volném trhu a otevřenosti. Příkladem se staly některé východoasijské země, které jako otevřené ekonomiky zaznamenaly rapidní nárůst exportu a příliv zahraničních investic. Avšak s rostoucím protekcionismem v západních ekonomikách bylo pro mnohé RZ téměř nemožné se ve světovém obchodě uplatnit. V 80. letech 20. století kvůli stagnaci vyspělých ekonomik rostla cena půjček a tak se přijímající země zadlužovaly stále více. Tato situace se stala podnětem ke vzniku myšlenky strukturální adaptace, jejíž součástí jsou důležitá politická opatření. Avšak stále větší

potřeba pomoci přinesla více podmínek a vázanost na podporu exportu dárců. S koncem Studené války a rozpadu tzv. Východního bloku v 90. letech ustoupily strategické zájmy poskytování pomoci politickým a komerčním. Bývalé komunistické země se staly významnými příjemci pomoci západních zemí. Dnes se opět soustředí na nejhudší části světa jako například region subsaharské Afriky. Zde je ale třeba zdůraznit, že vlády vyspělých zemí neposkytují pomoc jen tak z altruismu, ve většině případů za tím stojí vlastní zájmy. Prostředky jdou často právě do RZ, které jsou schopny si koupit výrobky ze Západu, což přináší zisky západním firmám.

Velmi významným mezníkem v rámci institucionálního vývoje rozvojové pomoci se stalo založení Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC), který dnes sdružuje největší dárcce (na konci 90. let tvořila pomoc od členů DAC 95 % celkové ODA) a slouží ke komunikaci mezi nimi. Na pravidelných zasedáních členských zemí se konzultuje nutnost navýšit objem pomoci. Jedním z dlouhodobých cílů se stalo naplnění Zprávy Pearsonovy komise z r. 1969 doporučující zvýšit ODA na 0,7% podíl na HNP členů DAC. Tento cíl se ale pro většinu dárců ukázal být příliš ambiciózní, dnes ho splňují pouze skandinávské země, Nizozemsko a Lucembursko. Na Summitu tisíciletí v New Yorku v r. 2000 byla přijata Miléniová deklarace, která vytyčuje konkrétní cíle v oblasti rozvoje a odstranění chudoby. Pokusit se naplnit osm základních cílů, mezi nimiž je snížení chudoby na polovinu do r. 2015, slíbilo všech 191 členských států OSN. K tomu by však bylo třeba přehodnocení a zrychlení dosavadních kroků.

Co se týče vývoje celkových finančních toků do RZ v průběhu historie rozvojové pomoci, lze pozorovat stoupající tendenci a to hlavně díky růstu soukromých toků. Objem ODA v jejím vývoji rostl také, s výjimkou některých krizových let. Určitý pokles ODA se ukazuje na mezi lety 1992 - 1997, dnes již však opět stabilně roste. Sektorově se pomoc zpočátku zaměřovala na vybudování průmyslových kapacit a fyzické infrastruktury, později se z velké části přeorientovala na sociální infrastrukturu, přestože rozvoj dopravy a infrastruktury zůstal klíčový. V r. 1969 směřovalo 23 % bilaterální pomoci do čtyř nejlidnatějších zemí světa (Indie, Indonésie, Čína, Brazílie), v r. 1998 už to bylo jen 7 %. Pozornost se totiž postupem času více přesouvala na menší rozvojové země a především na Afriku, kde je pomoc v současnosti nejnaléhavější.

6.2. Zhodnocení efektivity

Poskytování ZRP trvá již více než 50 let. Účastní se ho desítky dárcovských zemí a téměř dvě stovky příjemců. Efektivita pomoci byla v různých dobách a v různých státech během této doby odlišná. Byly zaznamenány úspěchy například v Botswaně, Indonésii, Ghaně či Ugandě. Významný je také případ Vietnamu, který jakožto jeden z nejhudších států světa v 80. letech potřeboval několikrát naléhavou potravinovou pomoc. Situace ve Vietnamu byla následující: špatný ekonomický management, téměř nulový soukromý sektor, nízké možnosti obchodu s okolním světem. V r. 1986 však zde byl přijat program na obnovu zaměřený na posílení soukromého sektoru a větší otevřenost ekonomiky. Na konci 80. let dostával Vietnam velmi malou zahraniční pomoc. Světová banka a IMF místo finančních prostředků poskytla vietnamské vládě odborné poradce, kteří napomáhali s realizací rozvojových projektů v zemi. Tato forma pomoci znamenala pro Vietnam výrazný pokrok.⁷¹

Na druhé straně stojí mnohé neúspěchy ZRP. Poskytovaná pomoc je neefektivní tam, kde ji nejsou schopni dostatečně využít a kde dochází k jejímu zneužití například ve prospěch nedemokratických vlád. Příkladem jsou země jako Kongo, či Tanzanie. Velkým problémem v otázce efektivity ZRP je nedostatečná kontrola, vládami poskytnutých prostředků. Nakládáním s nimi v RZ se už dárcovské země příliš nezabývají, proto je velmi těžké zjistit jejich efektivnost. Dalším problémem je relativně nízký přínos pomoci.

Cílem ZRP je přispět k rozvoji v RZ, o tom není pochyb. Názory na to, jestli pomoc skutečně pomáhá, se ale liší. Jedna proud myšlení uvádí, že bez vnější pomoci nejsou RZ schopny se zbavit chudoby, protože nedokáží hromadit kapitál potřebný k hospodářskému rozvoji. Jde o hypotézu tzv. bludného kruhu chudoby, podle které růst důchodu závisí na investicích, investice na úsporách, úspory na důchodu. Pokud je důchod příliš nízký a nelze z něho spořit, kruh se uzavírá. Cestu z něho představuje zvýšení kapitálu. Tato teorie byla prosazována především od 40. let minulého století, avšak v praxi se ne vždy osvědčila, protože existuje mnoho zemí, které se z bludného kruhu dostaly bez vnějších prostředků.⁷² V dnešní době už pomoc není poskytována na základě této hypotézy. Důvodem může být

⁷¹ Halaxa, P., Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí, <http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>, 19.12.2005

⁷² Tuto teorii odmítl ekonom T.W. Schulz, který zdůrazňuje specifčnost rozvojových zemí. Pomoc směřuje do rukou vlád, které ji nedokáží efektivně využít a které svým plánováním a regulacemi potlačují ekonomické motivace jedinců.

to, že dnes RZ čerpají z nových technologií a poznatků. Proti této teorii hovoří také fakt, že ekonomický rozvoj v zemi není ovlivňován pouze kapitálem. Je třeba také zajistit vhodné podmínky k akumulaci kapitálu, ochranu soukromého vlastnictví či demokratické prostředí.

Nelze popřít, že za poslední půlstoletí došlo ke zvýšení životní úrovně obyvatelstva. Avšak na druhé straně zůstává fakt, že enormní růst populace a chudoby v RZ se stávají největším globálním problémem a tyto problémy se zatím nedaří zlepšit. Právě i proto se objevuje častá kritika zahraniční pomoci, zdůrazňující, že nárůst objemu pomoci nevede k ničemu. Je třeba buď pomoc výrazně zefektivnit nebo v lepším případě nechat RZ, aby se na vlastní nohy postavily samy.

Závěr

Během více než padesátileté historie rozvojové pomoci bylo do zemí třetího světa „nalito“ ohromné množství prostředků, přesto se však chudobu a hlad globálně nepodařilo snížit, natož vymítit. V mnohých zemích Afriky je situace dnes ještě daleko horší. Položíme-li si však otázku, zda je správné pomáhat chudým lidem, většina z nás odpoví kladně. Stejně tak i já. Proč tedy ještě více nezvýšit objem pomoci, když pro občany vyspělých zemí jsou tyto prostředky tak nepatrné a v nejchudších oblastech znamenají mnoho? Je evidentní, že částky na zahraniční rozvojovou spolupráci nemají větší vliv na životní úroveň v dárcovských zemích. Například výdaje USA na zbrojení jsou mnohonásobně vyšší než výdaje na rozvojovou pomoc do zahraničí. Na druhou stranu mě napadá otázka, proč teda dnes mnozí odborníci pomoc rozvojovým zemím kritizují? Pomáhá bohatý Západ chudému Jihu skutečně tak, jak se na první pohled zdá, nebo je tomu v konečných důsledcích naopak? Odpovědět není vůbec lehké. Především je třeba zdůraznit, že každá přijímající země je specifická jak ekonomicky tak i kulturně. Co je účinné pro jednu, nemusí být dobré pro druhou. Dále je nutné si uvědomit komplexnost a složitost měření výsledků rozvojových projektů a také odstup času realizace a výsledků. Kritické zahraniční pomoci poukazují na to, že poskytování financí vládám RZ posiluje jejich moc a podporuje korupci. Některé studie dokonce dokazují přímou propojenost pomoci a korupce. Cato Institut, nezávislá liberální nezisková veřejná nadace pro politický výzkum sídlící ve Washingtonu, uvádí, že vztah mezi pomocí a politickými reformami je velmi malý. Zahraniční pomoc nepřispívá k reformám, naopak posiluje veřejný sektor, vládní výdaje a korupci. Dokonce naznačují, že spíše se příjemci stávají zkorumpované vlády.⁷³

Jedním ze způsobů, jak hodnotit efektivnost rozvojové pomoci, je podívat se na případové studie úspěšných a neúspěšných projektů. V letech 1996-97 obdržely Tanzanie a Keňa každá 16 mld. USD. Následně po získání nezávislosti Keňa omezila import, zavedla cenové kontroly a znárodnila průmyslové podniky. Tanzanie zestátnila obchod, zavedla cenovou kontrolu a zrušila soukromé vlastnictví. Výsledkem byla ekonomická stagnace a extrémní chudoba v obou zemích. Jiným příkladem je Uganda, kde byl v r. 1987 zahájen liberalizační program, země se otevřela zahraničním investorům, státní firmy se začaly privatizovat. Trochu jiným příkladem úspěchu je Botswana, která po získání nezávislosti

⁷³ Cato Institut, <http://www.cato-unbound.org/2006/04/03/william-easterly/why-doesnt-aid-work/>

praktikovala politiku podporující volnost trhu bez výraznějších vnějších zásahů do své ekonomiky. Země zavedla systém ochrany vlastnických práv, lidem bylo umožněno účastnit se na ekonomických aktivitách. Díky těmto opatřením se Botswana stala jednou z nejrychleji rostoucích zemí Afriky v posledních desetiletích 20. století.

Podíváme-li se na strategické zájmy dárců, nalezneme důkazy, že skutečně jednou z hlavních motivací jsou vlastní zájmy. Hospodářská pomoc plyne do RZ, které jsou schopny si kupovat západní výrobky. Někdy plyne tato pomoc přímo do rukou západním firmám. Je překvapující, že samotné vlády vyspělých zemí to nejenže nepopírají, ale dokonce zdůrazňují. Internetové stránky americké vlády uvádějí, že až 80 % smluv a grantů Úřadu pro mezinárodní rozvoj jde přímo do amerických firem.⁷⁴ Úsměvným je případ jedné nemocnice v Etiopii, která v rámci britské ZRP obdržela několik výtisků knihy „Estetická chirurgie tváře“ a knihy „Oční patologie“. Je zcela jasné, že Etiopie jako jedna z nejchudších zemí světa nemá žádné odborníky v plastické chirurgii, to s čím se potýká jsou epidemie a tropické nemoci, o nichž žádnou odbornou literaturu nemá. Pochybnosti o smyslu některých projektů rozvojové a humanitární pomoci posiluje případ Keni. Tato země má velké plochy neobdělávané úrodné půdy, ale místo aby na ní lidé začali pracovat, nastavují ruce a čekají na pomoc. A takovýchto případů jistě existuje více.

Z těchto případových studií a z vývoje zahraniční pomoci vyvozují následující závěry:

- Pomoc hraje významnou roli pro vývoj RZ, ale jak se zdá nepomáhá tak, jak by bylo třeba.
- Pomoc je účinná jen tehdy, když přijímající země má sama zájem na změnu a vynakládá na to úsilí.
- Velmi důležité je zahájení reformy v RZ směrem k tržnímu hospodářství, což ovšem vyžaduje stabilní a demokratickou vládu. (To je však problém většiny Afriky).
- Důvodem neefektivnosti pomoci je kromě špatné vlády nedostatečné institucionální prostředí, absence právního řádu a jeho vymáhání a vlastnických práv. Vlády zemí, které nemají tyto instituce, rozdělují prostředky ve vlastním zájmu neuvážlivě a velmi často v jejich prospěch na úkor občanů.
- Problém dále vězí v tom, že obyvatelé chudých zemí či jejich vlády si na pomoc až příliš zvykli a vlastně čekají neustále na další přicházející prostředky místo aby

⁷⁴ <http://www.blisty.cz/art/16457.html>, 7.1. 2004

podnikaly vlastní kroky k rozvoji.

- Programy rozvojové pomoci jsou často zaměřeny na nesmyslné projekty, které nepomáhají tamějším občanům, ale spíše západním firmám.
- Místo výrazného navyšování toků směřujících do RZ by se spíše mělo soustředit na monitorování, kam tyto prostředky skutečně jdou a jak jsou efektivní.
- Pomoc podněcuje ekonomický růst, který závisí na kvalitativních, ne na kvantitativních faktorech.
- Účinnou pomocí dárců by bylo zrušení obchodních bariér bránících levnému dovozu z RZ a uvolnění mezinárodního obchodu.
- Potravinová pomoc často brání zemědělcům v RZ konkurovat levným výrobkům ze Západu.
- Strategické zájmy vyspělých zemí nezmizely s koncem Studené války, jak poznamenávají mnohé prameny, dodnes dostávají největší podporu státy, které jsou pro dárcovskou zemi strategicky nejužitečnější.
- Zahraniční pomoc by měla být prostředkem k učení RZ, jak se o sebe postarat samy.
- Není pochyb, že jisté plody, v mnohých případech velmi významné, rozvojová pomoc nese. Otázkou pak ale spíše není, zda pomáhat, ale jak pomáhat lépe.

Poskytování zahraniční pomoci má podle mého názoru smysl. Je ale nutné si uvědomit, že ne v každém případě je tato pomoc užitečná. Pokud je směřována do správných rukou se správnými záměry, může velmi přispět k rozvoji chudého světa. Pokud je ale s prostředky v rozvojových zemích nakládáno špatně či se někde „záhadně“ vytratí, ztrácí rozvojová pomoc svůj smysl. A co je horší, může v některých případech bránit rozvoji díky tomu, že posiluje nedemokratickou vládu nebo že se rozvojové země příliš spoléhají na tento příjem a kromě čekání nedělají žádné kroky vpřed. A proto si myslím, že řešením této situace je zaměření se na konkrétní rozvojové projekty a monitorování finančních toků, což na druhou stranu vyžaduje komplikovaný proces. Co však nejvíce chudé země potřebují - je obchod a přístup na světový trh. Tomu brání ochránářské obchodní politiky západních zemí ale také velmi často samotný charakter občanů. Podstatné je vlastní úsilí rozvojové země. Pokud má stabilní demokratickou vládu podněcující tržní reformy, pak podle mého názoru zahraniční pomoc jako doplňující role vlastních kroků významně přispívá k rozvoji chudého světa.

Zdroje a literatura

Knižní publikace

1. Annual World Bank conference on development economics 1999, Světová banka, Washington: The World Bank, 2000
2. Annual World Bank conference on development economics 2000, Světová banka, Washington: The World Bank, 2001
3. Assessing aid : what works, what doesn't, and why, World Bank, Oxford University Press, 1998
4. DAC Journal: Development Co-operation Report, OECD 2002
5. Development co-operation : efforts and policies of the members of the Development Assistance Committ, 1999 Report, OECD, 2000
6. The World Bank: Global Development Finance: Financing the Poorest Countries, Analysis and Summary tables 2002, IBRD/The World Bank, Washington 2002
7. Holub A. a kol.: Rozvojová ekonomika, Skripta VŠE, Praha 1995
8. IDA in retrospect : the first two decades of the International Development Association, World Bank, Oxford University Press, 1982
9. Kuna, Z.: Rozvojové země ve světové ekonomice, Skripta ČZU, Praha 2004

Ostatní zdroje

1. Aktuální témata v DAC, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, květen 2007, dostupné na www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=22716
2. Průšová, R.: Rub a líc pomoci Africe, červen 2002, dostupné na <http://zpravodajstvi.ecn.cz/?apc=zzvx1-478811&x=93256>
3. Development Assistance Committee: Financing ICTs for Development Efforts of DAC Members - Review of Recent Trends of ODA and its Contribution, Report to the UN Task Force on Financial Mechanisms for ICT for Development (TFFM), OECD 2005, dostupné na <http://www.oecd.org/dataoecd/41/45/34410597.pdf>
4. Development Cooperation, 1980 Report, OECD, 1981
5. Development Cooperation, 1999 Report, OECD, 2000
6. Development Strategies, IDC: EU Donor Atlas: Mapping Official Development Assistance, 2004, dostupné na

- http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_donor_atlas_2006.pdf
7. Easterly, W.: Why doesn't aid work?, Cato Unbound, duben 2006, dostupné na:
<http://www.cato-unbound.org/2006/04/03/william-easterly/why-doesnt-aid-work/>
  8. Financing global and regional public goods through ODA: Analysis and Evidence from the OECD Creditor Reporting System, OECD Development Centre, Working paper No. 232, OECD 2004, dostupné na
www.oecd.org/dataoecd/47/13/24482500.pdf
  9. Fuhrer, H.: The Story of Official Development Assistance: A History of the Development Assistance Committee and the Development Co-operation Directorate in Dates, Names and Figures, OECD, Paříž 1996, dostupné na
www.oecd.org/dataoecd/3/39/1896816.pdf
  10. Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o které se lidé zajímají, publikace na CD-ROM, Člověk v tísni, spol. při ČT, 2005
  11. Goldin, I., Rogers, H., Stern, N.: The Role and Effectiveness of Development Assistance: Lessons from World Bank Experience, A research Paper from the Development Economics Vice Presidency of the World Bank, The World Bank, Washington D.C. 2002, dostupné na
[http://wbln0018.worldbank.org/eurvp/web.nsf/Pages/Paper+by+Ian+Goldin/\\$File/GOLDIN.PDF](http://wbln0018.worldbank.org/eurvp/web.nsf/Pages/Paper+by+Ian+Goldin/$File/GOLDIN.PDF)
  12. Halaxa, P.: Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí, dostupné na
<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>
  13. Horký, O.: Dilemata rozvojové politiky, Ústav mezinárodních vztahů, 2005, dostupné na www.iir.cz
  14. Human Development Report 2002, UNDP, dostupné na
<http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/>
  15. Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 až 2007, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha 2001, dostupné na:
<http://mzv.cz/servis/soubor.asp?id=1559>
  16. Serageldin I., Development partners : aid and cooperation in the 1990s, SIDA, 1993
  17. UNCTAD: The Least Developed Countries 2000 Report: Aid, Private Capital Flows and External Debt: The Challenge of Financing Development in the LDCs, United Nations, New York and Geneva 2000, dostupné na www.unctad.org
  18. Věstník OECD o rozvoji: Spolupráce při rozvoji - Zpráva 2006 - Úsilí a politika členů Výboru pro rozvojovou pomoc, Ročník 8, číslo 1, OECD 2007, dostupné na

<http://www.oecd.org/dataoecd/10/59/38248471.pdf>

19. World Population Prospects, The 1998 Revision; and estimates by the Population Reference Bureau, OSN 1998, dostupné na <http://www.un.org>
20. Pearson, L.B.: Partners in Development, Report of the Commission on International Development, New York 1969

Internetové zdroje

1. Informační centrum OSN v Praze: <http://www.osn.cz>
2. Rozvojové středisko: www.rozvojovestredisko.cz
3. www.rozvojovka.cz
4. www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=rs&id=8
5. Ministerstvo financí ČR: www.mfcr.cz
6. Ministerstvo zahraničních věcí ČR: www.mzv.cz
7. Světová banka: www.worldbank.org
8. OECD: www.oecd.org
9. Cato Institut: <http://www.cato.org/economicliberty/aid.html>
10. www.aidharmonization.org

Seznam grafů, tabulek a příloh

Grafy a tabulky

Graf č. 1: Růst světové populace, 1750–2150 (v mld.).....	6
Tab.č. 1: Počet lidí žijících za méně než 1 USD/den podle regionů - změny v 90. letech.....	7
Graf č. 2: Rozdělení pomoci podle typu v roce 1998.....	28
Graf č. 3: Sektorové rozdělení pomoci v roce 1998.....	28
Graf č. 4: Čistá ODA od členů DAC do 4 nejlidnatějších zemí světa (v %, 1969-1998).....	29
Graf č. 5: Podíl čisté ODA poskytované členy DAC podle regionů (1973-2002).....	30
Graf č. 6: Struktura hrubé ODA - podíl grantů, splátek a čistých půjček (1980 - 2002).....	32
Graf č. 6: Multilaterální ODA - podíl na celkové ODA (1964-1998).....	35
Graf č. 7: Složky čisté DAC ODA (2000-2005, v mld. USD r. 2004).....	37
Graf č. 8: Čistá ODA členských zemí DAC jako podíl na HNP v r. 2004.....	38
Graf č. 9: ODA členských zemí DAC v r. 2004 (v mld. USD).....	38
Graf č. 10: Oficiální a soukromé toky z EU do RZ (v mil. USD r. 2002).....	40
Graf č. 11: Koncesionální toky některých agentur systému OSN..... (1969 - 1998, v mil.USD).....	42
Graf č. 12: Nekoncesionální toky některých multilaterálních organizací..... (1969 - 1998, v mil.USD).....	46
Graf č. 13: Růst HDP v rozvojovém světě, 2001 - 2004.....	58

Přílohy

Příloha č. 1: Podíl vázané a nevázané ODA členů.....	74
Příloha č. 2: Objem oficiální pomoci na obyvatele, světová mapa.....	75
Příloha č. 3: Roční objem rozvojové pomoci na obyvatele v LDCs v r. 2002.....	76
Příloha č. 4: Podíl odpuštění dluhů na celkové ODA členů DAC v roce 2002.....	77
Příloha č. 5: Rozvojové cíle tisíciletí.....	78

Přílohy

Příloha č. 1 - Podíl vázané a nevázané ODA členů DAC

Vázanost ODA podle jednotlivých členských států výboru OECD/DAC (2002)
Závazky (kromě technické spolupráce a administrativních nákladů)

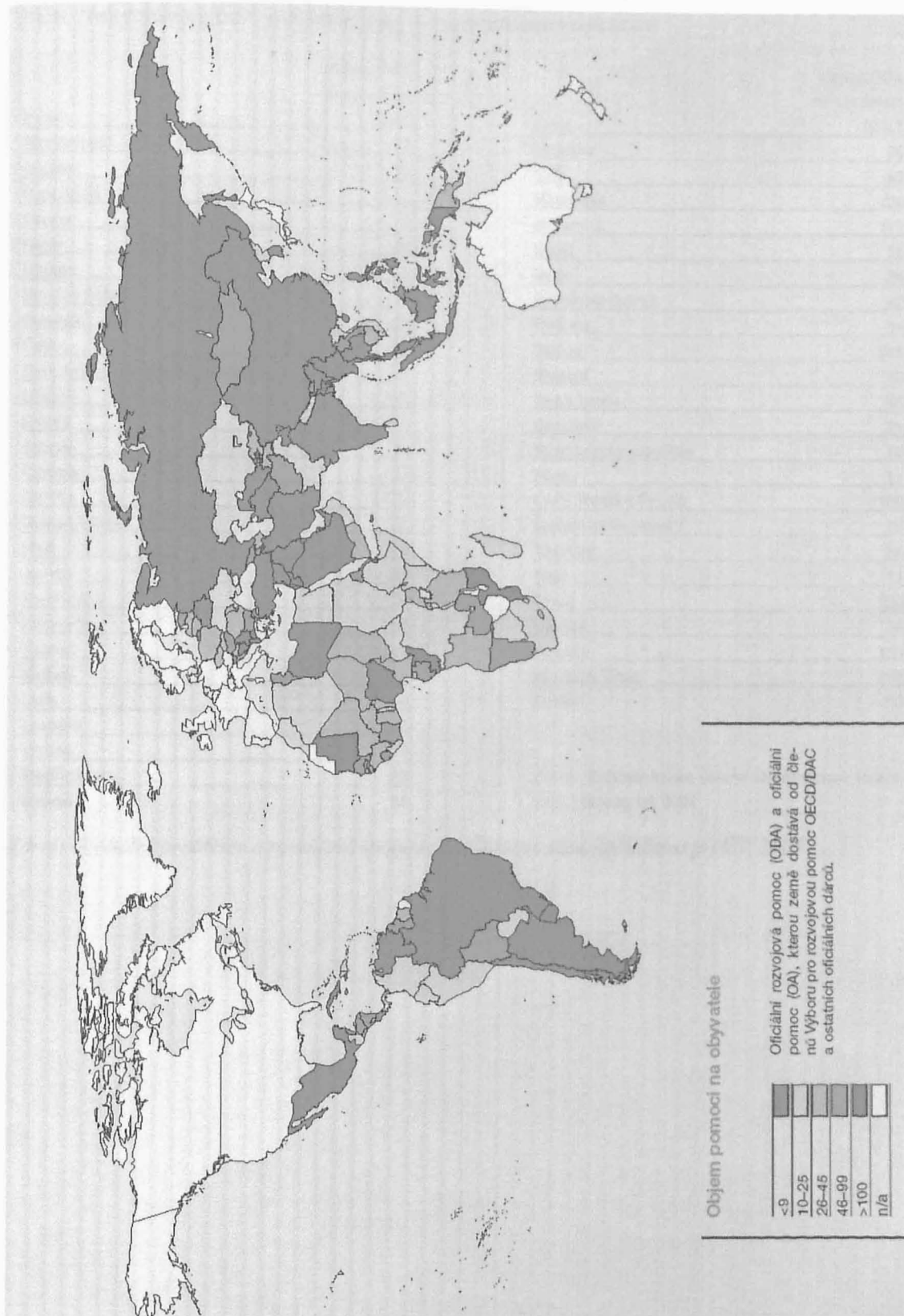
Bilaterální ODA:	Nevázaná	Částečně		Celkem	Poznámka: procento údaju (b)
		vázaná	Vázaná		
Austrálie	56,7	..	43,3	100	100,0
Belgie	..	..	..	..	..
Dánsko	82,1	..	17,9	100	100,0
Finsko	82,5	..	17,5	100	100,0
Francie	91,5	5,1	3,4	100	100,0
Irsko	100,0	..	..	100	100,0
Itálie	..	..	..	..	..
Japonsko	82,8	8,1	9,1	100	100,0
Kanada	61,4	..	38,6	100	90,1
Lucembursko	..	..	..	..	..
Německo	86,6	..	13,4	100	100,0
Nizozemí	88,6	3,0	8,4	100	100,0
Norsko	99,1	..	0,9	100	100,0
Nový Zéland	76,0	7,7	16,3	100	100,0
Portugalsko	33,0	0,0	66,9	100	100,0
Rakousko	69,0	..	31,0	100	100,0
Řecko	13,9	..	86,1	100	100,0
Španělsko	59,9	0,2	39,9	100	99,9
Švédsko	78,5	9,1	12,4	100	100,0
Švýcarsko	95,1	..	4,9	100	100,0
Velká Británie	100,0	..	..	100	79,1
USA	..	..	..	..	..
Průměr DAC	(84,8)	(3,8)	(11,4)	100,0	(79,2)

(a) Hrubé rozdělení

(b) Procento údajů, které byly zpracovány z celkové ODA (kromě technické spolupráce a administrativních nákladů).

Zdroj: *Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísní, společnost při ČT, 2005*

Příloha č. 2 - Objem oficiální pomoci na obyvatele, světová mapa

Zdroj: Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísni, společnost při ČT, 2005

Příloha č. 3 - Roční objem rozvojové pomoci na obyvatele v LDCs v r. 2002

Roční objem rozvojové pomoci na obyvatele v nejméně rozvinutých zemích světa (LDCs)

Země	Objem ODA na obyvatele (USD)	Země	Objem ODA na obyvatele (USD)
Afghánistán	46	Maledivy	96
Angola	32	Mali	42
Bangladéš	7	Mauritánie	128
Barma	2	Mozambik	112
Benin	34	Nepál	15
Bhútán	86	Niger	26
Burkina Faso	40	Rovníková Guinea	42
Burundi	24	Rwanda	44
Čad	28	Samoa	215
Demokratická republika Kongo	16	Senegal	45
Džibuti	112	Sierra Leone	68
Eritrea	54	Somálsko	21
Etiopie	19	Středoafriická republika	16
Gambie	44	Súdán	11
Guinea	32	Svatý Tomáš a Princip	169
Guinea-Bissau	41	Šalomounovy ostrovy	59
Haiti	19	Tanzánie	35
Jemen	31	Togo	11
Kambodža	39	Tonqa	220
Kapverdy	201	Uqanda	26
Komory	55	Vanuatu	134
Kiribati	220	Východní Timor	282
Laos	50	Zambie	63
Lesotho	43		
Libérie	16		
Madagaskar	23		
Malawi	35		

Zdroj: Světová banka (World Development Indicators), údaje za rok 2002

Zdroj: *Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísni, společnost při ČT, 2005*

Příloha č. 4 - Podíl odpuštění dluhů na celkové ODA členů DAC v roce 2002

Podíl odpuštění dluhů na celkové ODA členských států výboru OECD/DAC v roce 2002

Země	Čistá ODA (miliony USD)	Podíl odpuštění dluhu na ODA (a) (miliony USD)	Odpuštění dluhu jako procento z čisté ODA	Odpuštění dluhu z čisté ODA pro země HIPC (b) (miliony USD)	Odpuštění dluhu z čisté ODA pro země HIPC v procentech
Austrálie	989	5	0,5	1	0,1
Belgie	1 072	168	15,7	120	11,2
Dánsko	1 643	49	3,0	29	1,7
Finsko	462	5	1,1	5	1,1
Francie	5 486	1355	24,7	1048	19,1
Irsko	398	3	0,7	3	0,7
Itálie	2 332	685	29,4	685	29,4
Japonsko	9 283	556	6,0	191	2,1
Kanada	2 006	264	13,2	163	8,1
Lucembursko	147	..	..	..	..
Německo	5 324	712	13,4	195	3,7
Nizozemí	3 338	297	8,9	255	7,6
Norsko	1 696	13	0,8	0	0,0
Nový Zéland	122	0	0,0	0	0,0
Portugalsko	323	12	3,6	11	3,4
Rakousko	520	166	31,9	76	14,7
Řecko	276	..	..	..	..
Španělsko	1 712	143	8,4	101	5,9
Švédsko	1 991	0	0,0	0	0,0
Švýcarsko	939	15	1,6	14	1,5
USA	13 290	1029	7,7	667	5,0
Velká Británie	4 924	645	13,1	190	3,8
Průměr DAC	58 274	6 122	10,5	3 753	6,4

HIPC – Heavily Indebted Poor Countries (vysoce zadlužené chudé země)

- (a) bilaterální: granty pro odpuštění dluhu v rámci ODA, jiné oficiální toky (Other Official Flows – OOF) nebo
privátní pohledávky; jiné odpuštění dluhu jako je převod, zpětná koupě, platby za služby třetím stranám aj.
multilaterální: příspěvky do HIPC Trust Fund
- (b) bilaterální odpuštění dluhů zemím HIPC a příspěvky do multilaterální iniciativy HIPC

Zdroj: *Globální problémy a rozvojová spolupráce, Člověk v tísni, společnost při ČT, 2005*

Příloha č. 5 - Rozvojové cíle tisíciletí

1. Odstranit extrémní chudobu a hlad
<ul style="list-style-type: none">
- snížit na polovinu počet extrémně chudých lidí (žijících z prostředků, které se rovnají, nebo jsou nižší než jeden dolar na den)
- snížit na polovinu podíl lidí trpících hladem
2. Zpřístupnit základní vzdělání pro všechny
<ul style="list-style-type: none">
- zajistit, aby všechny děti, chlapci i dívky, absolvovaly plné základní vzdělání
3. Prosazovat rovnost pohlaví a posílit postavení žen
<ul style="list-style-type: none">
- do roku 2005 odstranit rozdíly v přístupu mužů a žen k základnímu a vyššímu vzdělání a do roku 2015 dosáhnout téhož na všech úrovních vzdělání
4. Omezit dětskou úmrtnost
<ul style="list-style-type: none">
- snížit o dvě třetiny míru úmrtnosti u dětí mladších 5 let
5. Zlepšit zdraví matek
<ul style="list-style-type: none">
- snížit o tři čtvrtiny míru úmrtnosti matek
6. Bojovat proti HIV/AIDS, malárii a jiným nemocem
<ul style="list-style-type: none">
- zastavit šíření HIV/AIDS a snižovat procento nově nakažených
- zastavit šíření malárie a dalších závažných chorob a snížit míru jejich výskytu
7. Zajistit trvalou udržitelnost životního prostředí
<ul style="list-style-type: none">
- začlenit principy trvale udržitelného rozvoje do národních politik a programů; zvrátit proces ubývání přírodních zdrojů
- snížit na polovinu podíl lidí, kteří nemají trvalý přístup k nezávadné pitné vodě
- do roku 2020 dosáhnout výrazného zlepšení životních podmínek alespoň 100 milionů lidí přebývajících v chudinských předměstích velkoměst (slumech)
8. Vytvořit globální partnerství pro rozvoj
<ul style="list-style-type: none">
- rozvíjet otevřený obchodní a finanční systém založený na pravidlech, zajistit jeho předvídatelnost a nediskriminační charakter. To zahrnuje i dobré způsoby výkonu vlády a správy, rozvoj a snižování chudoby na úrovni států i na mezinárodní úrovni
- zabývat se otázkou zvláštních potřeb nejméně rozvinutých zemí. To zahrnuje odstranění cel a kvót pro jejich export, rozsáhlé oddlužení vysoce zadlužených zemí a navýšení rozvojové pomoci zemím, které prokázaly svou odhodlanost řešit problém chudoby
- zabývat se zvláštními potřebami vnitrozemských a malých ostrovních rozvojových zemí
- prostřednictvím opatření na úrovni států i na mezinárodní úrovni komplexně přistupovat k problémům zadlužených zemí a vytvořit dlouhodobou perspektivu jejich řešení
- ve spolupráci s rozvojovými zeměmi vytvořit solidní pracovní příležitosti pro mladé
- ve spolupráci s farmaceutickými společnostmi zajistit dostupnost základních léků v rozvojových zemích
- ve spolupráci se soukromým sektorem zajistit, aby všichni lidé mohli využívat přínosů nových technologií, zejména technologií informačních a komunikačních

Zdroj: Informační centrum OSN v Praze, <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zaber/?i=205>, staženo 10.5.2007

Projekt bakalářské práce

Termín bakalářské zkoušky: letní semestr 2005/2006
Autor bakalářské práce: Michaela Cimrová
Vedoucí bakalářské práce: Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.

Téma: Mezinárodní rozvojová pomoc a spolupráce

Cíl práce: Cílem bakalářské práce bude popsat vývoj mezinárodní pomoci rozvojovým zemím se zaměřením na nejchudší ekonomiky od sedmdesátých let minulého století po současnost. Ve své práci se zaměřím hlavně na mezinárodní organizace a programy poskytující těmto zemím prostředky k hospodářskému rozvoji, a které přispívají k odstraňování chudoby na světě. Dále budu zkoumat tímto vzniklé problémy na straně příjemců i dárců. Na závěr doplním informace o zahraniční rozvojové pomoci České republiky.

V práci bude hledaná odpověď na následující otázky:

- Co je hlavním problémem ekonomického rozvoje nejchudších zemí?
- Jak se vyvíjí vnější zadluženost rozvojových zemí?
- Které organizace poskytují mezinárodní rozvojovou pomoc?
- Jakým způsobem pomoc poskytují a kým je financována?
- Jaké jsou hlavní rozvojové cíle?
- Jsou vlastně vidět výsledky?
- Může malá středoevropská země přispět k zlepšení hospodářské situace „chudého světa“?

Osnova:

1. Rozvojové země v 70. letech 20. století
2. Počátky mezinárodní pomoci nejchudším zemím
3. Mezinárodní organizace na poli boje proti chudobě
4. Vývoj politik směřujících k rozvoji těchto ekonomik
5. Problémy na straně příjemců a dárců
6. Rozvojová pomoc České republiky
7. Efektivita mezinárodní rozvojové pomoci

Literatura:

World Development report 2000/2001: Attacking poverty, Oxford University press, Oxford 2001

Blejer, J.Mario, Chu, Ke-young: Fiscal Policy, stabilization and growth in developing countries, International Monetary Fund, 1989

Kuna, Z.: Rozvojové země ve světové ekonomice, Praha 2004

Cahlík, T.: studijní materiály k předmětu Economic Development, Transition and Growth, IES FSV UK

Půlpán, K.: studijní materiály k předmětu Světové hospodářské dějiny, IES FSV UK

Výroční zprávy OSN: World Economic and Social Survey 2005, 2004

World Economic Situation and Prospects, 2004

Report of the Committee for Development Policy, 2004

Internetové zdroje:

Informační centrum OSN v Praze: www.unicprague.cz

Ministerstvo financí České republiky: www.mfcr.cz

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: www.mzv.cz

Světová Banka: www.svetovabanka.cz

Rozvojové středisko: www.rozvojovestredisko.cz

V Praze dne: .....

Podpis vedoucího bakalářské práce:

Podpis autora: